

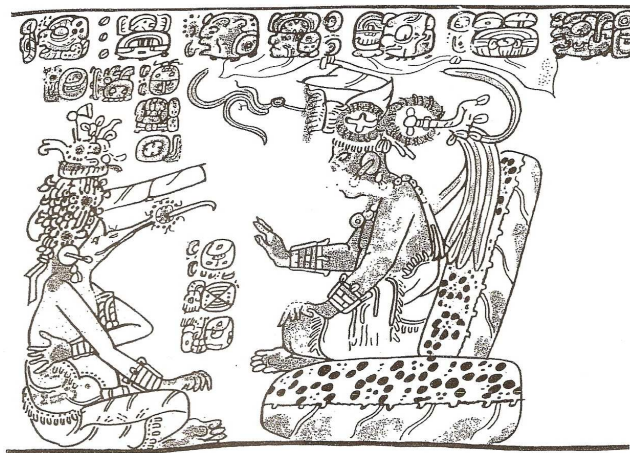
Wprowadzenie do hieroglifów Majów

Podręcznik dla uczestników warsztatów

Wydanie pierwsze, 2009

14-ta Europejska Konferencja Majanistyczna

Kraków, 9-14 listopada 2009 r.

*Harri Kettunen
University of Helsinki
&*

*Christophe Helmke
University of Copenhagen*

Przekład na język polski:

Boguchwała Tuszyńska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Polska

SPIS TREŚCI:

Przedmowa.....	5
Podziękowania.....	5
Informacje na temat ortografii.....	5
I. Wprowadzenie.....	7
1. Historia rozszyfrowania pisma.....	7
2. Początki pisma Majów.....	10
3. Język(i) hieroglifów.....	11
II. System pisma.....	12
4. Zasady transliteracji i transkrypcji tekstów Majów.....	12
5. Kolejność odczytywania.....	13
6. Złożenia glifów, infiksy i połączenia.....	14
7. Logogramy.....	15
8. Sylaby (syلابograpy).....	15
9. Dopełnienia fonetyczne.....	15
10. Określniki semantyczne i znaki diakrytyczne.....	16
11. Wieloznaczeniowość: homogramy i homofony.....	16
12. Liczba odczytanych glifów.....	17
III. Gramatyka.....	17
13. Szyk wyrazów.....	17
14. Czasowniki.....	17
15. Rzeczowniki i przymiotniki.....	18
16. Zaimki.....	19
IV. Typowe struktury i treść inskrypcji.....	20
17. Inskrypcje na zabytkach kamiennych.....	20
18. Ceramika.....	20
19. Kodeksy.....	24
20. Przedmioty przenośne.....	27
Dodatek A: Wybrane teksty.....	30
Dodatek B: Tytuły.....	35
Dodatek C: Glify określające więzy pokrewieństwa.....	35
Dodatek D: Glify emblematy Majów z okresu klasycznego.....	36
Dodatek E: Informacje na temat kalendarza.....	39
Dodatek F: Sylabariusz.....	49
Dodatek G: Alfabet biskupa Diego de Landa.....	53
Dodatek H: Transliteracja fonem języka majańskiego klasycznego.....	54
Dodatek I: Narządy i miejsca artykulacji.....	55
Dodatek J: Harmonia a dysharmonia, wyrzutnia fonemowa i rekonstrukcja krtaniowych głosek szczelinowych <trących> w piśmie hieroglificznym Majów.....	56
Dodatek K: Informacje o gramatyce języka majańskiego klasycznego.....	60
Dodatek L: Przykład analizy hieroglificznej.....	67
Związły słownik majańsko-polski.....	68
Słownik tematyczny majańsko-polski.....	82
Czasowniki.....	82
Rzeczowniki i przymiotniki.....	92
Inne części mowy i afiksy gramatyczne.....	118
Glosariusz terminologii lingwistycznej.....	121
Skróty używane w analizie morfologicznej i analizie gramatycznej.....	134
Źródła bibliograficzne i literatura uzupełniająca.....	135

SPIS ILUSTRACJI¹:

Okładka: Scena z wazy (tzw. „Waza kolibra”) z Pochówku 196 w Tikal (rysunek: W.R. Coe)

Rycina 1: Stela A, Copan, Honduras.....	7
Rycina 2: Scena z Kodeksu Madryckiego.....	9
Rycina 3: Scena z Kodeksu Drezdeńskiego.....	9
Rycina 4: Nadproże 8, Yaxchilan, Meksyk.....	10
Rycina 5: Wizerunek i tekst z przerobionego olmeckiego pectorału jadeitowego.....	11
Rycina 6: Przykład mowy niezależnej z inskrypcji na Panelu 3, Piedras Negras.....	19
Rycina 7: Afiksy zaimkowe ergatywne i absolutywne w języku majańskim klasycznym.....	19
Rycina 8: Strona 9 Kodeksu Drezdeńskiego.....	25
Rycina 9: Strona 91 Kodeksu Madryckiego.....	26
Rycina 10: Strona 6 Kodeksu Paryskiego.....	26
Rycina 11: Strona 8 Kodeksu Grolier.....	26
Rycina 12: Dolna część strony 56 Kodeksu Madryckiego.....	26
Rycina 13: Rzeźbiona kość z Pochówku 116, Tikal.....	27
Rycina 14: Inskrypcja ze Steli 3 (część górna), Piedras Negras, Gwatemala.....	30
Rycina 15: Stela 4 (A1-B5), Ixtutz, Gwatemala.....	31
Rycina 16: Nadproże 2, Yaxchilan, Meksyk.....	31
Rycina 17: Znacznik 4 Boiska do gry w piłkę, Caracol, Belize.....	32
Rycina 18: Ołtarz 23, Caracol, Belize.....	32
Rycina 19: Panel 96 Glifów (A1-F8), Palenque, Meksyk.....	33
Rycina 20: Panel 96 Glifów (G1-L8), Palenque, Meksyk.....	33
Rycina 21: Jadeitowy toporek nieznanego pochodzenia, „Płytką z Leiden”.....	34
Rycina 22: Monument 101, Tonina i Stela 6, Itzimte, Meksyk.....	34
Rycina 23: Glify emblematy Majów z okresu klasycznego.....	36
Rycina 24: Wybrane glify emblematy Majów okresu klasycznego.....	37
Rycina 25: Mapa ziem Majów ukazująca główne stanowiska archeologiczne.....	38
Rycina 26: Alfabet biskupa Diego de Landa.....	53
Rycina 27: Miejsca artykulacji.....	55
Rycina 28: Nadproże 10, Yaxchilan, Meksyk.....	58

¹ Wszystkie rysunki i grafiki wykonał Harri Kettunen, chyba że podano inaczej.

SPIS TABEL²:

Tabela I: Typowe rodzaje glifów spotykanych na naczyniach ceramicznych Majów z okresu klasycznego.....	28
Tabela II: Przykłady dystrybucji diachronicznej i różnorodności paleograficznej złożzeń wyrazów oznaczających rodzaje naczyń.....	29
Tabela III: Porównanie wyidealizowanych form naczyń i glificznych przedstawień rodzajów naczyń spotykanych w inskrypcjach.....	29
Tabela IV: Typowe tytuły królewskie.....	35
Tabela V: Glify określające więzy pokrewieństwa.....	35
Tabela VI: System dwudziestkowy a system dziesiętny.....	39
Tabela VII: System dwudziestkowy zmodyfikowany do obliczeń kalendarzowych.....	39
Tabela VIII: Liczebniki (od 0 do 19) Majów z okresu klasycznego.....	40
Tabela IX: Zestawienie następujących po sobie dat kalendarza Tzolk'in.....	41
Tabela X: Panowie Nocy.....	43
Tabela XI: Nazwy okresów w Długiej Rachubie i w Liczbach podających upływ czasu.....	46
Tabela XII: Nazwy dni: kalendarz Tzolk'in.....	47
Tabela XIII: Nazwy „miesiące”: kalendarz Haab.....	48
Tabela XIV: Sylabariusz.....	49
Tabela XV: Spółgłoski języka majańskiego klasycznego.....	54
Tabela XVI: Samogłoski języka majańskiego klasycznego.....	54
Tabela XVII: Narządy i miejsca artykulacji.....	55
Tabela XVIII: Przykłady oparte na zasadach dysharmonii.....	57
Tabela XIX: Przykłady słów z wyrzutnią fonemową.....	57
Tabela XX: Przykład różnej pisowni imienia <i>Ahkul Mo'</i> z Nadproża 10, Yaxchilan.....	58
Tabela XXI: Zestawienie różnej pisowni prowadzące do odmiennej artykulacji.....	59
Tabela XXII: Przykłady zmian gramatycznych w czasie i przestrzeni: <i>chum-</i>	60
Tabela XXIII: Przykłady zmian gramatycznych na przestrzeni czasu: <i>hul-</i>	60
Tabela XXIV: System stron czasownika w języku majańskim klasycznym.....	61
Tabela XXV: Zwięzły słownik majańsko-polski.....	68
Tabela XXVI: Przykłady zaimków z języka majańskiego klasycznego w tekstach hieroglificznych.....	133

² Wszystkie rysunki i grafiki wykonał Harri Kettunen, chyba że podano inaczej.

PRZEDMOWA

W ciągu ostatnich czterdziestu lat byliśmy świadkami znaczącego rozwoju na polu epigrafiki Majów. Celem tego podręcznika jest wprowadzenie do nauki hieroglifów Majów i jest on przeznaczony do użytku w połączeniu z warsztatami służącymi ich poznaniu. Naszym zamiarem było zebranie i przekazanie w zrozumiałej formie ostatnich osiągnięć w epigrafice (czyli badaniach nad hieroglifami) Majów. Podręcznik przeznaczony jest dla początkujących³ uczestników wspomnianych warsztatów.

Autorzy będą wdzięczni za wszelkie komentarze odnośnie treści i układu tego podręcznika, gdyż pozwoli to na przygotowanie w przyszłości jego ulepszonej wersji. Czytelników uprzedzamy, że zgodnie z podaną powyżej informacją, podręcznik ten wykorzystywany jest podczas warsztatów, a zatem przedstawia jedynie pewien zarys systemu pisma i w celu jak najlepszego skorzystania z książki doradzamy jej czytelnikowi uczestnictwo w warsztatach i wykładach poświęconych pismu dawnych Majów, jakie prowadzone są przez wiele osób i instytucji z całego świata.

PODZIĘKOWANIA

Przez lata mieliśmy sposobność oraz zaszczyt współpracować z najlepszymi epigrafikami na świecie i często mieliśmy okazję poznawać nowo odczytane glify z pierwszej ręki, tzn. od osób, które je odkrywały. Jako że znaczną część naszego bagażu intelektualnego zawdzięczamy wnikliwości kolegów, chcielibyśmy wspólnie podziękować im za ich wkład w ten podręcznik, niezależnie od tego, czy był on mniej lub bardziej świadomy, bezpośredni albo mimowolny. Są to: Erik Boot, Pierre Robert Colas, Stanley Guenter, Nikolai Grube, Stephen Houston, Justin Kerr, Alfonso Lacadena, Barbara MacLeod, Simon Martin, Joel Palka, Dorie Reents-Budet, Linda Schele, David Stuart, Robert Wald, Søren Wichmann i Marc Zender. Specjalne podziękowania kierujemy też do kolegów (Ignacio

³ Podręcznik ten jest również przeznaczony dla bardziej zaawansowanych studentów i należy podkreślić, że niektóre jego części (np. **Rozdział 4: Zasady transliteracji i transkrypcji tekstów Majów**, **Dodatek J: Pisownia harmoniczna a dysharmoniczna, wyrzutnia fonemowa i rekonstrukcja krtaniowych głosek szczelinowych <trących> w piśmie hieroglificznym Majów** oraz **Dodatek K: Informacje o gramatyce języka majańskiego klasycznego**), przeznaczone są dla studentów już obeznanych z systemem pisma Majów, a przez osoby początkujące będą jedynie czytane pobieżnie. Wprowadzenie jest celowo możliwie najkrótsze, ale podczas warsztatów słuchacze będą zapoznawani z dodatkowymi informacjami na temat zawilości pisma Majów.

Cases, Alfonso Lacadena, Simon Martin, Christian Prager i Søren Wichmann), którzy podsunęli nam cenne sugestie i wnieśli poprawki do wcześniejszych wersji podręcznika. Ponadto pragniemy podziękować Antti Arppe i Matti Miestamo za ich wnikliwe i twórcze spostrzeżenia oraz wynikające z tego modyfikacje w części książki poświęconej lingwistyce.

Pragniemy szczególnie podziękować zmarłej już Lindzie Schele za zapoczątkowanie tej formy prezentacji pisma hieroglificznego Majów, jaką są warsztaty.

Rzeczą nie mniej ważną są bardziej osobiste wyrazy wdzięczności autorów. Podziękowania autora *seniora* skierowane są do Asty, Hilly i Otso Kettunen za ich wsparcie i uczucia. Autor *junior* kieruje swe podziękowania do Reinharta, Françoise i Erika Helmke za ich niestrudzone wsparcie uczuciowe i finansowe.

Z uwagi na fakt, iż podręcznik ten jest przeznaczony dla początkujących studentów i z zamierzenia stanowi jedynie zwięzłe wprowadzenie do tematu, nie uda nam się wymienić w nim wszystkich osób, które zajmowały się rozszyfrowaniem poszczególnych hieroglifów bądź przedstawianiem związanych z tym nowych pomysłów, uwag i odkryć. Pragniemy zatem przeprosić za jakiegokolwiek istotne przeoczenia w podziękowaniach i będziemy wdzięczni za wszelkie uwagi w tej sprawie.

INFORMACJE NA TEMAT ORTOGRAFII

Już od samego początku badań nad cywilizacją Majów zasady ortografii stanowiły prawdziwe utrapienie. Wyrazy z języka Majów były – i nadal są – zapisywane na różne sposoby. Jednym z najlepszych i zarazem pouczających przykładów jest słowo „pan, władca, król”, które pojawia się w literaturze na temat Majów w co najmniej pięciu formach: ahau, ahaw, ajau, ajaw i ‘ajaw. Od momentu zatwierdzenia nowych urzędowych alfabetów języków majańskich Gwatemali (*Acuerdo Gubernativo numero 1046-87* [23.XI.1987 r.] i jego modyfikacji (*Acuerdo Gubernativo numero 129-88* [2.III. 1988 r.] oraz późniejszej publikacji (*Lenguas Mayas de Guatemala: Documento de referencia para la pronunciación de los nuevos alfabetos oficiales*), większość badaczy kultury Majów na całym świecie (choć nie wszyscy) zaczęło posługiwać się w swych publikacjach nowym alfabetem.

Jeśli chodzi o stosowanie nowego alfabetu, to można dostrzec różne sposoby podejścia do tego zagadnienia. Zasady ortografii dotyczą zazwyczaj czterech grup wyrazów:

- (1) słów używanych w różnych językach Majów;
- (2) słów Majów uważanych za częściowo niezmiennie w terminologii stosowanej w badaniach nad cywilizacją Majów (jak nazwy dni i miesięcy [wywodzące się z języka jukateckiego z czasów kolonialnych]);
- (3) nazw miejscowych i imion własnych;
- (4) nazw języków i grup etnicznych.

Na jednym krańcu takiej „skali” mamy badaczy, którzy stosują nowy alfabet dla słów w językach Majów, ale zazwyczaj zachowują stare alfabety (pochodzące z czasów kolonialnych) w przypadku słów z grup #2-4. W środku skali znajdują się uczeni, przyjmujący różne rozwiązania. Niektórzy posługują się nowym alfabetem tylko dla majańskich języków Gwatemali (grupa #1), a w pozostałych wypadkach używają starych alfabetów. Jedni i drudzy mogą więc stosować zarówno starą, jak i nową ortografię w przypadku wyrazów z grupy #2. Szczególnie dobrym tego przykładem jest tutaj określenie jednego z ‘dni’ Majów: Cauac/Kawak (zobacz sekcję „Nazwy dni” poniżej). Są też badacze, którzy wprowadzają nowe alfabety nie tylko w przypadku wyrazów z grup #1-2, ale również dla grup #3-4, pisząc Yukatan zamiast Yucatan, Waxaktun zamiast Uaxactun i K’iche’ zamiast Quiche lub Quiché. Poza tym, większość uczonych, którzy zaczęli stosować nową ortografię we wszystkich podanych powyżej przypadkach, nadal zachowuje zasady ortografii tradycyjnej dla języków i grup etnicznych spoza ziem Majów, używając w tym samym tekście takich słów jak Q’eqchi’, Kaqchikel i Wastek obok Mixe, Zoque i Nahuatl, zamiast stosować jedną z następujących opcji:

- (a) Q’eqchi’, Kaqchikel, Wastek, Mihe, Soke i Nawatl
- (b) Kekchi, Cakchiquel, Huastec, Mixe, Zoque i Nahuatl.

W całym tym zamieszaniu staramy się zająć stanowisko jak najlepiej uzasadnione, konsekwentne i spójne. Postanowiliśmy przyjąć następujące zasady: w przypadku słów majańskich z podanych powyżej grup #1 i #2 zdecydowaliśmy się na stosowanie „nowego alfabetu”. *Nie* będziemy używać go jednak dla toponimów, gdyż są one przyjęte w słownictwie geograficznym, m.in. na mapach i znakach drogowych, a co za tym idzie odzwierciedlają ogólnoswiatowy zwyczaj naturalnego „zamrożenia” nazw miejscowości (na tej samej zasadzie nazwy miast Leicester i Gloucester w Anglii podawane są zgodnie z zasadami starej ortografii i ich pisowni nie zmieniono odpowiednio na *Lester i *Gloster). Zatem staramy się zachować tradycyjną ortografię w przypadku takich nazw miejsc jak Yucatan (a nie *Yukatan), Edzna (a nie *Etz’na lub *Ets’na), Coba (a nie *Koba) i Uaxactun (zamiast *Waxaktun lub *Waxaktuun). Uzналиśmy również za zbyt liczne zaznaczanie akcentów w słowach Majów, gdyż we wszystkich wyrazach pochodzenia majańskiego

akcent pada na ostatnią sylabę. Dlatego też wyeliminowaliśmy akcenty pochodzenia hiszpańskiego, pisząc np. Tonina zamiast *Toniná⁴

W przypadku nazw języków majańskich i nacji zdecydowaliśmy się jednak na przyjęcie „nowej” ortografii ze względów praktycznych i logicznych: praktycznych, ponieważ nowe nazwy języków i nacji zostały zaakceptowane (z kilkoma wyjątkami) przez większość uczonych zarówno w Ameryce Środkowej, Meksyku, Stanach Zjednoczonych, jak i Europie (bez względu na to, jakimi językami sami się posługują); logicznych, gdyż nowa ortografia znacznie lepiej odzwierciedla nazwy języków i nacji niż starsza, czasami niezbyt konsekwentna.

Takie rozumowanie nie jest jednak akceptowane przez część badaczy, którzy – opierając się na skądinąd sensownej i dobrze zbudowanej argumentacji – utrzymują, że nazwy języków majańskich i nacji można traktować jak na przykład słowa *angielskie* w języku angielskim, czyli nie ma podstaw, aby zmiana ortografii danego języka spoza angielskojęzycznej części świata wpływała na ortografię *języka angielskiego*. Zgodnie z takim właśnie rozumowaniem osoby polskojęzyczne używają takich słów jak „język niemiecki” (zamiast *Deutsch), zwiedzają takie kraje i miejsca jak Bretania (a nie *Bretagne), Saksonia (a nie *Sachsen) i Finlandia (a nie *Suomi), mówią o języku francuskim (a nie *français), szwedzkim (a nie *svenska) i hiszpańskim (a nie *español) itd. Z naszego punktu widzenia nazwy języków majańskich i nacji nie należą do tej samej kategorii co podane wyżej przykłady. Są one mniej znane i rzadziej używane w codziennej mowie i piśmie, a co za tym idzie, są w razie potrzeby łatwiejsze do „skorygowania”.

W tym podręczniku będziemy stosować nowy alfabet i nową ortografię w przypadku *majańskich* nazw i terminologii, ale będziemy nadal używać starej ortografii przy posługiwaniu się nazwami pochodzenia majańskiego, które zostały wcielone do języka angielskiego. Zasady ‘starej’ lub tak zwanej ‘kolonialnej’ ortografii zostały tutaj przyjęte do określania nazw miejsc (czyli toponimów). Jediną poprawką do ortografii stosowanej we współczesnych językach majańskich w Gwatemali (patrz powyżej) jest usunięcie zbytecznego apostrofu oznaczającego zwanie głośni bilabialnej głoski /b/, gdyż w językach majańskich nie ma różnicy pomiędzy /b/ a /b’/ (z wyjątkiem słów zapożyczonych z języka hiszpańskiego).

⁴ Na przykład na tej samej zasadzie wszystkie słowa w języku polskim (w tym nazwy miejscowości) nie są opatrzone akcentem ze względu na fakt, że w języku polskim akcent zawsze pada na przedostatnią sylabę; mamy zatem Poznań a nie *Póznań, Warszawa a nie *Warszawa (gwiazdki * zostały użyte w celu wskazania błędnej pisowni).

I WPROWADZENIE

Najwcześniejsze znane nam inskrypcje Majów pochodzą z III wieku p.n.e., a najpóźniejsze zostały spisane w czasach konkwisty hiszpańskiej. Oblicza się w przybliżeniu, że mamy około 10 tysięcy pojedynczych tekstów, które zostały odkryte podczas prac archeologicznych bądź znajdują się w muzeach i kolekcjach prywatnych na całym świecie. Większość z tych tekstów została spisana w okresie klasycznym (200-900) na naczyniach ceramicznych i zabytkach kamiennych, takich jak stele czy nadproża. Poza tym dysponujemy inskrypcjami glificznymi zachowanymi na licznych innych materiałach/obiektach jak kodeksy⁵, drewniane nadproża, pokryte stiukiem fasady, malowidła na ścianach budowli i grot, muszle, kości, wyroby z jadeitu i obsydianu, cegielki, gliniane przedmioty itp.

System pisma hieroglificznego Majów obejmuje ponad tysiąc różnych znaków. Wiele spośród nich stanowi jednak albo warianty tego samego glifu (**alografy**), albo znaki wymawiane w identyczny sposób (**homofony**), bądź też używane jedynie w pewnym okresie lub w określonym regionie. Zatem pełna liczba glifów, którymi posługiwano się w tym samym czasie nie przekraczała 500 znaków⁶.

Pod względem lingwistycznym system pisma Majów jest systemem logo-sylabicznym, obejmującym znaki przedstawiające pełne słowa (**logogramy**) i **sylaby** (znaki sylabiczne, które mogą funkcjonować jako sylaby lub jako znaki fonetyczne). W piśmie Majów występuje około 200 różnych znaków sylabicznych/fonetycznych, z których niemal 60% stanowią homofony. Zatem w języku majańskim klasycznym mamy około 80 sylab fonetycznych, a w piśmie – około 200 grafemów sylabicznych⁷. W porównaniu z innymi systemami pisma w Mezoameryce wyraźnie widać, że dawni Majowie posługiwali się systemem pisma, który umożliwiał zapisywanie tak złożonych konstrukcji lingwistycznych, jak składnia obecna w przekazach ustnych ich języków. W praktyce jednak system pisma jest wynikiem grafemowego skrótu wysoce

⁵ Wszystkie cztery zachowane *czytelne* kodeksy lub księgi Majów pochodzą z okresu postklasycznego (1000-1697). Kodeksy Majów były wykonane z łyka (mięksizu) różnych gatunków 'amate' (drzewa figowego, *Ficus cotinifolia*, *Ficus padifolia*). Składano je w formie harmonijki, którą można było rozwijać jak parawan. Oprócz kodeksów postklasycznych istnieje kilka przykładów kodeksów z okresu klasycznego, które zostały odkryte przez archeologów w grobowcach (patrz np. Angulo 1970). Jednak kodeksy te były tak zniszczone w efekcie działania tropikalnego klimatu, że pozostała z nich jedynie bezkształtna masa szczątków organicznych, wyprawy wapiennej i barwników.

⁶ Michael Coe (1992: 262) podaje znacznie niższą liczbę 200-300 glifów używanych w danym okresie przy ogólnej liczbie 800 glifów spotykanych w piśmie Majów.

⁷ Zobacz Tabela XIV: Sylabariusz.

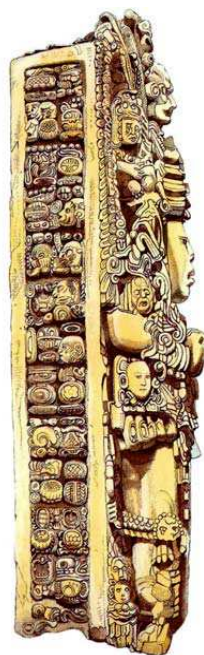
złożonych konstrukcji składniowych, w wyniku czego osoby dobrze znające język, w którym spisano teksty, muszą umieć odtworzyć elementy pominięte w piśmie.

1. HISTORIA ROZSZYFROWANIA PISMA

Historia odszyfrowania pisma Majów stanowi intrygującą opowieść, obejmującą niemal 500 lat, w czasie których starano się zrozumieć funkcjonalne znaczenie systemu pisma, a ono – na pierwszy rzut oka – wydawało się tak obce, jak tylko można to sobie wyobrazić. Nie mamy możliwości przedstawienia w tej książce nawet podstawowych aspektów owej historii, ale postaramy się ukazać choćby w zarysie kilka najważniejszych osiągnięć, aby czytelnik był w stanie pojąć, w jaki sposób odczytano niektóre glify.

W 1862 roku, poszukując w Królewskiej Akademii Historii w Madrycie materiałów badawczych dotyczących Nowego Świata, francuski kleryk

Charles Étienne Brasseur de Bourbourg natrafił na rękopis zatytułowany *Relación de las cosas de Yucatán*⁸, napisany przez biskupa **Diego de Landa**. Dwa lata później, Brasseur de Bourbourg opublikował manuskrypt w wersji dwujęzycznej (hiszpańskiej i francuskiej) pod tytułem *Relation des choses de Yucatán de Diego de Landa*.

Rycina 1: Stela A, Copan, Honduras (rysunek: Fryderyk Catherwood).

Dwadzieścia lat wcześniej John Lloyd Stephens, amerykański prawnik i autor książek podróżniczych, wraz z angielskim artystą Fryderykiem Catherwoodem wyruszyli z Nowego Jorku przez Belize w podróż po ziemiach Majów. Podczas swych rocznych pobytów w latach 1839-1842 zbadali ruiny majańskich miast, przygotowali liczne raporty, sporządzili mapy i wykonali szkice dawnych rzeźb i budowli. To ich dokonania sprawiły, że informacje o „zagubionych miastach” Majów dotarły do szerszego grona odbiorców dzięki

⁸ W rzeczywistości manuskrypt jest skrótem oryginału dzieła Diego de Landa Calderón, napisanego około 1566 roku w Hiszpanii, lecz nigdy nie odnalezionego. Ta skrócona wersja przechodziła od jednego kopisty do kolejnego aż do chwili powstania ostatniej wersji (z około 1660 roku), odkrytej później przez Brasseur de Bourbourg.

dwóm bogato ilustrowanym tomom: *Incidents of Travel in Central America, Chiapas and Yucatan* (1841) i *Incidents of Travel in Yucatan* (1843). W pierwszej z książek Stephens tak pisał o ruinach Copan:

Nie jestem w stanie wysnuć obecnie jakiegokolwiek domysłu odnośnie wieku tego opuszczonego miasta. Być może dałoby się coś ustalić na podstawie akumulacji ziemi i gigantycznych drzew porastających zniszczone budowle, ale byłoby to wątpliwe i mało zadowalające. Nie potrafię też w tej chwili podać informacji na temat ludzi, którzy je zbudowali, ani powiedzieć kiedy lub dlaczego zostało wyludnione, opuszczone i zrujnowane; czy upadło od miecza, klęski głodu, czy też zarazy. Może drzewa, które je przykrywają, wyrosły z krwi jego zabitych mieszkańców; może umarli krzycząc nękami głodem lub w wyniku zarazy, wypełniającej ulice śmiercią, zamieniającej ich domy w nikłe resztki; mamy przecież poświadczane relacje o takich nieszczęściach z okresów zarówno przed jak i po konkwiście hiszpańskiej. Wierzę jednak, że na tych budowlach spisana jest ich historia. Kto zdoła ją odczytać? (Stephens 1993 [1841]: 59).

To wyzwanie zostało rzucone przez Stephensa prawdopodobnie w obliczu faktu, że pismo Egipcjan zostało rozszyfrowane (przez **Jean-François Champolliona**) zaledwie kilka dekad przed opublikowaniem jego książki. Jednak w czasach Stephensa nie było żadnego **Kamienia z Rosetty**⁹ dla ledwie rodzących się badań nad cywilizacją Majów. Po odkryciu przez Brasseur de Bourbourg *Relación* biskupa Diego de Landa, uczeni sądzą, że dysponują odpowiednikiem Kamienia z Rosetty dla badań nad cywilizacją Majów.

Na jednej ze stron swej rozprawy Landa opisuje znaki, które uznał za litery alfabetu Majów. Tak zwany *alfabet Landy* (zob. ryc.26) został niemal od pierwszej chwili uznany za pomyłkę hiszpańskiego zakonika (i w pewnym sensie faktycznie wynikał on częściowo z nieporozumienia). Uznano zatem ów „alfabet” za bezużyteczny i w konsekwencji, przez kolejnych sto lat nie prowadzono żadnych godnych uwagi badań nad pismem Majów.

Jednym z problemów, z którymi nie mogli poradzić sobie ani biskup Landa ani uczeni w okresie od końca XIX wieku aż do lat pięćdziesiątych XX wieku był fakt, że pismo Majów nie było alfabetyczne lub wyłącznie fonetyczne (bądź wyłącznie logograficzne)¹⁰. Początkowo badacze

⁹ Kamień z Rosetty został odkryty w 1798 roku, po wkroczeniu wojsk Napoleona do Egiptu. Zawierał on trzy równoległe teksty spisane w języku greckim, egipskim demotycznym i egipskim hieroglificznym. Podstawą rozszyfrowania hieroglifów egipskich stały się imiona własne, podane w odpowiadających sobie tekstach.

¹⁰ W 1915 r. Sylvanus Morley w swym dziele *An Introduction to the Study of Maya Hieroglyphs* pisał: „Już od razu staje się widoczne, że pierwsza z tych teorii [że glify są fonetyczne i każdy reprezentuje jakiś dźwięk nie związany z ukazaniem jakiejś myśli lub idei] nie może zostać w pełni zaakceptowana; pomimo iż istnieją bezsprzeczne ślady fonetyki w glifach Majów, wszystkie

starali się zastosować – za każdym razem bez powodzenia – alfabet Landy bezpośrednio do inskrypcji Majów. Z drugiej jednak strony, już mniej więcej w tym samym czasie, przedstawione w *Relación* logogramy dotyczące kalendarza można było z pełnym sukcesem wykorzystać przy odszyfrowywaniu dat w tekstach. Biorąc pod uwagę pomyślnie odczytanie znaków logograficznych i niepowodzenie z tzw. znakami alfabetycznymi uznano, że pismo Majów nie mogło być w pełni fonetyczne¹¹.

Badania nad hieroglifami Majów rozwijały się stopniowo w latach pięćdziesiątych XX wieku, zwłaszcza w odniesieniu do glifów stanowiących kalendarzową część tekstów¹². Prawdopodobnie bezpośrednią konsekwencją stał się pogląd, że pismo Majów było czysto logograficzne. Jednocześnie przypuszczano, że treść inskrypcji dotyczyła niemal wyłącznie astronomii, a nie historii, gdyż taki pogląd dominował wówczas w kręgach akademickich.

Próby fonetycznego odczytania hieroglifów (lub części hieroglifów) Majów były skazane na niepowodzenie lub nawet lekceważenie ze strony czołowych badaczy owych czasów. Jednak już w XIX wieku pojawiły się pewne obiecujące interpretacje garstki uczonych, chociaż żadnemu z nich nie udało się znaleźć systematycznej metody pełnego wyjaśnienia swych poglądów.

W 1876 roku francuski akademik **Léon Louis Lucien Prunol de Rosny**, w swej pracy *Déchiffrement de l'Écriture Hiératique de l'Amérique Centrale*, zaproponował, że pismo

próby ograniczenia ich do systemu fonetycznego lub alfabetu, który wyjaśniałby pismo, wyraźnie zawiodły”.(Morley 1975: 26-27 [kursywa wprowadzona przez autorów]).

¹¹ Eric Thompson, w odniesieniu do nieudanych prób lingwistów (takich, jak Benjamin Lee Whorf, którzy starali się wykazać, że w piśmie Majów pojawiają się zarówno znaki fonetyczne, jak i logogramy) napisał w 1950 r. w swym *Maya Hieroglyphic Writing: An Introduction*: „Staralem się zignorować próby odczytania pisma glificznego Majów przez Whorfa (1933, 1942) gdyż przypuszczam, że wszyscy badacze tematu mogliby teraz wrzucić je do owej otchłani, w której znajdują się już niesławne interpretacje Brasseur de Bourbourg (1869-70), de Rosny (1876), Charency (1876), Le Plongeon, Cresson (1894) i Cyrusa Thomasa (1886) [...] Teksty Whorfa są poważnym ostrzeżeniem dla tych, którzy mają podobne, bezkrytyczne podejście do problemu hieroglifów”.

¹² Pod koniec XIX wieku saskoński bibliotekarz **Ernst Förstemann** przestudiował dokładnie informacje o kalendarzu podane w *Relacji* biskupa Landy, porównując je z Kodeksem Drezdeńskim i innymi tekstami Majów. Odkrył wówczas, że Majowie stosowali w swych obliczeniach matematycznych system dwudziestkowy oraz wprowadzili koncepcję zera. Förstemann pracował również nad tablicami planety Wenus, kalendarzem Tzolkin i tablicami księżycowymi w Kodeksie Drezdeńskim, a także odkrył system Długiej Rachuby w majańskich tekstach zachowanych na zabytkach kamiennych. Na początku XX wieku amerykański dziennikarz **Joseph T. Goodman** dokonał nowych odkryć takich, jak zidentyfikowanie wariantów głów w zapisach liczb Majów oraz skorelowanie dat majańskiej Długiej Rachuby z kalendarzem gregoriańskim.

hieroglificzne Majów było częściowo oparte na znakach fonetycznych. Jego badania glifów Majów i doświadczenia lingwistyczne wynikające z wiedzy na temat innych systemów pisma na świecie, pozwoliły mu dojść do wniosku, że pismo Majów obejmowało zarówno logogramy, jak i znaki fonetyczne. Jednak od czasu znaczącej pracy de Rosny aż do momentu, gdy pierwsze systematyczne badania nad fonetyką pisma Majów ujrzały światło dzienne, musiało minąć około siedemdziesięciu pięciu lat.

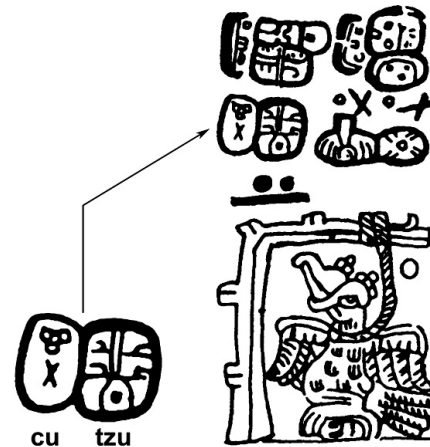
Na początku lat pięćdziesiątych XX wieku **Yuri Knorozov**, badacz z Instytutu Etnologii w Leningradzie, przetestował ponownie alfabet Landy i porównał go z istniejącymi wówczas kopiami (Villacorta and Villacorta 1933) trzech kodeksów Majów, znalezionych w skrzyniach i „uratowanych” przez niego i jego towarzyszy broni w Berlinie w 1945 roku¹³.

Metoda, którą posłużył się Knorozov polegała na przestudiowaniu już odczytanych innych systemów pisma. Opierając się na podobieństwach pomiędzy nimi oraz na liczbie znaków użytych w tych systemach pisma, Knorozov zasugerował, że pismo Majów zawierało logogramy i znaki fonetyczne. Najogólniej rzecz ujmując, system pisma Majów przypominał system pisma japońskiego.

Knorozov postanowił sprawdzić swoje założenia, wykorzystując alfabet Landy i przyjmując, że obejmował on (choćby częściowo) nie litery alfabetu, lecz sylaby. Takie podejście sylabiczne opierało się na fakcie, że była to typowa cecha innych starożytnych systemów pisma, które zdołano odczytać wcześniej. Knorozov przypisał kilka znaków bezpośrednio odpowiadającym im glifom w kodeksach. Jednym z takich znaków pojawiających się w kodeksach była podana przez biskupa Diego de Landa sylaba **cu**¹⁴, po której występował nieznany jeszcze wówczas hieroglif. Ponieważ oba glify wymalowano nad rysunkiem przedstawiającym indyka, zatem Knorozov uznał, że musiały one stanowić określenie tegoż zwierzęcia¹⁵. Jego założenie było uzasadnione, gdyż taki układ glifów powtarzał się w kodeksach przy wizerunkach indyków.

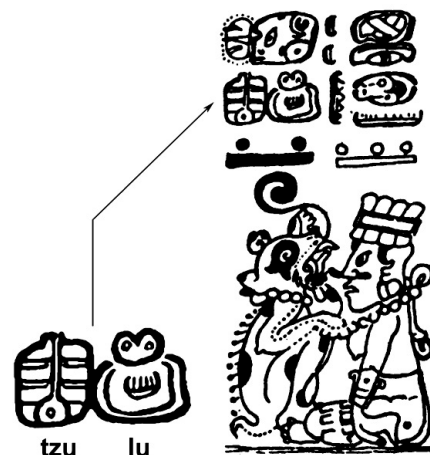
W języku jukateckim „indyk” znaczy *kutz* (*cutz* zgodnie ze starą ortografią używaną przez Knorozova; podane poniżej słowa zapisano

posługując się zasadami starej ortografii w celu uniknięcia błędu anachronizmu). Knorozov wywnioskował, że skoro pierwszy znak odnosiłby się do sylaby **cu**, przedstawionej w „alfabecie” Landy, to drugi należałoby czytać **tzu** (zakładając, że ostatnia samogłoska powinna być pominięta, gdyż większość słów Majów kończy się spółgłoską, a zgodnie z **zasadą harmonii**¹⁶ końcową samogłoską jest /u/).

Rycina 2: Scena z Kodeksu Madryckiego (rysunek: Carlos A. Villacorta)

W rezultacie doszedł do wniosku, że oba znaki czytamy: **cu-tz(u)**. Aby zweryfikować swoje domysły, Knorozov poszukiwał bloku glificznego rozpoczynającego się od znaku **tzu** i znalazł go nad rysunkiem przedstawiającym psa (*tzu* w języku jukateckim). Uznał zatem, że glify te należy odczytać jako sylaby **tzu** i **lu** (znak **lu** został przedstawiony w „alfabecie” Landy jako litera „l”).

Rycina 3: Scena z Kodeksu Drezdeńskiego (rysunek: Carlos A. Villacorta).

¹³ Kettunen 1998a, 1998b.

¹⁴ Zgodnie z nową ortografią sylabę tę zapisujemy **ku** (zobacz rozdział „Informacje na temat ortografii”).

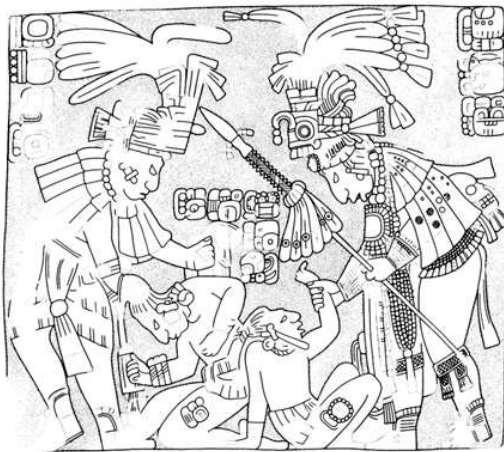
¹⁵ „Metoda Knorozova” została zarówno tutaj, jak i w dalszej części nieco uproszczona, aby przedstawić czytelnikowi przybliżone pojęcie o tym, jak działał system. W celu bardziej szczegółowej analizy radzimy przestudiować dokładnie prace opisujące analizę tej metody (Coe 1992) lub nawet bezpośrednio dzieło Knorozova.

¹⁶ Już w 1876 roku de Rosny zastosował „alfabet” Landy do kodeksów Majów. Posłużył się również znakiem **cu** podanym przez biskupa Diego de Landa i pojawiającym się przy wizerunkach indyka w Kodeksie Madryckim. Domyślał się, że pełen hieroglif mógł oznaczać słowo *cutz*, czyli „indyk” w języku jukateckim.

Knorozov kontynuował swą pracę nad innymi glifami w kodeksach i osiągnął rezultaty, które doprowadziły do podziału w istniejących szkołach badań nad hieroglifami Majów w akademickiej tradycji zachodu.

To dość jasne i proste twierdzenie oraz związana z nim metoda podawały klucz do fonetycznego odczytania różnych glifów w piśmie Majów i nieodwracalnie zmieniły kierunek badań nad hieroglifami Majów. Jednak szczególnych zmian w tej dziedzinie badań nie zauważono w przeciągu kolejnych dwudziestu lat, głównie z powodu „zimnej wojny”, polityki „żelaznej kurtyny”, barier językowych i braku wymiany informacji na polu akademickim¹⁷.

Oprócz ustaleń Knorozova, w latach 50-tych i 60-tych XX wieku dokonano dwóch innych ważnych osiągnięć w rozszyfrowaniu pisma Majów. Oba miały znaczący wpływ na rozwój tej dyscypliny. W późnych latach 50-tych **Heinrich Berlin**, mieszkający w Meksyku, choć urodzony w Niemczech handlarz hurtownik, odkrył tzw. „el glifo emblema” („glify emblematy”): hieroglify, które wiązały się w inskrypcjach Majów z określonymi miastami lub dynastiami¹⁸. A w 1960 roku **Tatiana Proskouriakoff**, Amerykanka rosyjskiego pochodzenia, po raz pierwszy opublikowała dowody wskazujące na to, że inskrypcje na zabytkach kamiennych rzeczywiście zawierały informacje historyczne¹⁹.

Rycina 4: Nadproże 8, Yaxchilan, Meksyk (rysunek: Ian Graham). Proszę zwrócić uwagę, że imiona jeńców wypisane są zarówno na ich udach, jak i podane w głównej inskrypcji wyrzeźbionej na nadprożu.

¹⁷ Thompson, w swej książce *Maya Hieroglyphs Without Tears*, pisze: „Zbyt wiele miejsca poświęcono temu „systemowi”, ponieważ przyciągnął on amatorów i garstkę lingwistów, którzy dysponują niewielką wiedzą na temat glifów Majów bądź wcale jej nie posiadają; klucze do kodu i proste wyjaśnienia złożonego zagadnienia stanowią wielką pokusę. Znam zaledwie jednego poważnego badacza tematu, który popiera system Knorozova, choć i on z zastrzeżeniami” (Thompson 1972: 31).

¹⁸ Berlin 1958: 111-119.

¹⁹ Proskouriakoff 1960: 454-475.

Mniej więcej w tym samym czasie uczeni o „wielkich nazwiskach” w dziedzinie badań nad cywilizacją Majów, **J. Eric S. Thompson** i **Sylvanus G. Morley**, głosili, że zbiór inskrypcji glificznych Majów zawierał jedynie daty pozbawione jakichkolwiek informacji historycznych. Twierdzili również, że teksty zachowane na naczyniach ceramicznych stanowiły prymitywne kopie inskrypcji z zabytków kamiennych, pozbawione znaczenia i jakiegokolwiek sensu lingwistycznego.

3. POCZĄTKI PISMA MAJÓW

Majowie nie byli ani pierwszymi, ani ostatnimi, którzy rozwinęli systemy pisma w Mezoameryce. Zanim pojawiły się pierwsze znane nam hieroglify Majów (w III w. p.n.e.) – lub być może w tym samym czasie²⁰ – istniały już systemy pisma na co najmniej trzech obszarach kulturowych w rejonie: w sercu ziem tak zwanych Olmeków na południowym wybrzeżu Zatoki Meksykańskiej, w Dolinie Oaxaca i w dolinach Alta Verapaz na górzystych ziemiach południowej Gwatemali.

Pismo w Mezoameryce rozwinęło się w późnych czasach Olmeków, około 700-500 r. p.n.e., i przypuszczalnie wywodziło się z poprzedzającej je olmeckiej ikonografii. Można dyskutować²¹, czy to wczesne „pismo” rzeczywiście było pismem, czy też jedynie kompozycją elementów ikonicznych, które nie reprezentowały dźwięków jakiegoś konkretnego języka. Ten system zapisu uległ potem podziałowi na dwie tradycje na dwóch różnych obszarach: z jednej strony na górzystych ziemiach Meksyku, a z drugiej na górzystych ziemiach Gwatemali i Chiapas, z przylegającymi terenami wybrzeża Pacyfiku.

Pierwsze znane znaki, które można uznać za część systemu pisma hieroglificznego Majów, znaleziono w San Bartolo (północna Gwatemala)²². W Budowli 1 w San Bartolo natrafiono na wczesne warianty co najmniej czterech znaków (syllab/logogramów **ja**, **mo** i **po** oraz glifu oznaczającego „pana, władcę” czyli **AJAW**²³). Inne wczesne świadectwa tekstów z Nizin Majów pochodzą ze stanowiska archeologicznego w Cerros w północnym Belize. Na kamiennych maskach zdobiących fasadę Budowli 5C-2 można rozpoznać dwa glify: **YAX** („niebieski”, „zielony”, „pierwszy”) i **K'IN** („słońce”, „dzień”). Mniej więcej z tego samego okresu, co przykład z Cerros, pochodzi kamienny maskaron w Lamanai, znajdujący się na Budowli

²⁰ Zobacz Saturno, Taube & Stuart 2003 oraz Saturno, Stuart & Beltrán 2006.

²¹ Zobacz Houston 2004.

²² Zobacz Saturno, Taube & Stuart 2005 oraz Saturno, Stuart & Beltrán 2006.

²³ Zobacz Saturno, Taube & Stuart 2005.

N9-56, na którego policzku widoczny jest glif **AK'AB** („noc”, „ciemność”).

Inna wczesna inskrypcja Majów została odnaleziona na powtórnie wykorzystanym olmeckim pektorale z jadeitu (tzw. Jadeitowa plakietka z Dumbarton Oaks, Rycina 5), który ze względu na styl wykonania, może być datowany jako współczesny maskom z Cerros. Na tylnej części jadeitowego pektorału wyryto postać siedzącego władcy Majów i dwie kolumny hieroglifów.

Rycina 5: Wizerunek i tekst z przerobionego olmeckiego pektorału jadeitowego (w oryginale tekst i wizerunek wyryte są horyzontalnie).

Na innej wczesnej inskrypcji, wyrzeźbionej na ścianie skalnej w miejscowości San Diego, w południowym Peten, przedstawiono stojącego władcę Majów i podwójną kolumnę 19 glifów. Rzeźba ta ukazuje, że sposób zapisu dat (dwa pierwsze [brakujące] glify, duży Glif Wprowadzający Serii Początkowej [określany ogólnie jako znak ISIG²⁴] i kolejne cztery glify) był jeszcze dość swobodny i niejednolity. Rzeźba ta, podobnie jak jadeitowy pektorał z Dumbarton Oaks, przedstawia wydarzenia, które były najczęściej uwieczniane na późniejszych zabytkach Majów, a mianowicie rytuał upuszczania krwi i objęcie władzy królewskiej. Natomiast od początków okresu klasycznego (około 250 r.) pismo Majów rozwijało się w system bardziej jednolity i spójny, co przedstawimy w kolejnych rozdziałach.

²⁴ Zobacz Dodatek E: Informacje na temat kalendarza.

3. JĘZYK(I) HIEROGLIFÓW

Jeszcze do niedawna studiowanie hieroglifów Majów stanowiło lingwistyczne kuriozum. Większość badaczy z tej dziedziny, pracując nad tłumaczeniem majańskich glifów, posługiwała się własnymi językami nie zdając sobie sprawy z tego, że podstawowym kluczem do zrozumienia hieroglifów Majów jest znajomość (przynajmniej jednego) języków majańskich. Oczywiście do czasów Knorozova i Proskouriakoff²⁵ dysponowano zaledwie kilkoma stosownymi narzędziami pracy. Jednak większość badaczy cierpiała w owym czasie na rodzaj naukowej krótkowzroczności jako, że nikt nie starał się zastosować do dawnego systemu pisma któregoś ze współczesnych języków majańskich. Obecnie wiadomo już, że języki spisane glifami są bardzo zbliżone do kilku współczesnych języków majańskich.

W dzisiejszych czasach spotykamy około 30 języków majańskich, którymi posługują się mieszkańcy południowego Meksyku, Jukatenu, Belize, Gwatemali i Hondurasu, stanowiący populację liczącą około sześciu milionów osób. Języki te różnią się nieco na wyżynnych i nizinnych ziemiach Majów. Najprawdopodobniej języki z wyżynnych ziem Majów lub ich lingwistyczne podgrupy, czyli q'anjobal, q'eqchi', mam, k'iche' i tojolabal, mają niewiele lub nie mają zupełnie nic wspólnego z tekstami glificznymi zachowanymi do dnia dzisiejszego. Z drugiej zaś strony podgrupy z ziem nizinnych: ch'ol, tzeltal i jukatecki są znacznie bliżej powiązane z dawnym pismem. Obecnie dysponujemy już konkretnymi dowodami na to, że niemal wszystkie teksty hieroglificzne Majów zostały spisane w języku ch'ol z ziem wschodnich, określanym przez lingwistów jako „majański klasyczny” lub „ch'olti' klasyczny” (Houston, Robertson & Stuart 2000). Najbliższym mu językiem współczesnym jest ch'orti, którym nadal posługuje się ludność na stosunkowo niewielkim obszarze we wschodniej Gwatemali i w zachodnim Hondurasie (w okolicy ruin miasta Copan). Poza tym, w zbiorze hieroglificznych tekstów Majów widoczne są wpływy innych języków z nizinnych ziem: języka tzeltal w kilku inskrypcjach z Tonina, chontal w północnej Gwatemali (Itzimte), jukateckiego w Chichen Itza i przypuszczalnie języka itza'-mopan w Kodeksie Madryckim²⁶. Ostatnio niektórzy badacze (Zobacz Beliaev 2005) odkryli ponadto wpływy języków z wyżynnych ziem Majów w tekstach na ceramice wykonanej w stylach Chama i Nebaj.

²⁵ Proskouriakoff nigdy osobiście nie akceptowała fonetycznego podejścia Knorozova, ale z drugiej strony ustaliła stosowaną do dziś metodologię strukturalną badania glifów Majów. To strukturalne podejście nie wymaga założeń związanych z charakterem badanego języka.

²⁶ Lacadena & Wichmann 2000, 2002b.

II SYSTEM PISMA

4. ZASADY TRANSLITERACJI I TRANSKRYPCJI TEKSTÓW MAJÓW

W niniejszej książce zostały przyjęte następujące zasady transliteracji tekstów Majów:

- (1) transliterację należy zapisywać używając **wytluszczonych** liter;
- (2) logogramy zapisujemy **DUŻYMI WYTŁUSZCZONYMI** literami;
- (3) sylaby (syllabogramy) zapisujemy **małymi wytluszczonymi** literami;
- (4) w danym bloku glificznym poszczególne znaki powinny być od siebie oddzielone łącznikami;
- (5) znaków zapytania należy używać w następujących przypadkach:
 - (a) oddzielonych łącznikami w danym bloku glificznym, jeśli nie znamy odczytu glifów;
 - (b) podanych pojedynczo (oddzielonych), jeśli nie jest znany sposób odczytania całego bloku glificznego;
 - (c) tuż za transliteracją sylaby lub logogramu, kiedy odczyt danego znaku nie został w pełni poświadczony, jest wątpliwy lub kwestionowany;
- (6) w transliteracji nie należy przedstawiać głosek *zrekonstruowanych* (analizowanych) takich jak: fonemy opuszczone w wyniku elizji, krtaniowe głoski szczelinowe <trące> (/h/) i zwarcie głośni (‘), długie samogłoski i samogłoski złożone. Zasada ta dotyczy również logogramów, które powinny być przedstawiane w możliwie najprostszej formie. Stosowana przez nas transliteracja znana jest również jako transliteracja **ogólna**, wykluczająca wszystkie analizowane głoski, które nie stanowią nieodłącznej części hieroglifów, lecz są wskazane przez zasady dysharmonii (Zobacz Lacadena & Wichmann 2004 oraz Dodatek J w tej książce).

W przypadku transkrypcji tekstów Majów przyjęto następujące zasady:

- (1) transkrypcję należy zapisywać *kursywą*;
- (2) długie samogłoski i głoski krtaniowe wynikające z zasady dysharmonii²⁷ należy podawać bez [nawiasów kwadratowych], podczas gdy:
- (3) głoski zrekonstruowane w oparciu o świadectwa historyczne, wewnętrzne lub paleograficzne należy zapisywać w [nawiasach kwadratowych]. Stosowana przez nas transkrypcja zwana jest **szczegółową** (zawierającą głoski zrekonstruowane w oparciu o dowody

²⁷ Zobacz: Lacadena & Wichmann 2004 oraz fragment podręcznika począwszy od strony 56.

historyczne, wewnętrzne lub paleograficzne) w przeciwieństwie do transkrypcji **ogólnej**, która ich nie uwzględnia.

Istnieją różne metody analizowania tekstów pod względem lingwistycznym. Dwie najbardziej popularne (najczęściej stosowane) przedstawiono na stronie 67, gdzie opisane są jako *rozbiór morfologiczny* i *analiza morfologiczna*. W pierwszym etapie analizy lingwistycznej przedstawia się granice morfologiczne, oddzielając morfemy łącznikami. Tak zwane morfemy zerowe zapisujemy znakiem Ø. W drugim kroku analizy lingwistycznej należy jasno sprecyzować kategorię gramatyczną słów. Istnieje kilka metod służących opisowi tych elementów i w przypadku publikacji decyzję pozostawia się zazwyczaj wydawcom. Tutaj będziemy używać małych liter w przypadku glos²⁸ i **DUŻYCH LITER** dla terminologii lingwistycznej.

Poniżej możemy zobaczyć na przykładzie zasadę działania opisanych wcześniej kolejnych etapów analizy:

1. **chu-ka-ja**
2. *chu[h]kaj*
3. *chu[-h]k-aj-Ø*
4. pojmać-PAS-THM-3SA
5. „on/ona został(a) pojmany/a”

- 1 = transliteracja
- 2 = transkrypcja
- 3 = rozbiór morfologiczny
- 4 = analiza morfologiczna²⁹
- 5 = tłumaczenie

Tłumacząc teksty Majów należy pamiętać, że dane słowa czy zdania możemy interpretować na różne sposoby. Zazwyczaj znajdujemy dość sztywne przekłady (lub dokładniej glosy, objaśnienia) danych tekstów, gdzie zdania są tłumaczone (lub objaśniane) słowo po słowie. Należy pamiętać, że nie jest to prawdziwe tłumaczenie *per se*, lecz raczej sposób pokazania, jak zbudowane jest zdanie w języku oryginalnym w stosunku do języka, na które zdanie jest tłumaczone.

Rzeczywiste tłumaczenie można również podzielić na kilka etapów lub wersji, prowadzących od dosłownego do bardziej swobodnego przekładu. Rzeczywiste znaczenie słowa lub zdania może różnić się w danym języku, lecz przynajmniej w

²⁸ Glosa stanowi krótkie, ogólne tłumaczenie słowa lub morfemu, nie uwzględniające kontekstu, w którym się pojawia.

²⁹ PAS – strona bierna (z ang. **PAS**sive voice), THM – sufiks tematyczny (z ang. **THeMatic** suffix), 3SA – zaimek absolutywny trzeciej osoby liczby pojedynczej (z ang. 3rd person **Singular** Absolutive pronoun). Zobacz także Glosariusz terminologii lingwistycznej.

jednym z etapów tłumaczenia tekstu powinniśmy zachować pojęcie oryginalne. W przykładzie podanym na stronie 14 wyrażenie „jej/jego (?) biały powiew/oddech ulotnił się/przeminął” stanowi metaforę lub eufemizm oznaczający po prostu „on/ona umarł(a)”. Jednak taki ‘swobodny przekład’ można osiągnąć dopiero wtedy, gdy rozumie się typowe dla danej kultury idiomy, tym samym jednak eliminując subtelności oryginalnego zwrotu.

Odnosnie tłumaczenia majańskich imion i tytułów stosujemy się do ustalonych zasad *nie* tłumaczenia ich wcale lub tłumaczenia jedynie dobrze poświadczonych tytułów. Takie podejście opiera się na fakcie, że wyrażone przez nie pojęcia nie są łatwe do przetłumaczenia jednym słowem w innych językach – aby wyjaśnić dokładne znaczenie poszczególnych tytułów, można by napisać tomy odnośnie każdego pojęcia.

Modus operandi³⁰.

1. wybieramy tekst;
2. przygotowujemy transliterację tekstu:
 - a. nie zapisujemy zrekonstruowanych głosek,
 - b. sylaby zapisujemy **wytluszczonymi małymi literami**,
 - c. logogramy zapisujemy **WYTŁUSZCZONYMI DUŻYMI LITERAMI**;
3. podajemy transkrypcję tekstu:
 - a. używamy *kursywy*,
 - b. wszystkie zrekonstruowane głoski (z wyjątkiem tych opartych na zasadach dysharmonii) należy podać w [nawiasach kwadratowych];
4. dokonujemy analizy tekstu:
 - a. oddzielamy morfemy łącznikami,
 - b. podajemy kategorie gramatyczne;
5. tłumaczymy tekst stosując różne etapy przekładu.

Na koniec należy powrócić do oryginalnego (hieroglificznego) tekstu i zrozumieć go *dzięki wykonaniu takich kroków*. Ostatecznie każdy powinien dojść do punktu, kiedy to wracając do tekstu oryginalnego jest w stanie zrozumieć go bez ograniczeń narzuconych przez gramatykę rodzimego języka.

5. KOLEJNOŚĆ ODCZYTYWANIA

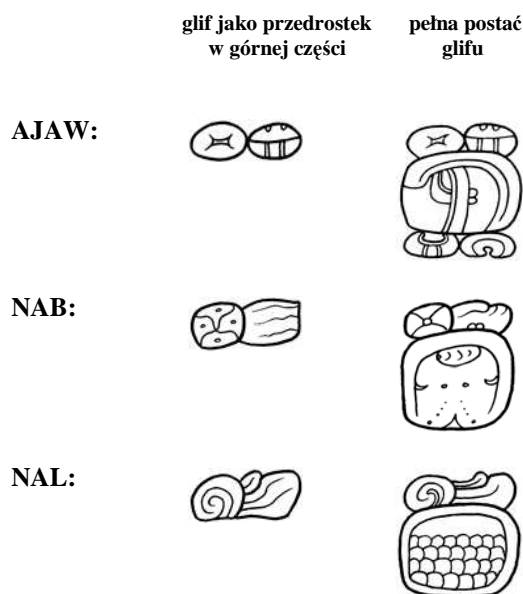
Z reguły inskrypcje Majów odczytujemy od strony lewej do prawej, z góry na dół, w podwójnych kolumnach. Zdarzają się jednak wyjątki, zwłaszcza w przypadku tekstów na przedmiotach przenośnych, naczyniach ceramicznych, nadprozach, rzadko

spotykanych graffiti czy na ścianach jaskiń. Istnieją także – choć nie ma ich zbyt wiele – teksty zapisane w formie lustrzanego odbicia. W przypadku inskrypcji, które nie stosują się do ogólnie przyjętych reguł, porządek odczytu ustala się bądź w oparciu o strukturę danego fragmentu bądź porównując go z innymi, **analogicznymi zdaniami** (zdaniami o podobnej lub identycznej treści i składni)³¹.

Wewnątrz bloku glificznego kolejność odczytu jest zazwyczaj zgodna z zasadami przyjętymi dla całego tekstu: od strony lewej do prawej i z góry na dół. Znane są jednak przypadki, kiedy to względy estetyczne mogły zmusić skrybę do przestawienia pojedynczych znaków wewnątrz bloku.

Najczęściej spotykanymi *prima facie* wyjątkami od reguły kolejności odczytywania wewnątrz bloku glificznego są: glif **AJAW** i przyrostek dotyczący miejsca **NAL**, które chociaż są podane w górnej części danego bloku glificznego, to czytane są na końcu, np. **K’UH AJAW-wa MUT-la** (boski władca Tikal) czytamy *k’uhul Mutal ajaw*, a **NAL-yi-chi** czytamy *yichnal*.

Ten widoczny wyjątek stanowi w rzeczywistości trzeci rodzaj porządku odczytywania wewnątrz bloku glificznego. Na przykład nawet jeśli glif **NAL** umieszczony jest nad glifami **yi** i **chi**, to przez Majów był on postrzegany jako pełen glif **NAL**, z którego widoczna była jedynie część górna, podczas gdy reszta została przykryta glifami **yi** i **chi**³².

³⁰ Podczas warsztatów hieroglifów Majów przejście przez wszystkie podane tutaj etapy jest praktycznie niemożliwe. Najczęściej stosowana jest zasada *analizy strukturalnej*, obejmująca transliterację, transkrypcję i tłumaczenie.

³¹ Proszę zwrócić uwagę na fakt, że litery oznaczające bloki glificzne (jak A1-B1-A2-B2-A3 itd.) nie zawsze odpowiadają kolejności czytania tekstu w przypadku inskrypcji nietypowych. Litery i liczby dają czytelnikowi jedynie punkt odniesienia w danym tekście.

³² Dla porównania proszę zobaczyć glify **AJAW** na stronie 15.

6. ZŁOŻENIA GLIFÓW, INFIKSY I POŁĄCZENIA

Graficzne zasady pisma hieroglificznego Majów są bardzo elastyczne i dość często – dla niewprawnego oka – stanowią zwykłą łamigłówkę. Istnieje bowiem wiele sposobów zapisania tego samego słowa bez zmiany sposobu jego odczytu i/lub znaczenia. Wyrażenie *chum tuun* tłumaczymy jako „osadzanie kamienia” i odnosi się ono do początku okresu 360 dni. Może być zapisane na różne sposoby:

- **CHUM[*mu*]** [dopełnienie fonetyczne /*mu*/ jako infiks]³³, **TUN-ni** [dopełnienie fonetyczne /*ni*/] – dwa niezależne bloki glificzne (Przykład #1)
- **CHUM[*mu*]** [dopełnienie fonetyczne /*mu*/ jako infiks], **TUN-ni** [dopełnienie fonetyczne /*ni*/] – dwa bloki glificzne złożone w jeden z częściowo zakrytym lewym znakiem (Przykład #2)
- **CHUM[TUN-ni]** [TUN-ni jako infiks wewnątrz glifu CHUM] – *infiks* (Przykład #3)
- **CHUM-TUN** [połączenie dwóch glifów] – *połączenie*: zlanie dwóch różnych znaków w jeden (Przykład #4)

Przykład # 1

Przykład # 2

Przykład # 3

Przykład # 4

W tekście może wystąpić dowolny z podanych wyżej układów, natomiast nawet więcej niż jeden mógł zostać wykorzystany w jednej i tej samej inskrypcji. Przyczyny tego zjawiska mogły być zarówno ekonomiczne, jak i artystyczne: scribe nie rozplanował sobie dobrze powierzchni przeznaczonej na tekst bądź użył wariantów w celu uniknięcia powtórzeń lub *tautologii grafemowej* (zobacz również warianty logogramów i dopełnień fonetycznych zamieszczone poniżej).

W podanym poniżej przykładzie metaforyczne określenie śmierci Itzamnaaj Bahlam, króla Yaxchilan i jego matki, Pani Pakal, zapisane jest na tym samym nadprożu na dwa odmienne (choć odpowiadające sobie) sposoby. W drugim przypadku, w celu zaoszczędzenia miejsca, cały

³³ Nawiasy kwadratowe [...] używane są w *transliteracji* do oznaczenia sylab lub logogramów, które pojawiają się jako infiksy (a w analizie epigraficznej do wskazania rekonstruowanych głosek).

zwrot został zebrany w jednym bloku glificznym zamiast w dwóch:

K'A'-yi u-[?]SAK-ik'-li

k'a'ay u...? [u]sak ik' [i]

k'a'-ay-Ø u-? [u-]sak-ik'-il

ulotnić się-MPAS-3SA 3SE-? [3SE-]biały-powiew-POS

„ulotnił się jego/jej ? biały powiew/oddech”
(Yaxchilan, Nadproże 27: A2-B2)

K'A'-yi-u-SAK-?-ik'

k'a'ay u...? [u]sak ik'

k'a'-ay-Ø u-? [u-]sak-ik'

ulotnić się-MPAS-3SA 3SE-? [3SE-]biały powiew/oddech

„ulotnił się jego/jej ?, jego/jej biały powiew/oddech”

(Yaxchilan, Nadproże 27: F2)

Ponadto różne glify o takim samym znaczeniu fonetycznym mogły być stosowane w tekście wymiennie, również ze względów estetycznych. Właśnie dzięki temu zdołano odczytać nie rozszyfrowane wcześniej glify w przypadku, gdy zastępowały w tekście inne, o ustalonym już znaczeniu.

ya-YAXUN-BALAM

Yaxuun Ba[h]lam

(Yaxchilan,

Nadproże 21: D7)

ya-YAXUN-BALAM-ma

Yaxuun Ba[h]lam

(Yaxchilan,

Nadproże 30: G2)

ya-YAXUN-BALAM

Yaxuun Ba[h]lam

(Yaxchilan,

Schody Glificzne,

Stopień VII: Q6)

ya-xu?-ni-BALAM

Yaxuun Ba[h]lam

(Yaxchilan,

Stela 12: D4-C5)

ba-ka-ba
ba[ah]kab
 (K2914)

ba-ka-ba
ba[ah]kab
 (Yaxchilan,
 Nadproże 2: Q1)

Takie właśnie formy zapisu niweczyły pierwsze wysiłki związane z odczytaniem pisma Majów i dlatego tak ważne jest ich zrozumienie. Będzie o nich mowa jeszcze w następnym rozdziale.

7. LOGOGRAMY

System pisma Majów jest systemem mieszanym, czyli *logo-sylabicznym*, obejmującym zarówno **logogramy**, jak i znaki **fonetyczne**. Logogramy to znaki przedstawiające znaczenia i dźwięki pełnych słów. W dwóch poniższych przykładach, wyraz „góra” czyli *witz*, zapisany jest na dwa różne sposoby, choć czytany jest identycznie. Znak po lewej stronie (wariant głowy) to logogram, a znak po prawej stronie to logogram z dołączonym do niego *dopełnieniem fonetycznym* (zobacz kolejny rozdział).

WITZ
witz
 „góra”

wi-WITZ
witz
 „góra”

Z zasady im częściej dane słowo pojawia się w zbiorze hieroglifów, tym więcej posiada wariantów. Najlepszym tego przykładem jest słowo *ajaw*, czyli „pan, władca”, posiadające mnóstwo różnych wariantów stosowanych w inskrypcjach, między innymi:

AJAW

a-AJAW-wa

AJAW

AJAW-wa

8. SYLABY (SYLABOGRAMY)

System pisma Majów stosuje poza logogramami również znaki fonetyczne wyrażane sylabami, a ściślej – *sylabogramami*. Mogą one funkcjonować zarówno jako sylaby CV (CV – z ang. consonant-vowel, spółgłoska-samogłoska), jak i fonemy C(V) (fonem spółgłoskowy bez fonemu samogłoskowego). Zasadniczo końcowa samogłoska ostatniej sylaby w danym słowie jest odrzucana (ale, jak zwykle, istnieją wyjątki od reguły). I tak słowo „góra”, *witz*, może być zapisane fonetycznie dwiema sylabami, **wi** i **tzi**. Ponieważ odrzucamy ostatnią samogłoskę (zgodnie z zasadami harmonii), zatem słowo to czytamy **wi-tz(i)** > *witz*.

← **wi**

← **tzi**

9. DOPEŁNIENIA FONETYCZNE

Dopełnienie fonetyczne jest znakiem „pomagającym” w odczytaniu logogramu. Jest on szczególnie ważny w przypadkach, kiedy znak główny może być odczytany na więcej sposobów i ma więcej niż jedno znaczenie. Dopełnienia fonetyczne są często spotykane w piśmie Majów i odegrały również wielką rolę w procesie odczytywania tegoż pisma. Dopełnienia fonetyczne, które stanowiły wskazówkę dla dawnych czytelników majańskich, stały się również pomocą dla współczesnych epigrafików, ułatwiając odczytanie ambiwalentnych znaków logograficznych.

W podanym po lewej stronie przykładzie, sylaba **wi** (zaciemniona) jest dopełnieniem fonetycznym logogramu **WITZ**. Obecność sylaby **wi-** jako przedrostka wskazuje nam zatem, że słowo przedstawione w postaci logogramu również zaczyna się na **wi-**.

W przykładzie poniżej, sylaba **ki** (zaciemniona) jest dołączona do logogramu zoomorficznego, aby wskazać nam, że słowo *Chaahk* kończy się na ...**k**, w przeciwieństwie do innego odczytu podobnej głowy w wyrazie *Kalo'mte'*, odróżnialnego dzięki innemu dopełnieniu fonetycznemu, jakim w tym wypadku jest sylaba **ma**.

CHAK-ki
Chaahk
 imię bóstwa

KAL(OM)-ma-TE'
Kalo'mte'
 podniosły tytuł królewski

10. OKREŚLINIKI SEMANTYCZNE I ZNAKI DIAKRYTYCZNE

Określnik semantyczny jest znakiem, który wskazuje czytelnikowi na poprawne znaczenie glifów identycznych pod względem graficznym, lecz mających więcej niż jedno możliwe znaczenie. Określniki nie mają jednak żadnego znaczenia fonetycznego (Zobacz: Zender 1999: 14). Najczęściej podawanym przykładem określnika semantycznego w piśmie Majów są kartusze, które otaczają tak zwane „znaki dni”.

Znaki diakrytyczne są znakami pozbawionymi wartości fonetycznej i pomagają czytelnikowi w wyborze odpowiedniego odczytu znaku lub słowa. Dobrym przykładem znaku diakrytycznego w językach romańskich jest ‘*cédille*’ francuskiego słowa *façade*, jak i wiele akcentów występujących w innych europejskich systemach pisma.

Znakiem diakrytycznym pojawiającym się często w piśmie Majów jest para małych kropek. Są one zazwyczaj umieszczone w górnym lub dolnym lewym rogu znaków sylabicznych (jako przykład zobacz *kakaw* w słowniku na końcu podręcznika). Ten znak diakrytyczny znany jest jako „znak podwojenia sylaby” i jak wskazuje nazwa służy do podwojenia brzmienia znaku, przy którym się pojawia. I tak na przykład sylabę **ka** czytamy *kak(a)*, a sylabę **le** – *lel(e)*, jeśli towarzyszy im para kropek. W transkrypcji obecność takiego znaku diakrytycznego zaznaczamy cyfrą 2 w miejscu, w którym znak ten towarzyszy glifowi, najczęściej jako przedrostek, ²**ka** lub ²**le** (dla wspomnianych powyżej przykładów), chociaż możliwe są cztery pozycje:

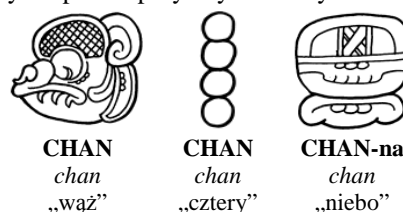
$${}^2\mathbf{X}^2$$

Szczegółowe badania pokazują, że te dwie kropki służą wyłącznie podwojeniu sylaby/sylabogramu. W niektórych przypadkach, gdy ten znak diakrytyczny towarzyszy logogramowi, to w rzeczywistości oznacza podwojenie sylabogramu, który pojawia się w końcowej części bloku glificznego (czyli na dole, po prawej stronie bloku glificznego). Skutkiem tego, najbardziej korzystnym miejscem umieszczenia znaku diakrytycznego jest początek bloku glificznego, gdyż daje ono czytelnikowi wskazówkę, że w danym bloku pojawia się podwojenie znaku.

11. WIELOZNACZENIOWOŚĆ: HOMOGRAMY I HOMOFONY

Jedną z bardziej mylących cech pisma Majów jest *wieloznacznościowość*. Cechę tę odnajdujemy co prawda we wszystkich językach świata, jednak w przypadku pisma Majów stanowi ona dla niewprawnego oka kolejną zawiłość i tak już

skomplikowanego systemu. *Homogramy* to znaki, które pomimo takiej samej pisowni mają różne znaczenia, a zatem mogą być odmiennie rozumiane. W piśmie Majów słowa (lub głoski), które czytamy *tuun* i *ku* można zapisać identycznie. Z kolei *homofony* to znaki, sylaby lub słowa, które choć zapisane w odmienny sposób, odczytujemy tak samo. W piśmie Majów takie słowa jak ‘wąż’, ‘cztery’ i ‘niebo’ wymawiane są identycznie (*chan* lub *kan*, w zależności od języka), ale wszystkie one mogą być zapisane przy użyciu różnych znaków:

Dla większości osób przyzwyczajonych do posługiwania się alfabetem łańskim, wszystkie podane wyżej informacje mogą wydawać się dość dziwne i obce. Jednak i nasz system pisma zawiera litery i znaki (logogramy), które z kolei mogą wydać się obce osobom nie obeznanym z alfabetem łańskim. Poza tym, zwłaszcza w przypadku języków z niesystematyczną (i mniej fonemową) ortografią (jak język angielski lub francuski), odmienna wymowa identycznych liter sprawia kłopoty osobom mówiącym innymi językami.

Dobrze wyjaśniającym przykładem z języka angielskiego jest sekwencja liter <ough>, którą można wymawiać na dziewięć różnych sposobów, jak w następującym zdaniu (które zawiera wszystkie z nich): „*A rough-coated, dough-faced, thoughtful ploughman strode through the streets of Scarborough and after falling into a slough, he coughed and hiccoughed*”. Innym doskonałym przykładem z języka angielskiego jest litera ‘x’, wymawiana różnorako w następujących przykładach:

litera:	wymowa:	przykład:
X	/s/	‘xenophobia’
X	/ks/	‘excel’
X	/gz/	‘exist’
X	/kris/	‘Xmas’
X	/kros/	‘Xing’
X	/ten/	‘(rzymska cyfra) dziesięć’

Spotykamy też inne znaczenia litery „x” w następujących przykładach:

- X – liczba 10
- X – dwudziesta szósta litera alfabetu
- X – liczba niewiadoma
- X – symbol mnożenia
- X – znak zakazu (np. „nie palić”)
- X – oznaczenie miejsca, obiektu itp.
- X – podpis analfabety

Inne „logogramy” stosowane w naszym systemie pisma to:

@ \$ & ? ! + £ § € ♀ ♂ ® © %

Poza tym również w języku polskim³⁴ mamy zarówno homogramy jak i homofony. Oto kilka przykładów:

homogramy:

- *zamarzać* [wym. zamar-zać] (zamieniać się w lód, pokryć się lodem) – *zamarzać* [wym. zamażać] (doprowadzać kogoś do stanu wycieńczenia fizycznego zwykle złym odżywianiem lub głodem)
- *cis* [wym. cis] (krzew lub niskie drzewo z rodziny cisowatych) – *cis* [wym. c-is] (dźwięk C podwyższony o półton)

homofony:

- *Bóg* – *Bug* – *buk*
- *morze* – *może*
- *karze* – *każe*

12. LICZBA ODCZYTANYCH GLIFÓW

Jedno z pytań najczęściej zadawanych epigrafikom dotyczy liczby lub procentu odczytanych hieroglifów. Odpowiedź okazuje się bardziej skomplikowana niż można by tego oczekiwać. Przede wszystkim musimy zastanowić się, co rozumiemy pod słowem „odczytane”. Jeśli obliczymy ilość hieroglifów o znanym nam brzmieniu, to pełna liczba wynosiłaby około 80 procent. Z drugiej strony jeśli chcemy oszacować ilość znaków, których „znaczenie” zostało w pełni udokumentowane, liczba ta byłaby znacznie mniejsza, około 60 procent. Problem stanowi bowiem fakt, że w piśmie Majów istnieje pewna ilość hieroglifów, w przypadku których:

- znamy ich brzmienie, ale nie potrafimy rozszyfrować znaczenia (najczęściej w przypadku znaków zapisanych wyłącznie fonetycznie),
- znamy znaczenie glifu, ale jego brzmienie jest wątpliwe, niejasne lub całkowicie nieznanne,
- brzmienie i znaczenie znane są jedynie częściowo (na przykład wyrażenie określające rytuał odprawiany przed osiągnięciem wieku dojrzałego),
- brzmienie i znaczenie są znane tylko częściowo lub wcale.

Kolejnym problemem jest to, co rozumiemy poprzez stwierdzenie, że znamy znaczenie jakiegoś hieroglifu. Znaczenie pojedynczego hieroglifu lub grupy hieroglifów w zdaniu może być znane³⁵, ale dogłębne zrozumienie kontekstu i implikacje użycia takiego słowa czy wyrażenia muszą zostać sprawdzone w oparciu o wszystkie dostępne źródła, etnologiczne, archeologiczne, ikonograficzne i

³⁴ Podane przykłady przygotowano na podstawie: „Słownik Języka Polskiego PWN”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996; Wiktor Jassem, „Podstawy fonetyki akustycznej”, PWN, Warszawa 1973.

³⁵ Kolejną różnicą istnieje pomiędzy *głosą* a *tłumaczeniem*: głos stanowi odczyt pojedynczego hieroglifu, podczas gdy tłumaczenie uwzględnia składnię zdania i semantykę.

pozostałości kulturowe w obrębie majańskich grup etnicznych. Jednym słowem, epigrafika Majów stanowi interdyscyplinarną gałąź nauki, głęboko opartą na lingwistyce, ale uwzględniającą wszystkie możliwe źródła i dyscypliny naukowe.

Mimo całej swej złożoności, pismo hieroglificzne Majów odzwierciedla język, którym się posługiwali. I jak napisał Yuri Knorozov: „Wierzę, że cokolwiek wymyślone przez człowieka, może być przez człowieka odczytane” (Kettunen 1998a).

III GRAMATYKA

13. SZYK WYRAZÓW

W tekstach hieroglificznych Majów podobnie, jak we współczesnych językach majańskich, szyk wyrazów odpowiada zazwyczaj schematowi: orzeczenie – dopełnienie – podmiot (VOS – z ang. Verb – Object – Subject) (w przeciwieństwie do języka polskiego, w którym stosuje się najczęściej szyk SVO: podmiot – orzeczenie – dopełnienie). W inskrypcjach hieroglificznych bardzo często jednak brak dopełnienia lub jest ono opuszczone, a zdania zwykle rozpoczynają się od podania daty, tworząc w ten sposób typowy układ tekstów Majów: data – orzeczenie – podmiot. Daty mogą często stanowić większą część inskrypcji, orzeczenie w każdym zdaniu zajmuje jeden lub dwa bloki glificzne, a imiona własne wraz z tytułami mogą być tak długie jak tytuły niektórych monarchów europejskich.

14. CZASOWNIKI

W piśmie Majów występuje około setki znanych czasowników z mnóstwem gramatycznych afiksów. Niemal wszystkie czasowniki zapisane są w trzeciej osobie liczby pojedynczej (on/ona) z użyciem prefiksu: **u-** (przed słowami rozpoczynającymi się spółgłoską) lub **y-** (przed słowami rozpoczynającymi się samogłoską) (zobacz rozdział o zaimkach).

Większość czasowników opisuje zazwyczaj dokonane przez dawnych władców czyny, które poprzedzały ich uwiecznienie w inskrypcjach. Pozostaje jeszcze kontrowersyjna sprawa stosowania w języku majańskim klasycznym czasów gramatycznych (przeszłego, teraźniejszego, przyszłego) i/lub aspektów (dokonanego, niedokonanego) oraz ich przedstawiania w inskrypcjach.

Zgodnie z twierdzeniem niektórych lingwistów, w języku majańskim klasycznym nie było aspektów czasownika i nie było podziału na czas dokonany i niedokonany. Zdaniem innych nie było **ani** czasów gramatycznych **ani** aspektów czasownika. Z kolei jeszcze inni uważają, że **albo** nie było czasów

gramatycznych **albo** nie było aspektów czasownika. Niektóre afiksy, towarzyszące czasownikom wskazują na jeszcze inne możliwe zasady. Zainteresowanym czytelnikom polecamy literaturę uzupełniającą, np.: Bricker (2000b), Houston (1997) i Wald (2000). Proszę spojrzeć też do Glosariusza terminów lingwistycznych (na końcu podręcznika).

Gramatyka hieroglifów Majów jest dość złożona i nie sposób przedstawić jej odpowiednio w tym wprowadzeniu. Aby poszerzyć wiedzę na ten temat radzimy zajrzeć do bibliografii podanej na końcu książki lub wziąć udział w specjalistycznych warsztatach, poświęconych gramatyce pisma hieroglificznego Majów. Zwięzłe informacje odnośnie gramatyki można jednak znaleźć w Dodatku K: Informacje o gramatyce języka majańskiego klasycznego.

15. RZECZOWNIKI I PRZYMIOTNIKI

W języku majańskim klasycznym rzeczowniki dzielą się na dwie kategorie w zależności od tego, czy wywodzą się z innej kategorii leksykalnej (czyli klasy słów / części mowy), czy też nie. W pierwszym przypadku mówimy o tradycyjnie przyjętym terminie lingwistycznym znanym jako „rzeczownik pochodny”. W drugim przypadku natomiast mówimy o „rzeczownikach prostych”. Rzeczowniki pochodne wywodzą się od czasowników lub przymiotników, bądź też od innych rzeczowników.

W wielu językach, w tym w języku majańskim klasycznym, trudno jest niekiedy odróżnić rzeczowniki od przymiotników. Ściślej rzecz ujmując, różnice te nie zawsze są wyraźne. Ponadto w języku majańskim klasycznym zarówno rzeczowniki, jak i przymiotniki mogą tworzyć zdania statyczne z zaimkami absolutywnymi. Ponieważ w piśmie hieroglificznym Majów najczęściej występującym zaimkiem (lub poprawniej: afiksem zaimkowym) jest zaimek trzeciej osoby liczby pojedynczej i jako że forma absolutywna tego zaimka jest morfemem zerowym (czyli sufiksem niezaznaczonym), zdania statyczne wyglądają w zasadzie identycznie jak rzeczowniki (lub przymiotniki). W praktyce oznacza to, że na przykład słowo *ch'ok* może być rzeczownikiem, przymiotnikiem lub stanowić całe zdanie:

- (1) *ch'ok*: dziecko (n) młodzieniec (n)
- (2) *ch'ok*: młody, mały (adj)
- (3) *ch'ok*: „on jest młody” lub „on jest dzieckiem” (*ch'ok-Ø* [młody-3SA] / [dziecko-3SA])

Chociaż w językach Majów trudno odróżnić rzeczowniki od przymiotników, to jednak istnieją trzy sposoby oddzielenia od siebie tych dwóch kategorii gramatycznych: (1) przymiotniki nigdy nie występują w formie dzierżawczej; (2) przymiotniki

nie mogą być argumentami czasowników; (3) przymiotniki nie mogą pojawiać się osobno, czyli muszą być połączone z rzeczownikiem lub tworzyć zdanie statyczne z zaimkiem absolutywnym.

Oprócz podziału rzeczowników na proste i pochodne, języki majańskie charakteryzują się też podziałem rzeczowników na takie, które występują zawsze w formie wyrażającej posiadanie (dzierżawczej) i na takie, które takimi nie są (absolutywne). Poza faktem, że każdy rzeczownik może pojawić się w formie dzierżawczej przez dodanie na początku zaimka (afiksu zaimkowego) ergatywnego, istnieje grupa rzeczowników (np. terminologia dotycząca pokrewieństwa, określenia części ciała i pewne insygnia królewskie), które w językach majańskich zawsze uważane są za dzierżawcze. Jeśli rzeczowniki te nie mają być wyrażone w formie dzierżawczej, to wówczas należy do nich dodać specjalny sufiks wskazujący na absolutywny stan (lub przypadek) rzeczownika.

W języku majańskim klasycznym, sufiksami absolutywnymi rzeczowników są: \emptyset , *-aj* i *-is*, gdzie morfem zerowy \emptyset stosowany jest do zaznaczenia rzeczowników niedzierżawczych, podczas gdy sufiks *-aj* wskazuje na rzeczowniki odnoszące się do jednostek policzalnych, na przykład noszonych przez ludzi klejnotów, odzienia itp. Z kolei sufiks *-is* używany jest wyłącznie z rzeczownikami określającymi części ciała (Zobacz: Zender 2004: 200-204). Przykłady:

Temat:	Forma absolutywna:	Forma dzierżawcza:
<i>pakal</i> „tarcza”	<i>pakal-Ø</i> „(jakaś) tarcza”	<i>u-pakal</i> „jego/jej tarcza”
<i>tu'p</i> „zausznica”	<i>tu'p-aj</i> „(jakaś) zausznica”	<i>u-tu'p</i> „jego/jej zausznica”
<i>o'hl</i> „serce”	<i>o'hl-is</i> „(jakiś) serce”	<i>y-o'hl</i> „jego/jej serce”
<i>k'ab</i> „ręka”	<i>k'ab-is</i> „(jakaś) ręka”	<i>u-k'ab</i> „jego/jej ręka”

Oprócz rzeczowników prostych (podanych w powyższych przykładach) można z innych rzeczowników, czasowników i przymiotników tworzyć nowe rzeczowniki. Rzeczowniki pochodne opatrzone są m. in. sufiksami *-lel* i *-il* (rzeczowniki wyabstrahowane), *-o'l* i *-aj* (rzeczowniki wywodzące się z czasowników przechodnich), *-e'l* (rzeczowniki wywodzące się z czasowników nieprzechodnich), *-iil*, *-u'l*, *-al*, *-ol* i *-nal* (sufiksy toponimiczne) oraz *-ib*, *-ab*, *-uub*, *-ol* i *-il* (sufiksy instrumentalne).

Sufiksy abstrahujące zmieniają rzeczowniki w pojęcia abstrakcyjne; na przykład słowo *ajaw* („pan, władca”) po dodaniu sufiksu abstrahującego *-lel* zmienia się w „panowanie, władanie”. Dodanie

sufiksów instrumentalnych *-ib*, *-ab* i *-uub* do rdzenia czasowników zmienia je w rzeczowniki. Na przykład, gdy do rdzenia czasownika *uk'* („pić”) dodamy sufix instrumentalny *-ib*, otrzymamy wówczas rzeczownik *uk'ib*, oznaczający dosłownie „sprzęt do picia”, czyli „wazę/kubek do picia”.

W języku majańskim klasycznym przymiotniki występują przed rzeczownikami i są one zbudowane w następujący sposób: rzeczownik + sufix V₁l (czyli rzeczownik + samogłoska odpowiadająca samogłosce rdzenia rzeczownika + l). Na przykład przymiotnikiem utworzonym ze słowa *kakaw* („kakao”, „czekolada”) jest *kakawal* („kakaowy”, „czekoladowy”). Na tej samej zasadzie słowo *chan* („niebo” lub „niebios”) zmienia się w *chanal* („niebiański”), słowo *k'ahk'* („ogień”, „płomień”) – w *k'ahk'al* („ognisty”, „płonący”), a *k'uh* („bóstwo” lub „bóg”) – w *k'uhul* („boski” lub „święty”).

W piśmie Majów, obok mnóstwa innych rzeczowników, bardzo często pojawiają się imiona własne z towarzyszącymi im tytułami. Tytuły te dostarczają nam informacji o hierarchii i sojuszach politycznych w społeczeństwie dawnych Majów. W inskrypcjach Majów stosunkowo częste są również wyrażenia opisujące pokrewieństwo i to one pozwalają nam na szczegółowe odtworzenie dynastii rządzących. Są bezcenne przy rekonstrukcji królewskich linii dynastycznych w wielu miastach Majów³⁶.

16. ZAIMKI

W większości języków majańskich, w tym w języku majańskim klasycznym, istnieją dwie grupy zaimków. Pierwszą określamy jako zaimki (afiksy zaimkowe) Grupy A, a drugą jako zaimki (afiksy zaimkowe) Grupy B. Afiksy zaimkowe Grupy A (ergatywne) stanowią podmiot czasowników przechodnich i „posiadaczy / właścicieli” rzeczowników. Afiksy zaimkowe Grupy B (absolutywne) są dopełnieniami orzeczenia w przypadku czasowników przechodnich i podmiotami w przypadku czasowników nieprzechodnich. Dla Grupy A oznacza to mniej więcej tyle, że powiedzielibyśmy „on-dom” zamiast „jego dom”. W języku majańskim klasycznym w wyrażeniach takich jak np. *utz'ihb* („[to jest] jego/jej pismo”) i *utz'apaw* („on/ona ustawił(a) to”) mamy ten sam afiks zaimkowy /u-/, ale w pierwszym przypadku odgrywa on rolę zaimka dzierżawczego rzeczownika (posiadanie), a w drugim stanowi podmiot orzeczenia (czasownika przechodniego). W językach majańskich afiksy zaimkowe ergatywne dodawane są do rdzenia czasownika po lewej stronie jako przedrostek (przed czasownikiem), podczas gdy

zaimki absolutywne dołączane są po stronie prawej czasownika jako przyrostki (za czasownikiem).

Oprócz wspomnianych powyżej zaimków trzeciej osoby, dysponujemy kilkoma przykładami afiksów zaimkowych ergatywnych dla pierwszej osoby liczby pojedynczej (**in-/ni-**) i dla drugiej osoby liczby pojedynczej (**a-**) oraz afiksów zaimkowych absolutywnych dla pierwszej osoby liczby pojedynczej. Pojawiają się one w mowie niezależnej w tekstach na ceramice z okresu klasycznego oraz w inskrypcjach pochodzących z odosobnionych miejsc w Copan i Piedras Negras (Stuart 1996, Stuart 1999, Stuart, Houston & Robertson 1999: II-17-22), do których dostęp mógł być w dawnych czasach ograniczony (Helmke 1997). W inskrypcjach natrafiono też na kilka zaimków niezależnych takich, jak *haa'* (on/ona/to/ten/ta/tamten/tamta), *hat* (ty) i *ha'ob*. (oni/one/ci/te/tamci/tamte).

transliteracja:
a-wi-na-ke-na
transkrypcja:
awinakeen
analiza morfologiczna:
a-winak-een
analiza gramatyczna:
2SE-sługa-1SA
tłumaczenie:
„Jestem Twoim sługą”

Rycina 6: Przykład mowy niezależnej z inskrypcji na Panelu 3, Piedras Negras.

Afiksy zaimkowe ergatywne (przedrostki Grupy A):	Afiksy zaimkowe absolutywne (przyrostki Grupy B):
1SE <i>in-/ni-</i> ni	1SA <i>-e'n/-een</i> Ce-na
2SE <i>a-/aw-</i> a / a-wV	2SA <i>-at/-et</i> ta / te?
3SE <i>u-/y-</i> u / yV	3SA <i>-∅</i> ---
1PE <i>ka-</i> ka	1PA <i>-o'n</i> Co-na
2PE <i>i-/iw-</i> i / i-wV	2PA <i>-?/-*ox</i> ?
3PE <i>u-/y-</i> u / yV	3PA <i>(-o'ob)</i> Co-ba

Rycina 7: Afiksy zaimkowe ergatywne i absolutywne w języku majańskim klasycznym.

³⁶ Więcej informacji można znaleźć na przykład w książce Martin & Grube 2000.

IV TYPOWE STRUKTURY I TREŚĆ INSKRYPCJI

17. INSKRYPCJE NA ZABYTKACH KAMIENNYCH

Obecnie wiadomo, że inskrypcje na zabytkach kamiennych mają przede wszystkim charakter historyczny. Owe teksty, przeznaczone do użytku publicznego, wspominają niemal wyłącznie ważne wydarzenia związane z poszczególnymi dynastiami rządzącymi. Najczęściej są zatem opisywane: narodziny, moment objęcia władzy, prowadzone wojny i związane z tym pojmowanie jeńców, odprawianie różnych rytuałów, wizyty królewskie, desygnowanie następcy tronu, śmierć, pochówki itp. Często dzieje uwiecznione w inskrypcjach dostępnych w miejscach publicznych ograniczały się do doniosłych wydarzeń z życia elity i powiązane były nie tylko z postaciami historycznymi, ale również istotami nadprzyrodzonymi.

Inskrypcje w miejscach publicznych (np. na stelach i ołtarzach) traktują głównie o wydarzeniach historycznych i sprawach, które mogły być przeznaczone dla szerszego odbiorcy. Inskrypcje w miejscach zastrzeżonych, np. na rzeźbionych nadprożach czy panelach wewnątrz świątyń, podawały informacje dotyczące rytuałów i zarezerwowane wyłącznie dla szczególnego audytorium.

18. CERAMIKA

Inskrypcje na naczyniach ceramicznych obejmują zarówno proste zdania i tzw. „etykiety”, jak i całe listy dynastyczne, czy nawet długie teksty. Wspólną cechą inskrypcji na naczyniach jest tzw. Początkowa Sekwencja Standardowa (PSS – z ang. Primary Standard Sequence), zamieszczana zazwyczaj wokół brzegu naczynia, choć niekiedy również pionowo lub ukośnie, w kolumnach na całej jego powierzchni.

PSS stanowi w rzeczywistości złożoną i specjalnie sformułowaną „etykietkę” (zwaną w j. ang. „name-tag”), rozpoczynającą się od glifu oznaczającego „skupienie uwagi” (w ang. **focus-marker**; znanego też jako znak początkowy). Glif ten wskazuje nam dokładnie w którym miejscu rozpoczyna się tekst, jako że początek i koniec PSS, ze względu na okrągły kształt większości naczyń, zbiegają się zwykle w tym samym punkcie.

Pozostałe glify umieszczone w ramach PSS podają nam sposób poświęcenia naczynia, zawartość naczynia, czyli do czego zostało przeznaczone, np. do *kakaw* („kakao”) lub *ul* („atole”) – kaszka kukurydziana), rodzaj naczynia oraz imię jego

właściciela lub artysty, który wymalował bądź wyrzeźbił dany tekst/ilustrację. Są różne rodzaje naczyń: *uk'ib* („waza do picia”), *jaay* („misa/czara”), *lak* („talerz”) i *jawa[n]te'* („trójnożny talerz”).³⁷

Ponieważ ceramika stanowi jedną z największych grup obiektów, na których zachowały się teksty hieroglificzne, poświęcimy jej tutaj więcej uwagi. Na kolejnych stronach można znaleźć informacje dotyczące treści inskrypcji na naczyniach ceramicznych.

Odtworzenie typologii naczyń dawnych Majów

Wcześniejsze badania pozwoliły ustalić, że na naczyniach pojawia się często więcej niż jeden tekst glificzny. W takich wypadkach mówimy, że inskrypcja zawiera tzw. „tekst początkowy” umieszczony na naczyniu w wyróżnionym miejscu, wokół brzegu albo w pionowych, szerokich pasach, i zapisany glifami o większych rozmiarach. Z kolei „teksty drugorzędne”, zazwyczaj krótsze i zapisane mniejszymi glifami, stanowią na ogół podpisy scen przedstawionych na naczyniach.

Oba rodzaje tekstów, niezależnie od tego, czy są dobrze zachowane, czy zniszczone, mogą znacząco wpływać na zidentyfikowanie glifów. Poza tym, teksty mogą obejmować zarówno glify, które potrafimy odczytać, jak i tzw. pseudoglify, które jedynie na pozór przypominają pismo, ale przypuszczalnie były dziełem niepiśmiennych artystów.

Obróbka powierzchni naczyń

Spśród inskrypcji, które zachowały wzmiankę odnośnie sposobu obróbki powierzchni naczyń, największa grupa dotyczy „malowania” i jest oparta na rdzeniu rzeczownika *tz'ib*³⁸ oznaczającego „malowanie” lub „pisanie” oraz czasownika wywodzącego się z tego rdzenia. Naczynia ceramiczne podpisane są w najprostszej formie jako *tz'ib* lub *utz'ihb*, podczas gdy w najbardziej rozbudowanej – jako *utz'ibnajaal* lub *utz'ibaalnajaal*. Co ciekawe, właśnie przy użyciu tego określenia, choć w formie *utz'ihba* i dodaniu członu imiennego, podpisywali swe prace artyści pracujący pod patronatem króla (Reents-Budet 1994; MacLeod

³⁷ Więcej informacji na temat inskrypcji zachowanych na naczyniach ceramicznych można znaleźć na przykład w książce Reents-Budet 1994. Proszę również zobaczyć Tabelę 1.

³⁸ Należy podkreślić, że w językach Majów nie ma różnicy pomiędzy „malowaniem” i „pisanie”, gdyż termin ten oznacza ogólnie zachowanie słowa pisanego jako wymalowanego pędzelkiem. Trzeba jednak zaznaczyć, że w językach współczesnych Majów określenie *tz'ib* dotyczy przede wszystkim malowania deseni lub dekoracji i często znajduje odbicie w innych wyrażeniach, odnoszących się na przykład do malowania domów.

1990). Aby lepiej zrozumieć te terminy i ich derywaty, podajemy poniżej analizę morfologiczną:

utz'i[h]bnajal³⁹
 u-tz'ihb-n-aj-al-Ø
 3SE-pisać/malować-PAS-THM-NOM-3SA
 „jego/jej pismo/malowidło”

Podczas gdy zarówno *utz'ibnajal*, jak i *utz'ibaalnajal* mają ten sam rdzeń i tę samą liczbę sufiksów, to ostatni pochodzi od rzeczownika z sufiksem abstrahującym, który zmienia znaczenie rdzenia z „pismo/malowidło” na szersze – „ilustracja/ dekoracja”.

utz'i[h]baalnaja[l]
 u-tz'ihb-aal-n-aj-al-Ø
 3SE-pisać/malować-ABSTR-PAS-THM-NOM-3SA
 „jego/jej ilustracja/dekoracja”

Innym ważnym wyrażeniem jest rdzeń *ux* oznaczający „rzeźbienie” lub „skrobanie”. Słowo *ux* pojawia się w różnych formach, począwszy od *yux* poprzez *yuxulil* aż do *yuxulnajal*. Użyte w najbardziej rozbudowanej formie zawiera również sufiksy abstrahujące, które mogły zmieniać znaczenie słowa „rzeźbić” w wyraz związany z „rzeźbieniem”, przy czym zakres semantyczny ulegałby rozszerzeniu. W kilku przypadkach układ glifów kończy się sufiksem oznaczającym, iż rzeźbienie stanowi nieodłączną własność osoby. Jako afiks jest wówczas dodawany zaimek ergatywny trzeciej osoby liczby pojedynczej (wskazujący „posiadacza/właściciela”) „jego/jej”, który łączy wyrażenie podające sposób obróbki powierzchni z naczyniem, na którym została zamieszczona inskrypcja.

³⁹ Analizy te oparte są głównie na badaniach Alfonso Lacadeny, który podzielił się z nami tą informacją listownie.

yuxul[i]l
 y-ux-ul-il-Ø
 3SE-rzeźbić-ABSTR-IP-3SA
 „jego/jej rzeźba”

yu xu[lu] na[ja] la

yuxulnajal
 y-ux-ul-n-aj-al-Ø
 3SE-rzeźbić-ABSTR-PASS-THM-NOM-3SA
 „jego/jej rzeźba”

Rodzaje naczyń

Fragment inskrypcji odnoszący się do rodzaju naczynia pojawia się zazwyczaj pomiędzy wzmianką o sposobie obróbki powierzchni a informacją o zawartości naczynia, czyli jego przeznaczeniu. Do chwili obecnej odkryto ponad 20 najróżniejszych rodzajów naczyń. Nazwy większości z nich wspominane są w inskrypcjach bardzo rzadko, a niektóre mogą po prostu stanowić warianty określenia tego samego naczynia. Wówczas można by zaliczyć je do jednej z kategorii ustalonych już terminów, o ile jest możliwe wykazanie tego pod względem semantycznym i lingwistycznym.

Zdecydowaną większość naczyń przedstawionych w tekstach glificznych stanowią wazy przeznaczone do picia. Były one najlepiej określonym rodzajem naczyń używanych przez dawnych Majów. W oparciu o kontekst, dowody ikonograficzne oraz podane w inskrypcji tytuły właścicieli bądź odbiorców waz stały się oczywiste, że naczynia te były używane przez najwyższe elity podczas ważnych uroczystości (Reents-Budet 1994: 72-75).

Wykonanie takich naczyń wymagało ogromnego nakładu czasu i pracy. Ich niewielkie rozmiary, używanie wyłącznie przy szczególnych okazjach świątecznych i w prywatnej części rezydencji władców wskazują, że mogło je oglądać tylko niewiele osób. Imiona artystów, którzy podpisali wykonane przez siebie naczynia, oraz imiona rzeźbiarzy świadczą o tym, że większość z nich nosiła wysokie tytuły zastrzeżone dla majańskich elit, a nawet tytuły królewskie. Zatem jeśli środki kontroli obejmowały nie tylko używanie takich naczyń, ale również wyrób, to ich znajomość ograniczała się do domostw najwyższej elity.

yuk'ib(iil)

Ten rodzaj naczyń odnosi się do waz o płaskich podstawach, o kształcie cylindrycznym lub beczkowatym (walcowatym), oraz mis (czar) o prostych ściankach, niekiedy z małymi trójnogami lub z nóżkami bryłkowatymi bądź w formie greckiej litery „tau”. W oparciu o liczne przykłady określeń tych waz, struktura używanego terminu i jego rdzeń zostały pomyślnie zidentyfikowane już w 1987 roku (MacLeod 1990: 315). Analiza określenia wskazuje, że po przedrostku będącym zaimkiem ergatywnym trzeciej osoby pojawia się rdzeń czasownikowy *uk'* („pić”)⁴⁰, po którym następuje sufiks instrumentalny. Naczynia określane tym terminem można zatem nazywać dosłownie „sprzętem do picia”. Słowo to przetrwało do dziś w języku *ch'ol* jako *uch'ibal* (Aulie & Aulie 1978: 125), w języku *ch'orti'* jako *uch'p'ir'*⁴¹, a w słowniku języka *tzotzil* z okresu kolonialnego pojawia się pod hasłem *uch'obil* (Laughlin 1988: 159).

*ujaay/ujay*⁴²

Ten typ naczyń obejmuje misy o zaokrąglonych lub płaskich podstawach oraz – rzadziej – niższe wazy o prostych ściankach. Sugerowano, że nazwa ta może wywodzić się z rdzenia *jay*, znaczącego „cienki” w językach jukateckim, *ch'ol* i *tzotzil* (MacLeod 1990: 363). Jednak taka interpretacja napotyka na problemy syntaktyczne, gdyż w inskrypcjach *jay* poprzedzone jest zaimkiem dzierżawczym wskazującym, że słowo jest raczej rzeczownikiem a nie przymiotnikiem. Połączenie przymiotnika z zaimkiem dzierżawczym jako „jego/jej cienki” jest niefortunne. MacLeod (1990: 363-364) natomiast zwróciła uwagę na fakt, że w języku *tzotzil* z okresu kolonialnego słowo *jay* miało następujące znaczenia: „tortilla z tykwy” (Laughlin 1988: 148), „balia, beczułka”, „misa, miednica” i „talerz”, które w tym kontekście spełniają nie tylko wymogi składniowe, ale również dają oczekiwane znaczenie.

⁴⁰ Rdzeń ten jest zazwyczaj zapisywany sylabicznie jako *yu-k'i*, ale może być również zapisany jako logogram **UK'**. Logogram ten został odczytany niedawno i wspaniale wyjaśnia zbiór oznaczeń rodzajów naczyń wspomnianych w inskrypcjach. Równoważność pomiędzy słowami zapisanymi przy użyciu sylab i logogramów, jak podkreślił Alfonso Lacadena, została po raz pierwszy dostrzeżona przez Davida Stuarta.

⁴¹ Proszę zwrócić uwagę, że *uch'* jest spokrewnione z *uk'*. Na dodatek odpowiadający mu układ fonetyczny w języku *ch'orti'* różni się od wielu pokrewnych majańskich języków *ch'ol*. I tak w przypadku *uch'p'ir'*, /p/ jest fonetycznym odpowiednikiem /b/ z sufiksem instrumentalnym *-ib*, a /r/ jest odpowiednikiem /l/ w innych językach majańskich.

⁴² Różnica w długości samogłoski w *jaay* i *jay* ma charakter regionalizmu. W zachodniej części Jukatana i w północnym Campeche (Meksyk) używano wyłącznie słowa *jaay*. Podczas gdy takie samo określenie pojawia się na Nizinach Centralnych, to *jay* wskazuje niekiedy na językowe odmiany regionalne. Znaczenie słowa było jednak takie samo.

Naczynia określane słowem *jaay* mają kształt misy, przez co przypominają połówki tykwy i stąd zapewne wywodzi się ich nazwa. Istnieje jednak kilka pokrewnych wyrażenia sugerujących, że *jaay* wyszło z użycia po okresie klasycznym. Pomimo dość ubogich w tej kwestii danych lingwistycznych, Alfonso Lacadena znalazł w języku *tzotzil* (informacja prywatna 2002) słowo *jay* oznaczające „glinianą czarę”. Zasugerował, że naczynia ceramiczne mogły z czasem zastąpić ich pierwotne odpowiedniki wykonane z tykwy, zachowując przy tym swą dawną nazwę. W oparciu o te analizy wydaje się, że termin **jaay* odgrywał rolę raczej opisową niż funkcjonalną, służąc początkowo do określania „mis w kształcie tykwy”.

jaay yuk'ib(iil)/ jay yuk'ib(iil)

Ten typ naczyń odnosi się do waz i mis, chociaż ze względu na zaokrąglone dna przeważają te ostatnie. Ich nazwa stanowi połączenie dwóch wcześniej opisanych pojęć. W takim kontekście, gdyby zaimek dzierżawczy podany był przed pierwszym słowem, tłumaczenie „jego/jej cienkie naczynie do picia” miałoby sens podparty syntaktycznie. Jednak nie napotkano takich zapisów, co sugeruje, że nie możemy zaakceptować interpretacji *jaay* jako przymiotnika.

ulak

Ten typ naczyń określa płaskie, szerokie talerze lub półmiski. Dokładne znaczenie rdzenia słowa pozostaje problematyczne, gdyż dysponujemy niewielką ilością podobnych haseł. Jednak we wszystkich przypadkach określenie to odnosi się do przedmiotów, które są płaskie (Reents-Budet 1994: 24,101). Na przykład zarówno jadeitowa plakietka nieznanego pochodzenia, przypuszczalnie ozdoba naszyjnika (von Winning 1986: ryc. 166), jak i cegielka z wrytym tekstem znaleziona w Comalcalco (Grube & al. 2002: II-46), są określane jako *lak*. W niektórych przypadkach, kiedy w inskrypcji dodano wyrażenie *we'ib* („sprzęt do jedzenia”), jest oczywiste, że naczynie takie służyło do podawania posiłków, gdyż w wielu językach majańskich termin *we'* („pokarm”) jest synonimem słowa „*tamale*” (rodzaj gotowanej na parze masy kukurydzianej, nadziewanej warzywami, mięsem indyka lub dziczyzną) i „jedzenie” (Zender 1999).

jawante'

Ten typ naczyń odnosi się do półmisek lub głębokich talerzy na trzech nóżkach. Poza trójnogiem tak określane naczynia są identyczne niemal pod każdym względem z talerzami opisanymi powyżej jako *lak*. Stephen Houston porównał to wyrażenie z dokładnie takim samym hasłem pojawiającym się w słowniku języka

jukateckiego z okresu kolonialnego (Perez 1866-77), gdzie czytamy *hawante*: „*vasija de boca ancha y escasa profundidad*” (szerokie naczynie o niewielkiej głębokości) (MacLeod 1990: 300-303). Analiza tego określenia pozwala ustalić, że rdzeń słowa jest czasownikiem pozycyjnym *jaw* > **jaw* „obrócić do góry” (Kauffman & Norman 1984). Należy jednak zauważyć, że oryginalne hiszpańskie wyrażenie „*boca arriba*” powinno być poprawniej rozumiane jako „ustami do góry / na plecach”. MacLeod zakładała, że sufiks *-an* jest imiesłowowy, podczas gdy obecnie jest on uważany za sufiks czasowników pozycyjnych (Boot 2001), jak w przypadku *chum-w-aan-Ø* „został posadzony”.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania można zasugerować, że początkowo wyrażenie *jaw-w-an-Ø* miało oznaczać „został obrócony w górę”. Wszystkie odnalezione do dnia dzisiejszego naczynia *jawante* są talerzami na trójnogach, co może oznaczać, że to właśnie obecność trójnogu stanowi cechę odróżniającą takie naczynia od talerzy *lak*, gdyż wszystkie pozostałe ich atrybuty są takie same. Do chwili obecnej nie znaleziono jednak zadowalającego wytłumaczenia przyrostka *-te*. MacLeod przypuszczała, że skoro słowo to oznacza „drzewo” i „drewno” (główne określenie tego terminu), to być może ten rodzaj naczyń był początkowo wykonywany z drewna, a dopiero później z gliny, zachowując przy tym swe pierwotne określenie (MacLeod 1990: 302-303). Należy jednak zauważyć, że *-te* pojawia się również, między innymi, jako klasyfikator numeryczny dla okresu 20 dni (Boot 2001) i jako sufiks wybitnego tytułu *kaloonte*. Biorąc pod uwagę szczególne znaczenie wyniesienia do rangi *kaloonte* oraz cechy odróżniające *lak* od *jawante*, można by z wielką ostrożnością zasugerować, że *-te* pełniło rolę sufiksu w wyrazach określających rzeczy, które są „wznoszone” lub „wykonane w celu ustawienia”. Jeśli taka interpretacja jest poprawna, wyrażenie *jawante* odnosiłoby się dosłownie do naczyń, które zostały wykonane, aby stały pionowo, zwrócone w górę. W oparciu o powyższą analizę wydaje się, że słowo służące określaniu trójnożnych talerzy miało raczej charakter opisowy niż funkcjonalny.

Inne naczynia

Oprócz wymienionych już naczyń ceramicznych, których określenia pojawiające się w inskrypcjach stanowią znaczącą większość, rozpoznano jeszcze około dwudziestu innych rodzajów naczyń (Boot 2005). Są to: (y)*uub*, *yahk'utu*, *pokol che'ebul*, *kuch sibik*, *uch'aajil* (or *uch'aajul*), *bu'b*, *chuhib*, *awal(a)jib*, *jaay chu'bal che'eb*, *otot*, *tzimal jaay uk'ib*, *we'em*, i *uma? tz'ihk*.

Zawartość naczyń ceramicznych

Fragment Początkowej Sekwencji Standardowej odnoszący się do zawartości naczynia stanowi przymkowane zdanie podrzędne, gdzie do zdania głównego wprowadza się nowy argument (Schele & Grube 2002: 1-37). Rzeczowniki tego zdania podrzędnego stanowią dalsze dopełnienia rodzaju naczynia będącego podmiotem PSS. W języku majańskim klasycznym najczęściej występujące zaimki *ti* lub *ta* tłumaczymy: „jak, za, w, na, u, z, do, przy, nad, przez, od” (Coe & Van Stone 2001; Kettunen & Helmke 2002; Schele & Grube 2002: 1-37).

Wykazano, że w tekstach glicicznych zdobiących dawne naczynia ceramiczne pojawiają się trzy podstawowe rodzaje określenia zawartości naczyń: *kakaw*, *ul* i „inne”. *Kakaw* odnosi się do napojów sporządzanych z miąższu owocu kakaowca lub suszonych, prażonych, poddanych fermentacji ziaren (używanych w kakao lub gorącej czekoladzie). Inny napój, przygotowywany raczej z ziaren niż z owocu, znany jest jako *pinole* (Coe 1995; Young 1994). *Kakaw* i jego liczne odmiany stanowią nadal świąteczny napój, podawany podczas festynów w tradycyjnych społecznościach majańskich i uważany za środek o działaniu psychotropowym. Napój jest doprawiany do smaku wanilią, aromatycznymi kwiatami, *chile*, sokiem z agawy lub miodem, i w różnych proporcjach może być rozcieńczony bądź wymieszany z innymi napojami sporządzonymi na bazie kukurydzy. *Ul* to gęsta, półpłynna kaszka kukurydziana, przy czym szczególnie lubiana była ta, którą przygotowywano ze świeżej, niedojrzałej i zielonej jeszcze kukurydzy (znanej jako *nal*). Kaszka ta jest również specjalnym daniem świątecznym, chociaż powszechnie jest używana zwłaszcza w karmieniu niemowląt odstawionych od piersi matki, a specjalną odmianę przyrządza się na początku zbiorów. Jeszcze inne smaki tego napoju uzyskuje się poprzez dodanie, poje dynczo lub połączonych ze sobą, ziaren brązowej gotowanej fasoli, ziaren dyni, soku z agawy, a wszystko to razem przyprawione bywa miodem, *chile* i/lub pieprzem. Zarówno *ul*, jak i *kakaw* mogą być podawane jako świeżo przygotowane, tuż po przyrządzeniu, lub jako napoje alkoholowe, gdy zostały poddane procesowi fermentacji. Trzeci typ określeń zawartości naczyń ceramicznych odnosi się do wszelkich innych napojów, które – w porównaniu z *ul* i *kakaw* – wspominane są w inskrypcjach bardzo rzadko.

Występująca w tekstach glicicznych nazwa każdego z tych trzech podstawowych napojów, może być zmodyfikowana poprzez dodanie odpowiedniego przedrostka. I tak w przypadku *kakaw* można było, po pierwsze, poprzedzić to słowo jednym z

przymiotników takich, jak *chak* („czerwone”), *k’an* („żółte/dojrzałe”), *kab* („słodkie”), *om*?⁴³ („pieniące się”) lub przez dodanie terminu odnoszącego się prawdopodobnie do jakiegoś kwiatu⁴⁴ (użytego jako dodatek smakowy). Po drugie do *kakaw* może być dołączony toponim, określający miejsce pochodzenia rośliny kakaowca, użytej do sporządzenia napoju. W praktyce przypomina to oznaczenia win francuskich, tzw. *appellation contrôlée* (np. Bordeaux czy Champagne)⁴⁵. W inskrypcjach PSS przeważają takie toponimy jak: *Ho’kab* („Pięć Ziem/Lądów), *Saal* lub *Sataal* (znaczenie nieznane) – pochodząca z wczesnego okresu klasycznego (250-550) nazwa dawnego królestwa Naranjo (Gwatemala), *Huxwitik* („Trzy Wzgórza”) i *Mo’witz* („Wzgórze Ary”) – dwa spośród kilku toponimów odnoszących się do królestwa Copan (zachodni Honduras), czy wreszcie *Sakha’al* („Białe Jezioro⁴⁶”), będące nazwą państewka, położonego w pobliżu Naranjo, wzdłuż wybrzeży jeziora Sacnab w Gwatemali⁴⁷. Po trzecie przed słowem *kakaw* pojawiają się jeszcze inne przedrostki mogące modyfikować jego odmianę. Jednak albo nie zostały jeszcze odczytane albo są nieczytelne (ze względu na stopień erozji lub kiepską kaligrafię), albo też brakuje znanych

⁴³ Takie odczytanie glifów zostało zasugerowane po raz pierwszy przez Barbarę Macleod (1990). Chociaż proponowane znaczenie fonetyczne glifów i jego istnienie były przez lata kwestionowane, nie podano żadnych innych propozycji (sugestii).

⁴⁴ Do proponowanego odczytania obu zestawień glifów należy podejść z ostrożnością, gdyż zawierają one elementy, których wartość fonetyczna jest nadal dyskusyjna. Pierwszy z bloków glificznych może być odczytywany jako *k’a[h]k’ tzih nik?* lub *k’a[h]k’nal nik?*, gdzie *nik* jest znanym określeniem „kwiatu”. W innych przypadkach logogram może być odczytany jako *janaahb*, które to słowo, używane w innych kontekstach, oznacza także jakiś gatunek kwiatu, chociaż nadal poszukuje się zadowalającego, pokrewnego odpowiednika we współczesnych językach majjańskich.

⁴⁵ Wcześniejsze badania wykazywały jedynie sporadyczne pojawianie się toponimów modyfikujących słowo *kakaw* (MacLeod 1990, Reents-Budet & MacLeod 1994). Ostatnio autorzy zebrali dowody świadczące o tym, że toponimiczne odmiany *kakaw* tworzą osobną i spójną grupę, do tej pory przeoczoną. Istota tego odkrycia opierała się na założeniu, że określenie *sakha’(al)* nie może być rozumiane jako *sak-ha’*, czyli „biały płyn”, metafora kaszki kukurydzianej (Houston & al. 1989), która w rzeczywistości jest białawym płynem, lecz stanowi odmianę *kakaw*. Uzasadnienie takiej interpretacji zostanie opublikowane (Helmke & Kettunen).

⁴⁶ Alternatywnym tłumaczeniem może być „czysta woda deszczowa”. *Ha’a* i *ha’ha’(al)* stanowią określenia „deszczu, wody deszczowej”, jednak w tym przypadku analiza słowa wskazuje na *ha’-al*, woda-ABSTR lub woda-REL – ten ostatni termin odnosiłby się do zbiornika wodnego, na przykład jeziora. Trudniejsze do wyjaśnienia jest pojawianie się w tym kontekście słowa *sak*, gdyż może ono oznaczać przymiotnik „czysta”, ale odnosi się również do rzeczy sztucznych, wykonanych ludzką ręką.

⁴⁷ Chociaż znany nam jest toponim *Sakha’al*, to jednak nie można z całkowitą pewnością przypisać tej nazwy miastu żadnemu konkretnemu stanowisku archeologicznemu. Jako że toponim ten pojawia się w inskrypcjach z Naranjo, można sądzić, że odnosił się do miejsca leżącego gdzieś w okolicy. Nazwa pobliskiego jeziora Sacnab jest spokrewniona z *Sakha’al* i mogła w późnym okresie postklasycznym zastąpić określenie używane w okresie klasycznym.

terminów pokrewnych. Jest prawdopodobne, że gdyby udało się pomyślnie rozszyfrować glify, to ta trzecia kategoria mogłaby zostać zaszeregowana do modyfikatorów przymiotnikowych lub toponimicznych. W rezultacie pozostaje ona prowizorycznym zbiorem utworzonym raczej w wyniku braku zdolności odczytania niż odzwierciedlenia niezależnych podziałów.

19. KODEKSY

Szczególny rodzaj tekstów Majów spotykamy w kodeksach z okresu postklasycznego. W przeciwieństwie do zabytków kamiennych, gdzie zachowane inskrypcje upamiętniają wydarzenia historyczne, treść kodeksów jest bardziej ezoteryczna, związana z astronomią i kalendarzem, a informacje te przedstawiono w formie almanachów i przepowiedni. Jedynie cztery kodeksy: Drezdeński, Madrycki, Paryski i Grolier zdołały przetrwać tropikalny klimat i zniszczenia dokonane przez Hiszpanów w XVI wieku.

Datowanie kodeksów stanowiło problem już od momentu ich odkrycia i do dnia dzisiejszego nie ma w tej kwestii zgody wśród badaczy. Wiek kodeksów starano się określić w oparciu o względy natury stylistycznej (ikonografia i epigrafika), dane astronomiczne i kalendarzowe, kwestie lingwistyczne i datowanie za pomocą węgla radioaktywnego. Większość uczonych (zobacz Vail 2002) zgadza się z założeniem, że najstarszym z czterech zachowanych manuskryptów jest Kodeks Drezdeński i że Kodeks Paryski może być dość dokładnie datowany mniej więcej na połowę XV wieku. Natomiast próba określenia daty powstania dwóch pozostałych kodeksów (Madryckiego i Grolier) dostarczyła wielu wariantów.

Odnosnie Kodeksu Paryskiego, Love (1194: 13 i 2001: 443) proponuje jako przybliżoną datę powstania rok 1450, opierając się na stylistycznym podobieństwie do kamiennych zabytków z miasta Mayapan z późnego okresu postklasycznego oraz na pokrewieństwach stylowych ze sztuką wschodniego wybrzeża Jukatanu z okresu poprzedzającego konkwistę hiszpańską. Biorąc również pod uwagę delikatność papieru, barwników i wyprawy wapiennej w klimacie tropikalnym, Love sugeruje, że kodeksy skonfiskowane przez Hiszpanów zostały przypuszczalnie wykonane w czasach tuż przed konkwistą, nawet jeśli same teksty stanowiły kopię inskrypcji ze znacznie starszych źródeł (Love 1994: 8).

Za datę powstania Kodeksu Madryckiego przyjmuje się w przybliżeniu XV wiek (zobacz np. Graff & Mail [2001]). Wbrew jednak ogólnie przyjętemu założeniu, Michael Coe, podczas wystąpienia na XXIst Maya Hieroglyphic Forum na Uniwersytecie

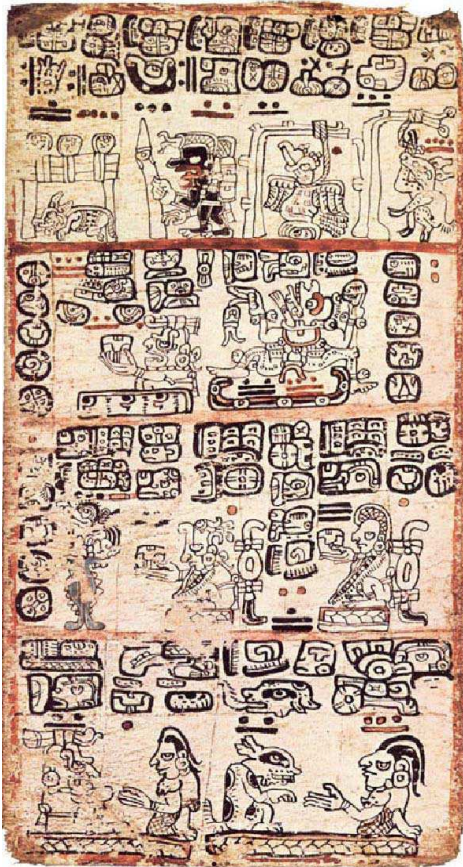
w Teksasie w 1997 roku, zaproponował znacznie późniejszą datę powstania Kodeksu Madryckiego. Wnioski zostały opublikowane w pracy Coe & Kerr (1998: 181), ze stanowczym stwierdzeniem, że „[...] pomiędzy warstwy papieru wykonanego z kory drzewnej [...] zostały włożone i wklejone fragmenty papieru pochodzenia europejskiego z tekstem w języku łacińskim. Papier ten nie stanowił raczej osobnej strony, ale został dołączony do kodeksu w momencie jego wyrobu. W tej sytuacji Kodeks Madrycki musiałby powstać po podboju Jukatana, przypuszczalnie nawet po 1624 roku i mógł zostać wykonany w Tayasal, które poddało się Hiszpanom dopiero w 1697 roku”.

Obecność papieru pochodzenia europejskiego dostrzegli już wcześniej Ernst Förstemann i Ferdinand Anders, ale żaden z nich nie uświadomił sobie, że kawałki tegoż papieru pojawiają się w kodeksie pomiędzy warstwami papieru Majów. W listopadzie 2003 roku, podczas 8th European Maya Conference w Madrycie mieliśmy – wraz z innymi uczonymi – okazję na własne oczy przyjrzeć się Kodeksowi Madryckiemu. Obserwując kontrowersyjną stronę 56 kodeksu stało się jasne, że warstwa papieru pochodzenia europejskiego została zamieszczona w kodeksie na wierzchu oryginalnej warstwy papieru Majów wykonanego z kory drzewnej. Zatem teza mówiąca, że kodeks powstał po konkwiście, oparta na założeniu, że warstwy papieru pochodzenia europejskiego i papieru Majów tworzą integralną całość, nie może już być uważana za słuszną.

Odnosnie daty przypisywanej Kodeksowi Grolier, to Coe i Kerr (1998: 175) uważają, że jest to najstarszy manuskrypt Majów i pochodzi z roku 1230 (± 130), a opierają się w tym na datowaniu metodą C^{14} papieru użytego do wyrobu kodeksu. Z kolei Milbrath (1999: 6) wprost przeciwnie jest przekonana, że Kodeks Grolier jest przypuszczalnie najpóźniejszym z czterech rękopisów i może pochodzić z czasów po konkwiście hiszpańskiej. Pomimo iż niektórzy uczeni uważają Kodeks Grolier za falsyfikat, to jednak większość badaczy uznaje go za autentyczny (zob. Carlton 1983). Zdaniem Grube (2001: 129) nie należy już dyskutować autentyczności Kodeksu Grolier w oparciu o fakt, że papier pochodzi z okresu przed konkwestą i że kodeks zawiera funkcjonujący kalendarz planety Wenus. Takie założenie wymaga jednak dalszego potwierdzenia (Nikolai Grube, informacja prywatna 2004).

**Rycina 8: Strona 9 Kodeksu Drezdeńskiego
(na podstawie: Förstemann 1880)**

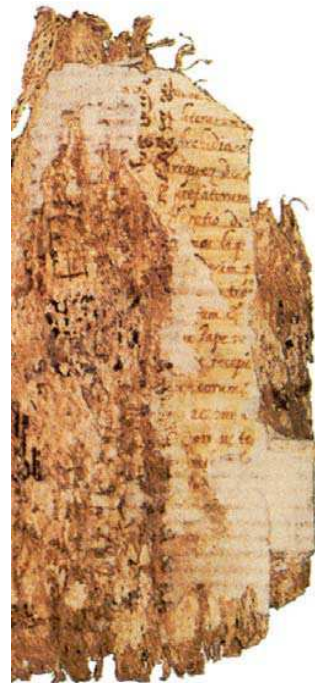
Rycina 9: Strona 91 Kodeksu Madryckiego
(na podstawie *Codex Tro-Cortesianus*
[*Codex Madri*] 1967)

Rycina 11: Strona 8 Kodeksu Grolier (na podstawie:
Coe & Kerr 1998: Fig.134)

Rycina 10: Strona 6 Kodeksu Paryskiego (na
podstawie: *Codex Peresianus* [*Codex Paris*] 1969)

Rycina 12: Dolna część strony 56 Kodeksu
Madryckiego (przesunięta o 90° w kierunku zgodnym z
ruchem wskazówek zegara i zamieszczona
horyzontalnie) z widocznym tekstem w języku
łacińskim (na podstawie: *Codex Tro-Cortesianus*
[*Codex Madri*] 1967)

20. PRZEDMIOTY PRZENOŚNE

Inskrypcje na przedmiotach przenośnych takich, jak muszle, kości, jadeitowe paciorki i naszyjniki itd. są oczywiście znacznie krótsze niż teksty zachowane na kamiennych zabytkach. Na wielu drobnych przedmiotach podano jedynie ich nazwę i imię właściciela; na przykład (Rycina 13): *ubaak jasaw t'ochawaan? k'uhul mutul ajaw ochk'in kalo'mte' umijinil nu'n ujol chahk k'uhul mutul ajaw* („to jest kość Jasaw, *t'ochawaan?*, boskiego władcy Mutul, zachodniego *kalo'mte'*, syna Nu'n Ujol Chahk, boskiego władcy Mutul”), choć zdarzają się również dłuższe teksty, z pełnymi zdaniami. Proste określenia własności są czasami nazywane „etykietkami” (w j. ang. „name tag”).

Rycina 13: Rzeźbiona kość z Pochówku 116, Tikal (TIK MT-44); rysunek: Christophe Helmke (na podstawie ilustracji Annemarie Seuffert)

**TYPOWE RODZAJE GLIFÓW SPOTYKANYCH
NA NACZYNIACH MAJÓW Z OKRESU KLASYCZNEGO**

Przykłady złożenia glifów	Analiza
	<p>yu-k'i-bi-la? <i>yuk'ib[i]l?</i> y-uk'-ib-il? 3SE-pić-INST-REL</p>
	<p>yu-UK'(-bi) <i>yuk'(ib)</i> y-uk'-ib 3SE-pić-(INST)</p>
	<p>u-ja-yi <i>ujaay</i> u-jaay 3SE-„waza/misa”</p>
	<p>u-ja-wa-TE' <i>ujawa[n]te'</i> u-jaw-an-te' 3SE- „obrócić w górę”-(statyczny)-INST</p>
	<p>u-la-ka <i>ulak</i> u-lak 3SE-„talerz”</p>
	<p>u-WE'-ma / u-WE'-bi <i>uwe'em / uwe'[i]b</i> u-we'-em / u-we'-ib 3SE-jeść-AG/INST</p>
	<p>u-po-ko-lo ch-e-e-bu <i>upokol che'bu[l] / che'e'[h]b</i> u-pok-ol che'b-ul / che'e'hb 3SE-myc'-INST „pędzel”</p>
	<p>yu-bi? <i>yuub? / yu[i]b</i> y-uub / y-u-ib 3SE-uub? / u-(INST?)</p>
	<p>ya-k'u-tu-u <i>ya[h]k'(u)tu'</i> y-ahk'(u)-tu' 3SE-dać-INST</p>

Tabela 1: Typowe rodzaje glifów spotykanych na naczyniach Majów z okresu klasycznego (rysunki: Christophe Helmke)

Dystrybucja diachroniczna przykładowych typów naczyń Majów z okresu klasycznego

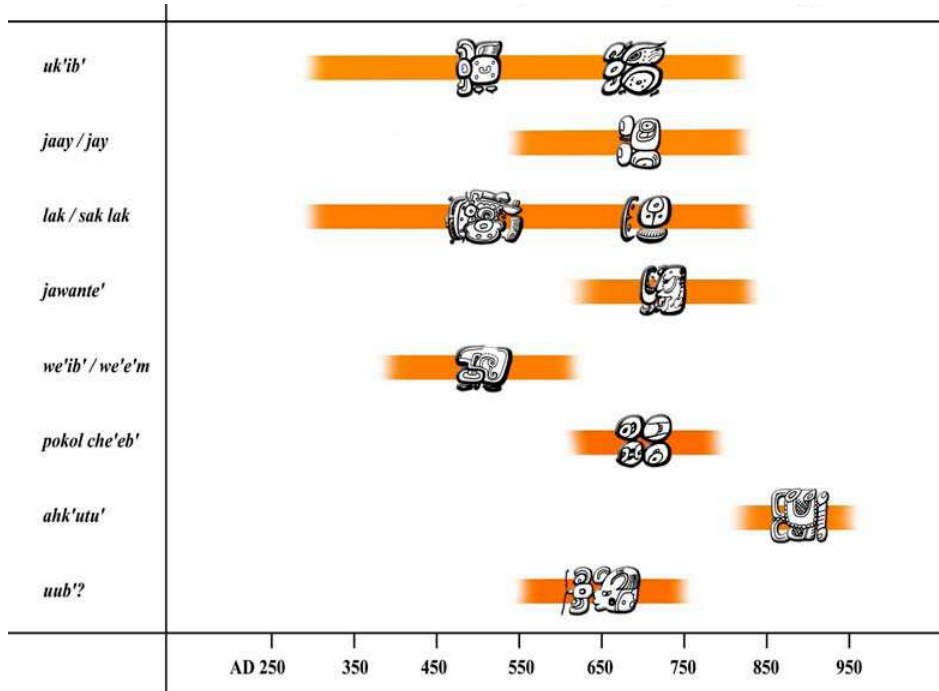

Tabela II. Przykłady dystrybucji diachronicznej i różnorodności paleograficznej złożań wyrazów oznaczających rodzaje naczyń. Dany kalendarza gregoriańskiego są oparte na korelacji GMT (Goodman-Martinez-Thompson). Poza imionami, tytułami i określeniami więzów pokrewieństwa dawnych właścicieli, teksty „drugorzędne” wspominają (nie przedstawione tutaj) imiona artystów lub skrybów, którzy wykonali naczynia. Autorką rysunków jest Dorie Reents-Budet.

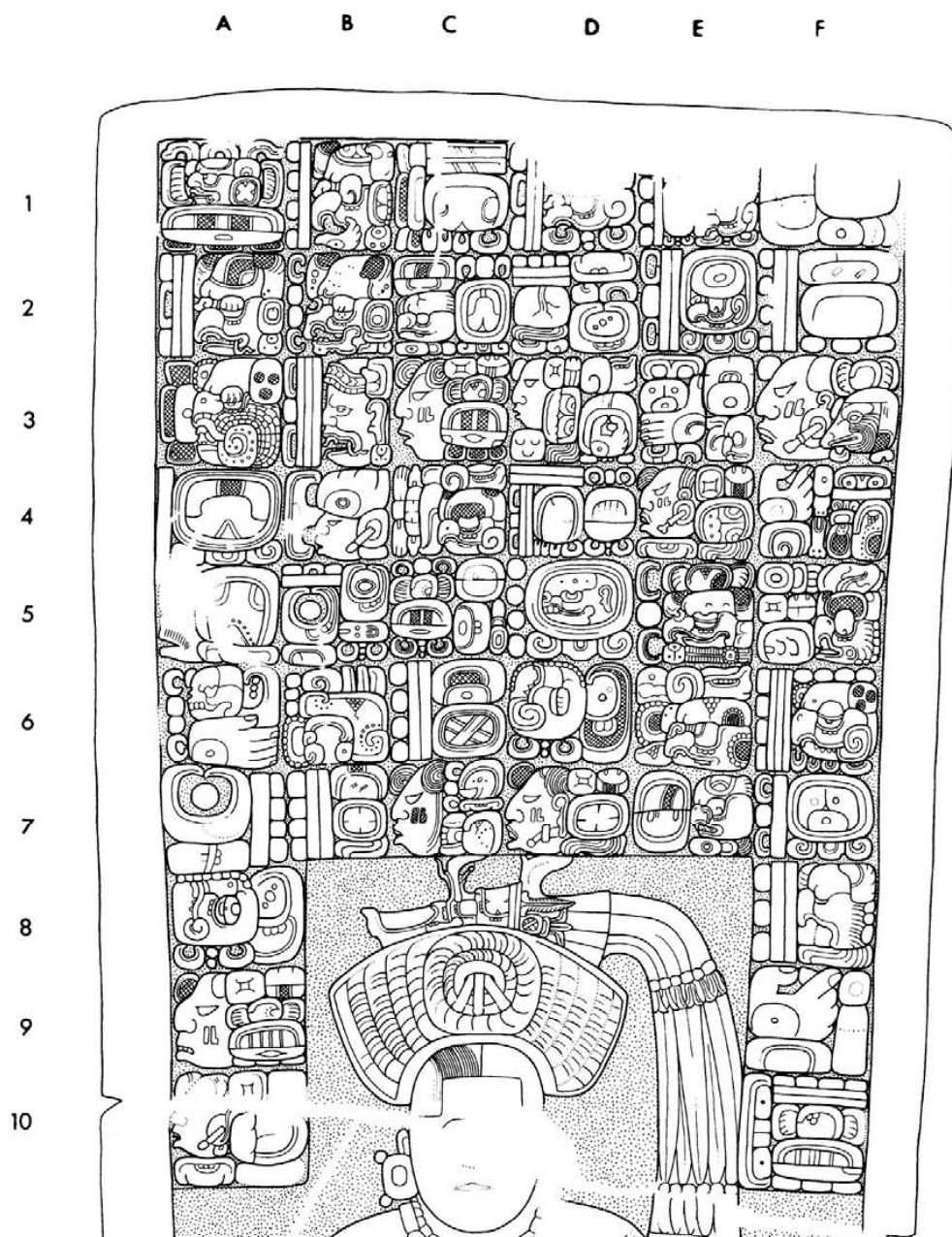
	 yuk'ib'	 ujaay yuk'ib'	 ujaay	 ulak	 ujawante'	 we'e'm	 pokol	 yahk'utu'	 yuub'
	kakaw (cacao)	kakaw (cacao)	kakaw (cacao)						kakaw (cacao)
								---	(no data)
	kakaw (cacao) ul (atole)	kakaw (cacao) ul (atole)	kakaw (cacao) ul (atole)				ch'e'eb'ul (quill)		
				waaj (tamale)		we' (food)			
					waaj (tamale)				

Tabela III. Porównanie wyidealizowanych form naczyń (przekroje) i glicyicznych przedstawień rodzajów naczyń spotykanych w inskrypcjach. W przypadku dwóch odpowiadających sobie kryteriów wskazano najbardziej typowe zawartości naczyń.

DODATKI

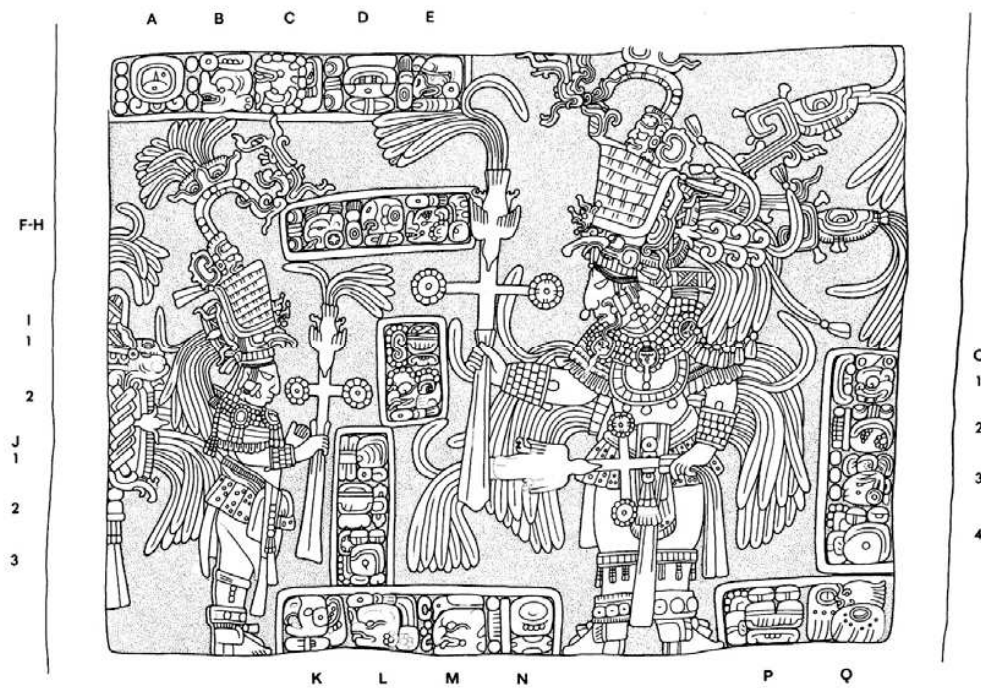
DODATEK A: WYBRANE TEKSTY

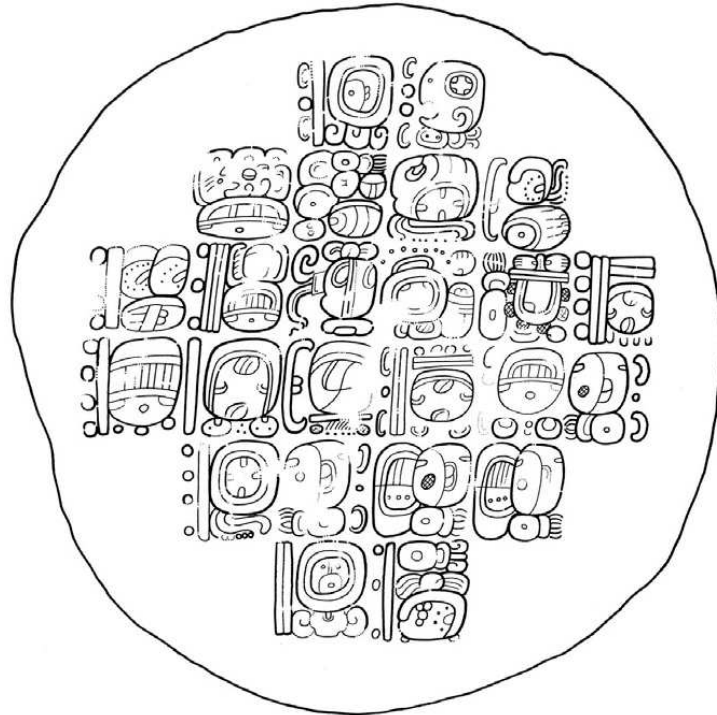
Rycina 14: Inskrypcja ze Steli 3 (górną część), Piedras Negras, Gwatemala
(rysunek: David Stuart [w: Stuart & Graham 2003: 9:27])

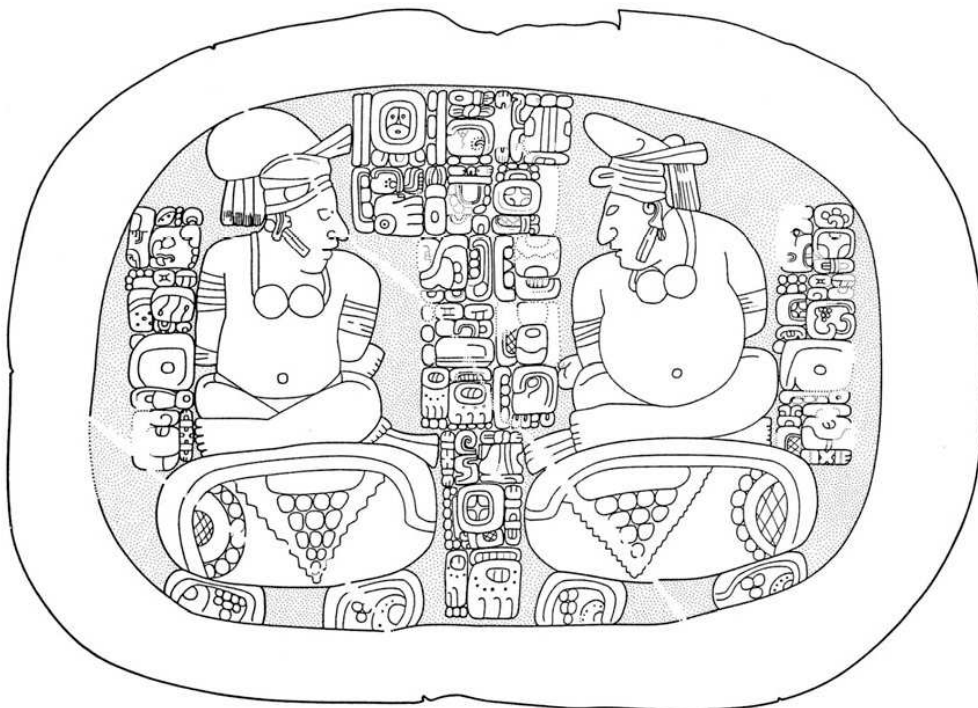
Rycina 15: Stela 4 (A1-B5), Ixtutz, Gwatemala
 (rysunek: Harri Kettunen na podstawie fotografii Jyrki Talvitie)

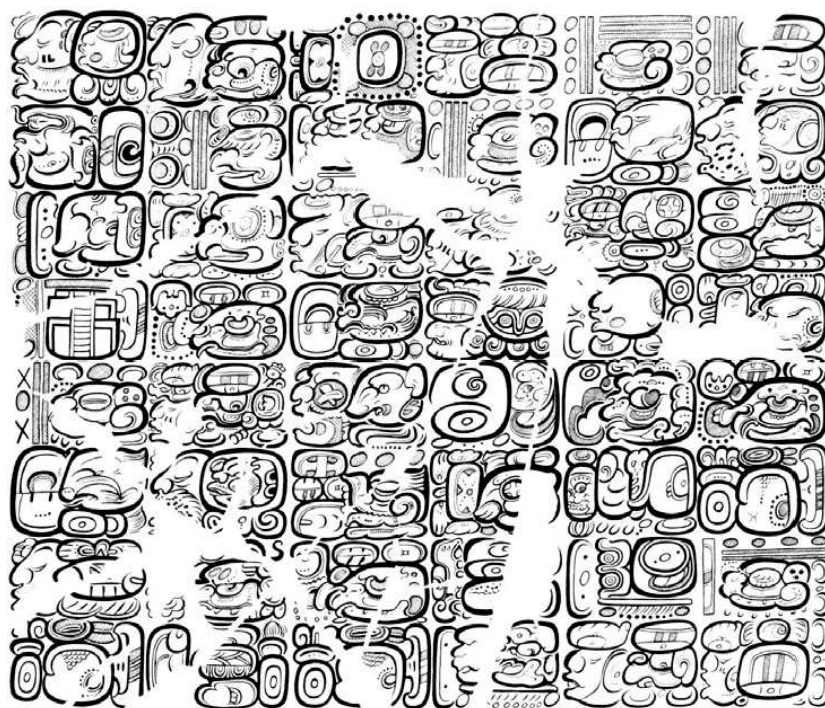
Rycina 16: Nadproże 2, Yaxchilan, Meksyk
 (rysunek: Ian Graham [w: Graham & von Euw 1977: 15])

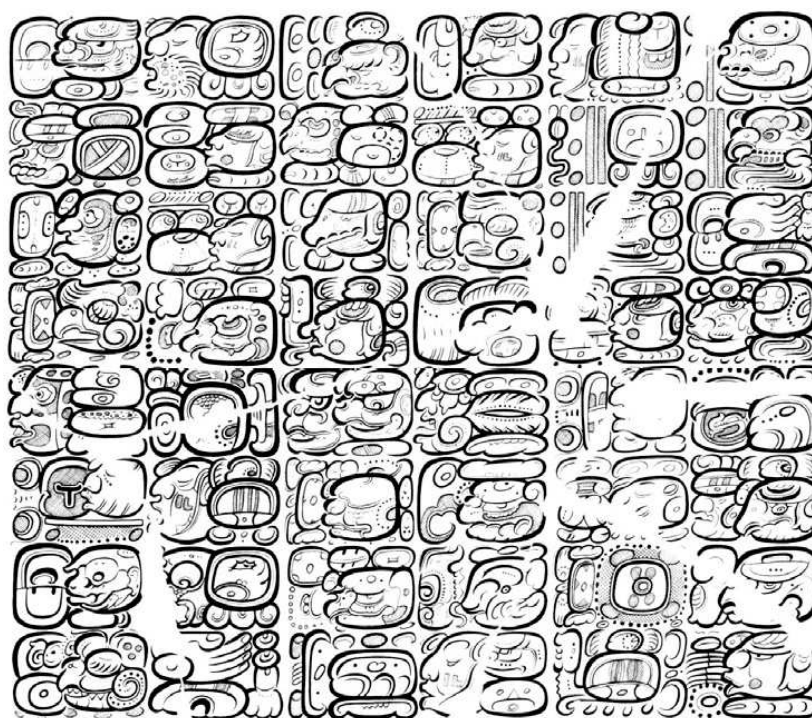
Rycina 17: Znacznik 4 Boiska do gry w piłkę, Caracol, Belize (rysunek: Nikolai Grube)

Rycina 18: Ołtarz 23, Caracol, Belize
(rysunek: Arlen Chase, Diane Chase i Nikolai Grube, z niewielkimi modyfikacjami)

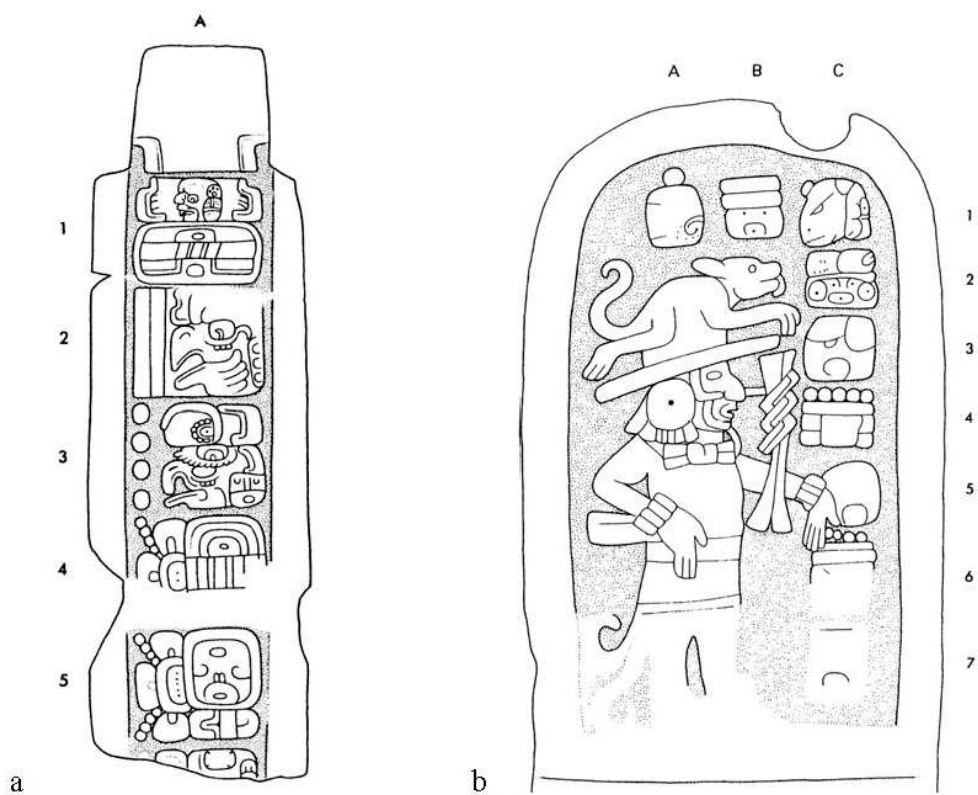
Rycina 19: Panel 96 Glifów (A1-F8), Palenque, Meksyk
(rysunek: Simon Martin [w: Miller & Martin 2004: Fig.43])

Rycina 20: Panel 96 Glifów (G1-L8), Palenque, Meksyk
(rysunek: Simon Martin [w: Miller & Martin 2004: Fig.43])

Rycina 21: Jadeitowy toperek nieznanego pochodzenia, „Płytki z Leiden”
(rysunek: Linda Schele [w: Schele 1990: 78])

Rycina 22: (a) Monument 101, Tonina (rysunek: Ian Graham i Peter Mathews [w: Graham & Mathews 1996: 2:125]); (b) Stela 6, Itzimte, Meksyk (rysunek: Eric von Euw [w: von Euw 1977: 4:17])

DODATEK B: TYTUŁY

				
AJAW <i>ajaw</i> „pan, władca” (tytuł królewski)	a/AJ-WINAK-BAK <i>aj wina[a]k ba[a]k</i> „ten, który pojmał 20 (wielu) jeńców”	ba-ka-ba <i>ba[ah kab</i> „przywódca/ pierwszy na ziemi”	ch'a-ho-ma <i>ch'aho'm</i> „mężczyzna” (?)	ch'o-ko <i>ch'ok</i> „młodzieniec”
				
KAL?-ma-TE' <i>kalo'mte'</i> (podniosły tytuł królewski)	ke-KELEM <i>kelem</i> „młodzieniec” (?) „siłacz?”	K'INICH <i>k'inich</i> „słoneczny” (imię bóstwa)	sa-ja-la <i>sajal</i> „szlachetnego pochodzenia” (?)	a?AJ-TZ'IB-ba <i>aj tz'i[h]b'</i> „pisarz” „malarz”

Tabela IV. Typowe tytuły królewskie

DODATEK C: GLIFY OKREŚLAJĄCE WIĘZY POKREWIEŃSTWA

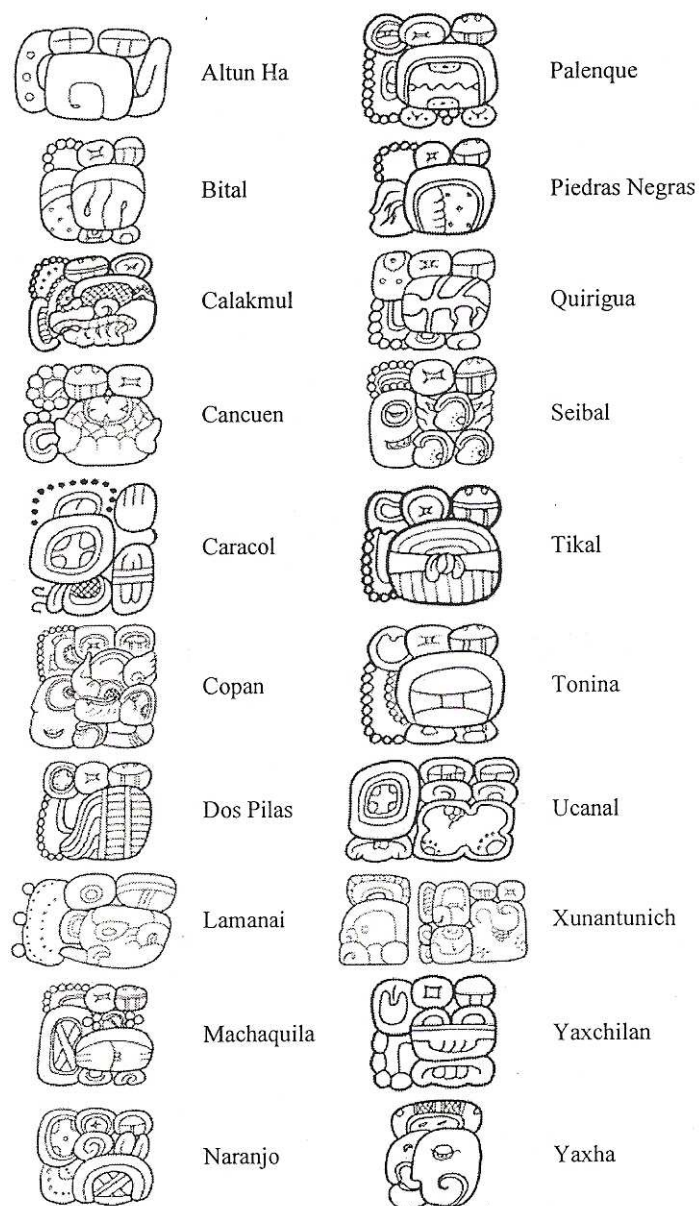
			
yu-ne <i>yune[n]</i> dziecko ojca	u-1-TAN-na <i>junta[h]n</i> dziecko	y-AL <i>yal</i> dziecko matki	u-MIJIN? <i>umiji[i]n (?)</i> dziecko ojca
			
su-ku-WINIK-ki <i>suku[n] winik</i> starszy brat	yi-tz'i-ni <i>yi[h]tz'i[i]n</i> młodszy brat	yi-cha-ni <i>yichaan</i> wuj	ya-AT-na <i>yatan</i> żona (?)

Tabela V. Glify określające więzy pokrewieństwa

DODATEK D: GLIFY EMBLEMATY MAJÓW Z OKRESU KLASYCZNEGO

	Altar de Sacrificios		Lacanha		Río Azul
	Altun Ha		Lakamtuun		Sacul
	B'ital		Maasal		Sak Tz'i'
	Bonampak		Machaquila		Seibal
	Calakmul		Motul de San Jose-Bejucal		Tamarindito-Arroyo de Piedra
	Cancuen		Nakum		Tikal-Dos Pilas
	Caracol		Naranja		Tonina
	Chinikiha		Nim Li Punit		Uaxactun
	Comalcalco?		Palenque-Tortuguero		Ucanal
	Copan		Piedras Negras		Wa-Bird
	El Chorro		Pipa'		Xultun
	El Perú		Pomona		Yaxchilan
	Itzan		Pomoy		Yaxha
	Ixkun		Pusilha		Yootz
	Ixtutz		Quirigua		

Rycina 23: Glify emblematy Majów z okresu klasycznego
(na podstawie: Martin & Grube 2000: 19)

**Rycina 24: Wybrane glyfy emblematy Majów z okresu klasycznego
(rysunki glyfów emblematów z Altun Ha, Caracol, Lamanai i Xunantunich: Christophe Helmke)**

Rycina 25: Mapa ziem Majów ukazująca główne stanowiska archeologiczne

DODATEK E: INFORMACJE NA TEMAT KALENDARZA

Kalendarz Majów stanowi rodzaj złożonego układu nakładających się na siebie systemów. Daty podane w inskrypcjach zajmują zazwyczaj większą część tekstu. System kalendarzowy Majów z jednej strony rejestruje czas upływający liniowo od (mitologicznego) punktu zerowego (13 sierpnia 3114 r. p.n.e.) zwany Długą Rachubą (LC – z ang. Long Count), a z drugiej – czas płynący cyklicznie i obejmujący (zasadniczo) dwa cykle (Koło Kalendarzowe, na które składa się Tzolkin [260 dni] i Haab [365 dni]).

MATEMATYKA⁴⁸

Majowie stosowali pozycyjny, dwudziestkowy system matematyczny. Został on wprowadzony w czasach prekolumbijskich na obszarze całej Mezoameryki (zamiast systemu dziesiętnego, powszechnie przyjętego w świecie zachodnim). W praktyce oznacza to jedynie zmianę pozycji z dziesięciu na dwadzieścia.

System dwudziestkowy:			System dziesiętny:		
Pozycja:	Wartość:	Liczby:	Pozycja:	Wartość:	Liczby:
20^0	1	0 – 19	10^0	1	0 – 9
20^1	20	20 – 399	10^1	10	10 – 99
20^2	400	400 – 7 999	10^2	100	100 – 999
20^3	8 000	8 000 – 159 999	10^3	1 000	1 000 – 9 999
20^4	160 000	160 000 – 3 199 999	10^4	10 000	10 000 – 99 999
20^5	3 200 000	3 200 000 – 63 999 999	10^5	100 000	100 000 – 999 999
itd.	itd.	itd.	itd.	itd.	itd.

Tabela VI: System dwudziestkowy a system dziesiętny

Jednak w przypadku obliczeń kalendarzowych Majów, współczynnik Haab łamie harmonijną zasadę systemu dwudziestkowego, gdyż mamy tutaj 18×20 zamiast 20×20 . Wprowadzając ten wyjątek od reguły, Majowie starali się jak najbardziej przybliżyć liczbę dni do długości roku słonecznego (również podzielnej przez 20), osiągając w ten sposób kompromis 360 dni⁴⁹.

System dwudziestkowy zmodyfikowany dla obliczeń kalendarzowych ⁵⁰ :					
Zasada:			Wartość:		Liczba (dni):
1	lub	20^0	1		0 – 19
20	lub	20^1	20		20 – 359
18×20	lub	18×20^1	360		360 – 7 199
$20 \times 18 \times 20$	lub	18×20^2	7 200		7 200 – 143 999
$20 \times 20 \times 18 \times 20$	lub	18×20^3	144 000		144 000 – 2 879 999
$20 \times 20 \times 20 \times 18 \times 20$	lub	18×20^4	2 880 000		2 880 000 – 57 599 999
		itd.	itd.		itd.

Tabela VII: System dwudziestkowy zmodyfikowany dla obliczeń kalendarzowych

⁴⁸ Przykłady obliczeń matematycznych będą pokazane podczas warsztatów.

⁴⁹ Nie należy mylić współczynnika Haab (360 dni) w Długiej Rachubie z kalendarzem Haab (365 dni) w Kole Kalendarzowym (patrz poniżej).

⁵⁰ Należy tutaj podkreślić, że podane w tabeli przykłady współczynników odnoszą się do standardowej ilości współczynników spotykanych w większości dat zapisanych przy użyciu Długiej Rachuby (pięć pierwszych wystarczało do podania daty historycznej).

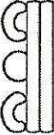
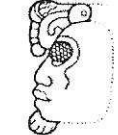

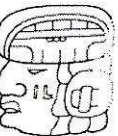

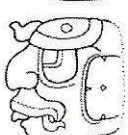

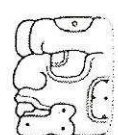

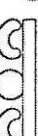
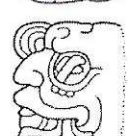
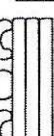

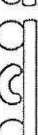
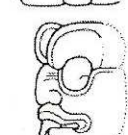

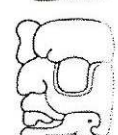

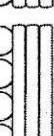

Nr:	majański klasyczny	Formy zapisu:	Warianty głów:	Nr:	majański klasyczny:	Formy zapisu:	Warianty głów:
0	mih?/ minan?			10	lajun		
1	jun			11	buluch/ buluk		
2	cha'			12	lahcha'		
3	ux/ ox			13	uxlajun/ oxlajun		
4	chan/ kan			14	chanlajun		
5	ho'			15	ho'lajun		
6	wak			16	waklajun		
7	huk			17	huklajun		
8	waxak			18	waxaklajun		
9	balun?			19	balunlajun?		

Tabela VIII: Liczebniki (od 0 do 19) Majów z okresu klasycznego
(rysunki wariantów głów: John Montgomery)

TZOLK'IN I HAAB

Tzol'k'in jest cyklem złożonym z 260 dni i stanowi kombinację trzynastu liczb i dwudziestu dni, z których każdy ma odrębną nazwę. Haab jest natomiast odpowiednikiem roku zwykłego liczącego 365 dni i tworzy go osiemnaście miesięcy po 20 dni każdy oraz pięć dodatkowych dni dodawanych na końcu roku. Pierwszym dniem kalendarza Tzol'k'in jest „1 Imix”, następnym „2 Ik'”, kolejnym – „3 Ak'bal” itd. Ostatecznie po wykorzystaniu 260 kombinacji dochodzimy ponownie do dnia „1 Imix”.⁵¹

Imix	1	8	2	9	3	10	4	11	5	12	6	13	7
Ik'	2	9	3	10	4	11	5	12	6	13	7	1	8
Ak'bal	3	10	4	11	5	12	6	13	7	1	8	2	9
Kan	4	11	5	12	6	13	7	1	8	2	9	3	10
Chikchan	5	12	6	13	7	1	8	2	9	3	10	4	11
Kimi	6	13	7	1	8	2	9	3	10	4	11	5	12
Manik'	7	1	8	2	9	3	10	4	11	5	12	6	13
Lamat	8	2	9	3	10	4	11	5	12	6	13	7	1
Muluk	9	3	10	4	11	5	12	6	13	7	1	8	2
Ok.	10	4	11	5	12	6	13	7	1	8	2	9	3
Chuwen	11	5	12	6	13	7	1	8	2	9	3	10	4
Eb	12	6	13	7	1	8	2	9	3	10	4	11	5
Ben	13	7	1	8	2	9	3	10	4	11	5	12	6
Ix	1	8	2	9	3	10	4	11	5	12	6	13	7
Men	2	9	3	10	4	11	5	12	6	13	7	1	8
Kib	3	10	4	11	5	12	6	13	7	1	8	2	9
Kaban	4	11	5	12	6	13	7	1	8	2	9	3	10
Etz'nab	5	12	6	13	7	1	8	2	9	3	10	4	11
Kawak	6	13	7	1	8	2	9	3	10	4	11	5	12
Ajaw	7	1	8	2	9	3	10	4	11	5	12	6	13

Tabela IX: Zestawienie następujących po sobie dat kalendarza Tzol'k'in

W kalendarzu Haab każdy „miesiąc” obejmuje 20 dni. Pierwszym miesiącem jest Pop. Po dniu „1 Pop” mamy „2 Pop”, następnie „3 Pop” itd. aż do momentu, kiedy po upływie 365 dni, dochodzimy ponownie do „1 Pop”. Początek miesiąca nazywany był „osadzeniem miesiąca”. W ten sposób po upływie 19 dni miesiąc Pop kończył się i „osadzany” był kolejny miesiąc (Wo).⁵²

KOŁO KALENDARZOWE

Koło Kalendarzowe (CR – z ang. Calendar Round) podaje konkretną datę określoną zarówno przez Tzol'k'in, jak i Haab, na przykład „6 Etz'nab 11 Yax” (po której następuje „7 Kawak 12 Yax”, „8 Ajaw 13 Yax”, „9 Imix 14 Yax”, itd.). Ponieważ najmniejsza wspólna wielokrotność liczb 260 i 365 wynosi 18980 (52 x 365 dni = 73 x 260 dni = 18980 dni), zatem taka sama data określona przez Koło Kalendarzowe powtórzy się dopiero po upływie około 52 lat.

⁵¹ Nazwy dni kalendarza Tzol'k'in podano poniżej.

⁵² Nazwy miesiący kalendarza Haab podano poniżej.

DŁUGA RACHUBA

Długa Rachuba (LC – z ang. Long Count) stanowi kalendarz liniowy⁵³ z (mitologicznym) punktem początkowym przypadającym – wedle kalendarza gregoriańskiego – w 3114 roku (13 sierpnia, zgodnie ze zmodyfikowaną stałą [584285] korelacji GMT [Goodman-Martinez-Thompson]). Kalendarz Długiej Rachuby przypomina nasz kalendarz liniowy, z jedyną różnicą polegającą na tym, że my odmierzamy czas w *latach*, podczas gdy Majowie odmierzali go w *dniach*. Poza tym Długa Rachuba ma przewagę nad naszym systemem kalendarzowym pod względem dokładności odnotowywania upływającego czasu. Jak już wspomniano, Majowie upodobali sobie wprowadzanie kilku nakładających się na siebie systemów kalendarzowych w celu dokładnego określenia daty⁵⁴. Więcej informacji na ten temat przedstawiono w rozdziale **Jak przetworzyć daty Długiej Rachuby Majów na daty kalendarza gregoriańskiego**.

SERIA POCZĄTKOWA

Seria Początkowa (IS – z ang. Initial Series) jest standardowym zapisem kalendarzowym, który pojawia się na początku inskrypcji zachowanych na archetypowych zabytkach Majów. Sekcję tę rozpoczyna tzw. Glif Wprowadzający Serii Początkowej (ISIG – z ang. Initial Series Introductory Glyph), po którym pojawia się Długa Rachuba (LC) i Koło Kalendarzowe (CR). Seria Początkowa nie tylko określa datę pierwszego wydarzenia opisanego w tekście, ale służy również jako punkt odniesienia dla kolejnych dat wspomnianych w inskrypcji (podawanych później przy użyciu liczb określających upływ czasu).

SERIA UZUPEŁNIAJĄCA

W długich tekstach majańskich zawierających Serię Początkową, pomiędzy kalendarzami Tzol'k'in i Haab, pojawia się grupa sześciu lub siedmiu powtarzających się glifów. Nazywamy je Serią Uzupełniającą⁵⁵, a obejmuje ona na przykład cykl 9 dni (glif G) wraz z glifem F odnoszącym się prawdopodobnie do jakiegoś szczególnego rytuału związanego z określoną datą. Następnie mamy układ glifów zwany Serią Księżycową. Podaje ona dane związane z Księżycem (liczbę dni, które upłynęły od poprzedniego nowiu [glify E i D], pozycję danej lunacji w cyklu 6 lunacji [glif C], nazwę lunacji bądź kierunek wschodu lub zachodu Księżyca [glif X] i związane z nim wyrażenia „oto jej nowa nazwa” [glif B] oraz liczbę dni [29 lub 30] określających długość danej lunacji [glif A]).

LICZBY OKREŚLAJĄCE UPŁYW CZASU

Liczby te (DN – z ang. Distance Numbers) podają interwał pomiędzy datami wspomnianymi w inskrypcjach Majów. Zapisywane były w porządku odwrotnym w stosunku do dat Serii Początkowej. Najpierw mamy liczbę dni (*k'in*), a potem kolejno: okresów 20-dniowych (*winik*), okresów 360-dniowych – „lat” (*haab*), okresów 20 lat zwykłych (*winikhaab* [„k'atun”]) itd.

Współczynniki liczbowe *k'in* oraz *winik* zapisywane są w jednym bloku glificznym i oba są dołączone do znaku *winik*. Mogą pojawić się po lewej stronie lub w górnej części glifu *winik*. Jednak współczynnik *winik* zajmuje dokładnie taką samą przestrzeń – w poziomie albo w pionie – jak glif *winik*, podczas gdy współczynnik liczbowy *k'in* widoczny jest na całej rozciągłości (w pionie lub poziomie) bloku glificznego. Warto więc zawsze spojrzeć na lewą i górną część bloku glificznego: pojawiający się tam liczebnik określa liczbę dni *k'in*.

13,2-WINIK-ji-ya

13 dni (i)
2 „miesiące” po 20 dni

19,8-WINIK-ji-ya

19 dni (i)
8 „miesiące” po 20 dni

⁵³ Pomimo iż kalendarz Długiej Rachuby, obejmujący cykl 13 ba'tunów (*pih* lub *pik*) jest kalendarzem liniowym, to przypuszczalnie Majowie przyjmowali, że ma on jednak naturę cykliczną. Poza tym, kalendarz Długiej Rachuby był uważany za kontynuację lub za powrót poprzedniego cyklu kalendarzowego (lub stworzenia świata) i w ten sposób był rzeczywiście cykliczny.

⁵⁴ Dobrym przykładem są inskrypcje na nadprożach 29-31 z Yaxchilan.

⁵⁵ Glify Serii Uzupełniającej zostały oznakowane przez wczesnych badaczy cywilizacji Majów w porządku odwrotnym do zajmowanego w inskrypcjach dlatego, że glify w końcowej części serii wydawały się bardziej zrozumiałe niż te zamieszczone na jej początku: G, F, E, D, C, B, A. Późniejsze odkrycia pozwoliły dodać do tej listy jeszcze trzy glify: Z, Y i X.

Po liczbach określających upływ czasu (DN) pojawiają się zazwyczaj „Wskaźniki Daty Wcześniejszej (ADI – z ang. Anterior Date Indicators) lub „Wskaźniki Daty Późniejszej” (PDI – z ang. Posterior Date Indicators), w zależności od tego, czy poprzedzają w inskrypcji datę wcześniejszą czy późniejszą. Obecnie, gdy jesteśmy już w stanie odczytać te glify fonetycznie, dzięki analizie odpowiednich afiksów gramatycznych rozumiemy ich funkcje semantyczne. I tak ADI odczytujemy *u[h]tiy* (**u-ti-ya**), „już się wydarzyło” (czas zaprzeszły), a PDI – *iu[h]ti* (**i-u-ti**), „i wówczas wydarzyło się”.

u-ti-ya
u[h]tiy
uht-i-∅-iy
 wydarzyć się-IV-3SA-ADV.CLT
 „(już) się wydarzyło”

i-u-ti
iu[h]Ti
i-uht-i-∅
 CONJ-wydarzyć się-IV-3SA
 „(wówczas) wydarzyło się”

MOŻLIWE WSPÓLCZYNNIKI LICZBOWE HAAB DLA POSZCZEGÓLNYCH DNI TZOLK'IN

Tzolk'in	Możliwe współczynniki liczbowe Haab:			
Ajaw	8	13	18	3
Imix	5	9	14	19
Ik'	5	10	15	0
Ak'bal	6	11	16	1
K'an	7	12	17	2
Chikchan	8	13	18	3
Kimi	4	9	14	19
Manik'	5	10	15	0
Lamat	6	11	16	1
Mulak	7	12	17	2
Ok.	8	13	18	3
Chuwen	4	9	14	19
Eb	5	10	15	0
Ben	6	11	16	1
Ix	7	12	17	2
Men	8	13	18	3
K'ib	4	9	14	19
Kaban	5	10	15	0
Etz'nab	6	11	16	1
Kawak	7	12	17	2

„PANOWIE NOCY” (CYKL 9 DNI)

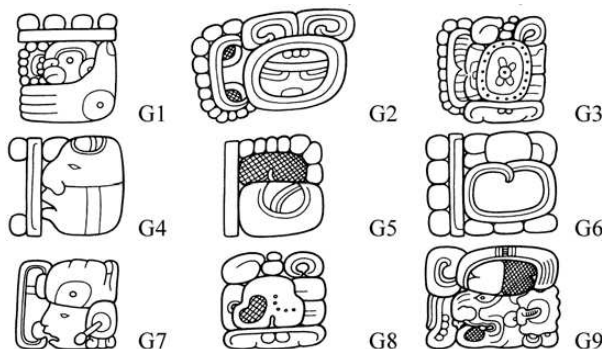

Tabela X: Panowie Nocy (rysunek: John Montgomery)

**PRZYKŁAD KORELACJI DŁUGIEJ RACHUBY,
TZOLK'IN, HAAB I PANÓW NOCY**

9.8.19.17.14	10 Ix	17 Sip	G3
9.8.19.17.15	11 Men	18 Sip	G4
9.8.19.17.16	12 Kib	19 Sip	G5
9.8.19.17.17	13 Kaban	0 Sotz'	G6
9.8.19.17.18	1 Etz'nab	1 Sotz'	G7
9.8.19.17.19	2 Kawak	2 Sotz'	G8
9.9.0.0.0	3 Ajaw	3 Sotz'	G9
9.9.0.0.1	4 Imix	4 Sotz'	G1
9.9.0.0.2	5 Ik'	5 Sotz'	G2
9.9.0.0.3	6 Ak'bal	6 Sotz'	G3
9.9.0.0.4	7 K'an	7 Sotz'	G4
9.9.0.0.5	8 Chikchan	8 Sotz'	G5
9.9.0.0.6	9 Kimi	9 Sotz'	G6
9.9.0.0.7	10 Manik'	10 Sotz'	G7
9.9.0.0.8	11 Lamat	11 Sotz'	G8
9.9.0.0.9	12 Muluk	12 Sotz'	G9
9.9.0.0.10	13 Ok.	13 Sotz'	G1
9.9.0.0.11	1 Chuwen	14 Sotz'	G2
9.9.0.0.12	2 Eb	15 Sotz'	G3
9.9.0.0.13	3 Ben	16 Sotz'	G4
9.9.0.0.14	4 Ix	17 Sotz'	G5
9.9.0.0.15	5 Men	18 Sotz'	G6
9.9.0.0.16	6 Kib	19 Sotz'	G7
9.9.0.0.17	7 Kaban	0 Sek	G8
9.9.0.0.18	8 Etz'nab	1 Sek	G9
9.9.0.0.19	9 Kawak	2 Sek	G1
9.9.0.1.0	10 Ajaw	3 Sek	G2
9.9.0.1.1.	11 Imix	4 Sek	G3
9.9.0.1.2	12 Ik'	5 Sek	G4
9.9.0.1.3	13 Ak'bal	6 Sek	G5
9.9.0.1.4	1 K'an	7 Sek	G6
...

**JAK PRZETWORZYĆ DATY DŁUGIEJ RACHUBY MAJÓW
NA DATY KALENDARZA GREGORIAŃSKIEGO**

1. Mnożymy poszczególne liczby z kalendarza Długiej Rachuby przez odpowiadające im jednostki zawarte w podanej poniżej tabeli (środkowa kolumna).

2. Dodajemy do siebie wszystkie dni. Wykonajmy na przykład obliczenia dla daty Długiej Rachuby Majów: 09.15.06.14.06 (9 „bak'tunów”, 15 „k'atunów”, 6 „tunów”, 14 „winali” i 6 „k'inów”):

Liczba w Długiej Rachuby:	pomnożona przez:	wynik:
9	144 000	1 296 000
15	7 200	108 000
6	360	2 160
14	20	280
6	1	6
Liczba dni Majów:		1 406 446

3. Dodajemy stałą korelacji GMT (584 285) do liczby dni Majów, aby otrzymać odpowiadającą jej liczbę dni w kalendarzu juliańskim (JDN – z ang. Julian Day Number)

MDN:	GMT:	JDN:
1 406 446	584 285	1 990 731

4. Od uzyskanej liczby JDN odejmujemy najbliższą jej, mniejszą liczbę JDN (patrz tabela poniżej):

Rok:	JDN:	rok:	JDN:
1	1 721 060	1100	2 122 827
100	1 757 585	1200	2 159 351
200	1 794 109	1300	2 195 876
300	1 830 633	1400	2 232 400
400	1 867 157	1500	2 268 924
500	1 903 682	1600	2 305 448
600	1 940 206	1700	2 341 973
700	1 976 730	1800	2 378 497
800	2 013 254	1900	2 415 021
900	2 049 779	2000	2 451 545
1000	2 086 303		*

Liczba dni w kalendarzu juliańskim (JDN) dla 1 stycznia w kalendarzu gregoriańskim (lata 1-2000)

JDN # 1	JDN # 2	reszta:
1 990 731	1 976 730	14 001

5. Obliczamy ilość lat (po 365 dni) i dni w liczbie uzyskanej jako reszta:

reszta:	dni w roku (zwykłym):	wynik:
14 001	365	38 lat 131 dni

6. Bierzymy pod uwagę lata przestępne (jedno co 4 lata) oraz stulecia przestępne (te, które dzielą się przez 400, np. rok 400, 800, 1200, 1600, 2000 itd.) i odejmujemy liczbę dni przestępnych w okresie od 700 r. (najbliższa, mniejsza jednostka JDN) do 738 r. (700 + wynik powyższego dzielenia):

Najbliższa mniejsza JDN:	wynik dzielenia:	dni z lat przestępnych, które należy odjąć:	wynik końcowy:
700	38 lat 131 dni	– 9 dni	738 lat 122 dni

Otrzymane w wyniku dzielenia 38 (lat), podzielone dalej przez 4, daje nam w rezultacie 9,5. Biorąc pod uwagę jedynie pełne dni, odejmujemy jedynie 9. Zatem data Długiej Rachuby Majów 09.15.06.14.06 przypadała w 122-gim dniu 738 roku, czyli 2 maja 738 roku.

**KRÓTKI PRZELICZNIK DAT DŁUGIEJ RACHUBY MAJÓW
NA DATY KALENDARZA GREGORIAŃSKIEGO⁵⁶**
(dla daty Majów: 09.15.06.14.06)

Dodajemy „bak'tuny” (9), „k'atuny” (15), „tuny” (6), „winala” (14) i „k'iny” (6) (= 1 406 446), następnie dzielimy wynik przez 365 ($\approx 3\,853,28$) i odejmujemy od tej liczby 3115 (3114 + rok zerowy), otrzymując $\approx 738r$.

NAZWY OKRESÓW

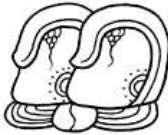
Nowa ortografia:	Stara ortografia:	Język majański klasyczny:	Długość okresu:	Przedstawienia glifów: warianty głów i formy podstawowe:	
k'in	kin	<i>k'in</i>	1 dzień		
winal	uinal	<i>winik</i>	20 dni		
tun	tun	<i>haab</i>	360 dni		
k'atun	katun	<i>winaakhaab?</i>	7 200 dni		
bak'tun	baktun	<i>pih/pik</i>	144 000 dni		

Tabela XI: Nazwy okresów w Długiej Rachubie i w Liczbach podających upływ czasu

⁵⁶ Przedstawione poniżej obliczenia dają wartość z przybliżeniem ± 1 roku w stosunku do daty Długiej Rachuby i są bardzo użyteczne dla poznania przybliżonych dat pojawiających się na zabytkach Majów.

NAZWY DNI (KALENDARZ TZOLK'IN)

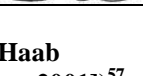
Nowa ortografia:	Język jukatecki z XVI wieku:	Język majański klasyczny:	Przedstawienia glifów:
Imix	Imix	Ha'?	
Ik'	Ik	Ik'	
Ak'bal	Akbal	Ak'ab?	
K'an	Kan	Ohl?	
Chikchan	Chikchan	?	
Kimi	Cimi	Cham?	
Manik'	Manik	Chij?	
Lamat	Lamat	Ek'?	
Muluk	Muluc	?	
Ok	Oc	?	
Chuwen	Chuen	?	
Eb	Eb	?	
Ben	Ben	?	
Ix	Ix	Hix?	
Men	Men	Tz'ikin?	
Kib	Cib	?	
Kaban	Caban	Chab? / Kab?	
Etz'nab	Etz'nab	?	
Kawak	Cauac	?	
Ajaw	Ahau	Ajaw?	

Tabela XII: Nazwy dni: kalendarz Tzolk'in
(rysunki glifów: Mark Van Stone [Coe & Van Stone 2001])

NAZWY MIESIĘCY (KALENDARZ HAAB)

Nowa ortografia:	Język jukatecki z XVI wieku:	Język majański klasyczny:	Przedstawienia glifów:
Pop	Pop	K'anjalaw?, K'anjalab?	
Wo	Uo	Ik'at, Wooh(iil)	
Sip	Zip	Chakat	
Sotz'	Zotz'	Suutz'	
Sek	Tzec	Kasew, Kusew	
Xul	Xul	?	
Yaxk'in	Yaxkin	Yaxk'in	
Mol	Mol	Mol, Molol, Molow	
Ch'en	Ch'en	Ik'sihom	
Yax	Yax	Yaxsihom	
Sak	Zac	Saksihom	
Keh	Ceh	Chaksihom	
Mak	Mac	Mak	
K'ank'in	Kankin	Uniw	
Muwan	Muan	Muwaan, Muwan	
Pax	Pax	Pax	
K'ayab	Kayab	K'anasiy	
Kumk'u	Cumku	Ohl?	
Wayeb	Uayeb	Wayhaab?, Kolajaw	

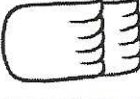

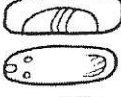

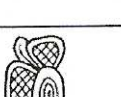
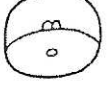

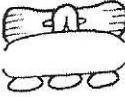
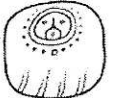

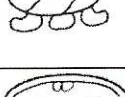

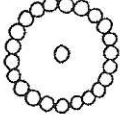
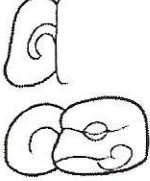

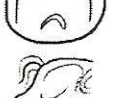
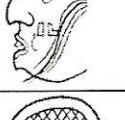

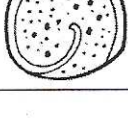

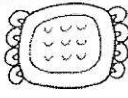
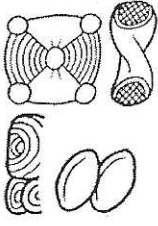
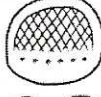

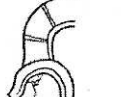

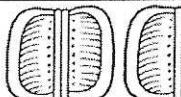

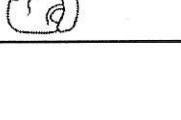

**Tabela XIII: Nazwy „miesiący”: kalendarz Haab
(rysunki glifów: Mark Van Stone [Coe & Van Stone 2001])⁵⁷**

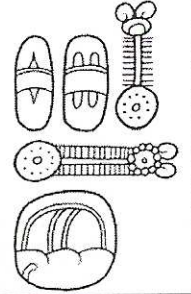
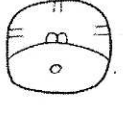
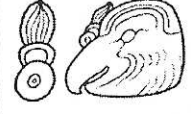
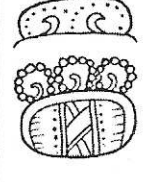

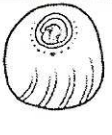
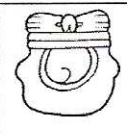
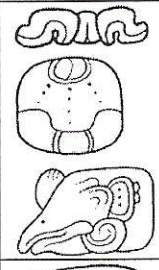
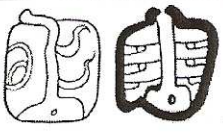

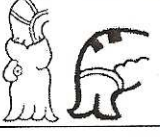
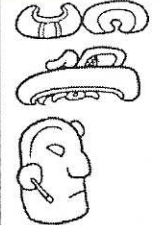
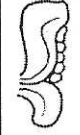
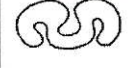
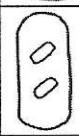

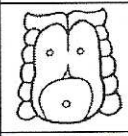

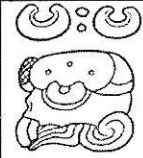
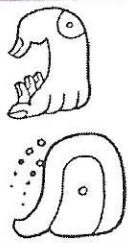
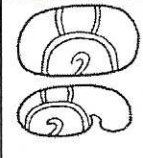
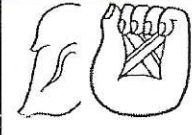

⁵⁷ Z wyjątkiem drugiego glifu „Wo” (na podstawie: Kerr [K6751]) i trzeciego glifu „Muwan” (na podstawie: Nikolai Grube [CRC BCM3: D3]).

DODATEK F: SYLABARIUSZ

	a	e	i	o	u
'					
b					
ch					
ch'					
h					
j					
k					

Tabela XIV: Sylabariusz

	a	e	i	o	u
k'					
l	 		 		
m	 				
n	 	 	 		
p	 		 	 	
s	 		 		

	a	e	i	o	u
t					
t'					
tz					
tz'					
w					
x					
y					

Przykłady glifów najczęściej mylonych ze sobą:

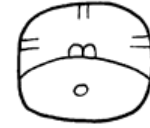
ba

ma

lo

te

bu

mu

ku/TUN

pi

bu

mu

mu

yo

ka

sa

ni

wi

ja

HUL

HA'

WINAK?/K'AL

ku/TUN

KAB/CHAB?

ku/TUN

WITZ

a/AJ

7

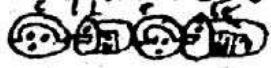
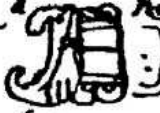
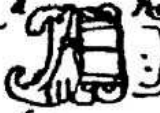
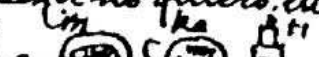

la

ma

DODATEK G: ALFABET BISKUPA DIEGO DE LANDA

de las partes otro, y assi viene a hazer un infinitum como se podra ver en el siguiente exemplo. Lo, quiere decir lazo y caeac con el, para escribir la con sus caracteres aniendo los nosotros hecho entender que son dos letras lo escribiam ellos con tres pñuendo a la aspiracion de la h, la vocal, que antes de si trae, y en esto no farierran aning, osens el si quisieren ellos de su curiosidad. Exemplo. despues al cabo la pegau la parte junta. ha. que quiere decir agna porq la bache tiene a. h. ante de si lo ponen ellos al principio con a. y al cabo desta manera Tambie lo escriben a partes, de la via y otra ma Merayo no putiera aqui ni tratura dello sino pa dar cuenta entera de las cosas desta gente. Mamkati quiere decir no quiero, ellos lo escriben a partes desta manera.

Seguense en a, b, c.

De las letras que aqui faltan carece esta lengua y tiene otras añadidas de la maestra para otras cosas q las ha menester, y ya no usan para nada de sus caracteres especialmente la gente moça q au aprendido los unos

Rycina 26: Alfabet biskupa Diego de Landa (na podstawie: Coe & Kerr 1998: 228)

**DODATEK H: TRANSLITERACJA⁵⁸ FONEM
JĘZYKA MAJAŃSKIEGO KLASYCZNEGO**

Spółgłoski

	bilabialne	alweolarne	palatalno- alweolarne	palatalne	welarne	uwularne	krtaniowe
zwarte/wybuchowe:							
bezdźwięczne	p	t			k		
dźwięczne ⁵⁹	p'	t'			k'		
	b						
afrykaty (zwar- szczelinowe)							
bezdźwięczne		tz	ch				
dźwięczne		tz'	ch'				
szczelinowe <trące>		s	x			j	h
ustne (płynne)		l					
nosowe	m	n					
spółgłoska półotwarta	w			y			

Tabela XV: Spółgłoski języka majańskiego klasycznego

Samogłoski:

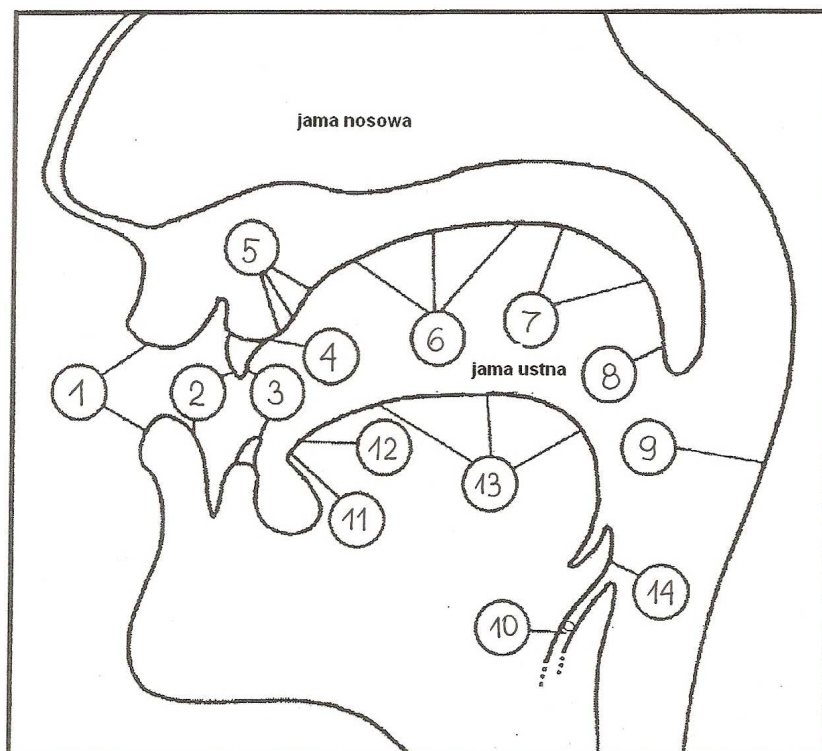
	przednia	centralna	tylna
wysoka (zamknięta)	i		u
średnia	e		o
niska (otwarta)		a	

Tabela XVI: Samogłoski języka majańskiego klasycznego

⁵⁸ Transliteracja ta nie jest ani fonemowa, ani fonetyczna. Odnosi się do zasad ortograficznych stosowanych w epigrafice Majów i opartych na nowo przyjętych oficjalnych alfabetach języków Majów w Gwatemali (*Acuerdo Gubernativo numero 1046-87* [23.XI.1987]) i ich modyfikacji (*Acuerdo Gubernativo numero 129-88* [2.III.1988]) oraz na późniejszej publikacji (*Lenguas Mayas de Guatemala: Documento de referencia para la pronunciación de los nuevos alfabetos oficiales*). Zobacz też rozdział „Informacje na temat ortografii”.

⁵⁹ Można je również określać jako zwarcie ejektywne.

DODATEK I: NARZĄDY I MIEJSCA ARTYKULACJI⁶⁰

Ryc. 27. Miejsca artykulacji

narządy artykulacji:	terminologia łacińska:	miejsca artykulacji:
1. wargi	<i>labium, pl. labia</i>	bilabialne (dwuwargowe)
2. dolna warga i górne zęby		wargowo-zębowe
3. zęby	<i>dens, pl. dentes</i>	międzyzębowe
4. tylna część zębów		tylnozębowe
5. krawędź dziąsłowa	<i>alveolus, pl. alveoli</i>	dziąsłowe
6. podniebienie twarde	<i>palatum durum</i>	podniebienne,
		środkowojęzykowe
7. podniebienie miękkie	<i>velum</i>	tylnopodniebienne,
		welarne
8. jęczyzek	<i>uvula</i>	jęczyzkowe
9. gardło	<i>pharynx</i>	gardłowe
10. krtań	<i>larynx</i>	krtaniowe
11. koniec języka	<i>apex</i>	szczytowe,
		wierzchołkowe
12. ostrze języka	<i>lamina/corona</i>	warstwowe, wieńcowe
13. grzbiet języka	<i>dorsum</i>	podniebienne
14. nagłośnia (jęczyzek)	<i>epiglottis</i>	jęczyzkowe

Tabela XVII: Narządy i miejsca artykulacji

⁶⁰ Częściowo oparte na pracach: Iivonen, Horppila, Heikkonen & Rissanen 2000 z modyfikacjami.

DODATEK J: HARMONIA A DYSHARMONIA, WYRZUTNIA FONEMOWA I REKONSTRUKCJA KRTANIOWYCH GŁOSEK SZCZELINOWYCH <TRĄCYCH> W PIŚMIE HIEROGLIFICZNYM MAJÓW

Podane poniżej informacje oparte są głównie na pracach Houston, Robertson & Stuart (1998, 2000), Lacadena & Wichmann (2004) oraz Lacadena & Zender (2001). Winę za ewentualne pomyłki ponoszą autorzy podręcznika.

OBJAŚNIENIE SKRÓTÓW:

C – spółgłoska (z ang. consonant)

V – samogłoska (z ang. vowel)

ABS – zaimek absolutywny

ERG – zaimek ergatywny

Pomimo iż – począwszy od podstawowych badań Knorozowa (1952) nad fonetyką w piśmie Majów aż do końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku – zdawano sobie sprawę z istnienia dysharmonii w piśmie Majów, to jednak pozostawiono tę kwestię mniej lub bardziej otwartą. W latach osiemdziesiątych XX wieku problem został przebadany dokładniej przez lingwistów i uzyskano dość obiecujące rezultaty.

Jednak aż do końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku nie znaleziono całkowicie zadowalającego wzorca, który wyjaśniałby wszystkie zestawienia. W 1998 roku Houston, Robertson i Stuart podali, że występowanie dysharmonii w piśmie Majów wskazuje na obecność przedspółgłoskowych krtaniowych spółgłosek szczelinowych (/h/) oraz samogłosek złożonych, obejmujących: długie samogłoski (VV), zwanie głośni (‘), samogłoski dźwięczne (V’) i samogłoski dźwięczne reartykułowane (V’V).

W swej oryginalnej pracy Houston, Stuart i Robertson (1998) sugerowali, że w pisowni dysharmonicznej nie ma różnicy pomiędzy długością samogłosek, glotalizacją i przedspółgłoskowym /h/, a istnienie tych trzech cech fonemowych powinno być zrekonstruowane zgodnie z kryteriami ewolucji historycznej:

$$\left. \begin{array}{l} CV_1C / CV_1 - CV_1 > \quad CV_1C \\ CV_1C / CV_1 - CV_2 > \quad CVVC \\ CV'C \\ CVhC \end{array} \right\} + \text{rekonstrukcja historyczna}$$

Późniejsza modyfikacja autorstwa Lacadeny i Wichmanna (2004) zmierza w kierunku interpretacji, że samogłoski złożone (złożone jądra sylab) „różniły się w piśmie od krótkich samogłosek [...oraz] że długość samogłoski i zwanie głośni były rozróżnialne w ortografii”. Lacadena i Wichmann (2004: 103) podali również, że „ani pisownia dysharmoniczna ani harmoniczna nie wskazują na istnienie przedspółgłoskowego /h/”. Skoro przedspółgłoskowe /h/ istniało w języku majańskim klasycznym (np. jako konieczna i integralna część konstrukcji czasownikowych strony biernej; patrz poniżej), to w procesie odczytywania musi być zrekonstruowane w oparciu o lingwistykę historyczną.

Podane przez powyższych badaczy zasady rządzące zestawieniami pisowni harmonicznej i dysharmonicznej są następujące:

$$\begin{array}{lll} CV_1C / CV_1 - CV_1 > & CV_1C & \\ CV_1C / CV_1 - CV_2 > & CVVC & (V_1 = a, e, o, u; V_2 = 1) \\ CV_1C / CV_1 - CV_2 > & CVVC & (V_1 = i; V_2 = a) \\ CV_1C / CV_1 - CV_2 > & CV'(V)C & (V_1 = e, o, u; V_2 = a) \\ CV_1C / CV_1 - CV_2 > & CV'(V)C & (V_1 = a, i; V_2 = u) \end{array}$$

Tabela różnych złożeń z przykładami:

Złożenie:	Rezultat:	Przykład	Transkrypcja:	Tłumaczenie:
CAC / Ca-Ca	CaC	la-ka	<i>lak</i>	talerz
CAC / Ca-Ci	CaaC	ba-ki	<i>baak</i>	jeniec
CAC / Ca-Cu	Ca'(a)C	ba-tz'u	<i>ba'tz'</i>	małpa wyjec
CEC / Ce-Ce	CeC	te-me	<i>tem</i>	tron
CEC / Ce-Ci	Ceec?	ke-ji	<i>keej</i>	jeleń
CEC / Ce-Ca	Ce'(e)C	ne-na	<i>ne'[h]n</i>	zwierciadło
CIC / Ci-Ci	CiC	wi-tzi	<i>witz</i>	góra
CIC / Ci-Cu	Ci'(i)C	chi-ku	<i>chi'k</i>	coati/ostronos
CIC / Ci-Ca	CiiC	yi-tz'i-na	<i>yi[h]tz'iin</i>	młodszy brat
COC / Co-Co	CoC	yo-po	<i>yop</i>	liść
COC / Co-Ci	CooC	xo-ki	<i>xook</i>	rekin
COC / Co-Ca	Co'(o)C	o-la	<i>o'[h]l</i>	serce
CUC / Cu-Cu	CuC	k'u-hu	<i>k'uh</i>	bóg
CUC / Cu-Ci	CuuC	mu-chi	<i>muuch</i>	ropucha
CUC / Cu-Ca	Cu'(u)C	bu-la	<i>bu'ul</i>	fasola

Tabela XVIII: Przykłady oparte na zasadach dysharmonii

Jedną z (rzadkich) form dysharmonii w piśmie jest złożenie CEC / Ce-Cu, które nie zostało przedstawione w Tabeli XVIII (powyżej). Lacadena i Wichmann (2004) przypuszczają, że taka forma nie leży w sferze zasad dysharmonii, lecz stanowi raczej inny przykład wyrzutni fonemowej (elizji)⁶¹. I tak istnieją dwa możliwe rezultaty dla następujących złożeń:

CEC / Ce-Cu	Ce'(e)C	che-bu	<i>che'[eh]b? / chebu[l]?</i>	piórko, pędzel
CEC / Ce-Cu	Ce'(e)C	te-mu	<i>te'm? / temu[l]?</i>	siedzisko, ława, tron

Przykłady wyjątków od „normalnych zasad pisowni dysharmonicznej” (= wyrzutnia fonemowa):

Złożenie:	Rezultat:	Przykład:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:
CAC / Ca-Ce	?	BAK-ke	<i>ba[a]ke[l]</i>	dziecko
VCAC / Ca-Ce	?	AJAW-le	<i>ajawle[l]</i>	panowanie, królestwo
CAC / Ca-Co	?	ch'a-ho	<i>ch'aho['m]</i>	człowiek
CEC / Ce-Cu	?	e-bu	<i>e[h]bu[l]</i>	stopień/schodek
CEC / Ce-Co	?		*nie poświadczony*	
CIC / Ci-Ce	?		*nie poświadczony*	
CIC / Ci-Co	?	ti-ho	<i>tih[']</i>	(jeden z toponimów)
COC / Co-Ce	?	o-ke	<i>o[o]ke[l]</i>	stopa
COC / Co-Cu	?		*nie poświadczony*	
CUC / Cu-Ce	?	u-ne?	<i>une[n]?</i>	dziecko
CUC / Cu-Co	?		*nie poświadczony*	
CUC / Cu-Ca	?	tu-pa	<i>tupa[j]</i>	zausznica

Tabela XIX: Przykłady słów z wyrzutnią fonemową (elizją)

Następujące fonemy są często wyrzucane na końcu wyrazów i w przypadku zbitki spółgłosek (-C# i -CC-): /l/, /m/, /n/, /h/, /j/ i /'/. Przykładami słów z elizją fonemową na końcu wyrazu są: **bi** > *bi[h]* („droga”), **chi** > *chi[j]* („jelen”), **sa-ja** > *saja[l]* (tytuł), **tz'u-nu** > *tz'unu[n]* („koliber”), **a-u-ku** > *a[j]uku[l]* (imię własne) i **YAX-a** > *Yaxa[']* („Yaxha”) [toponim]. Do wyrazów z elizją fonemową w złożeniu -CC- (zbitka spółgłosek/podwójna spółgłoska) należą: **ja-wa-TE'** > *jawa[n]te'* („trójnożny talerz”), **bu-ku** > *bu[h]k* („odzienie/ubranie”), **xo-TE'** > *xo[l]te'* („laska”, „buława”) i **ko-ha-wa** > *ko[']haw* („hełm”). Zatem głoski /l/, /m/, /n/, /h/, /j/ i /' / są wyrzucane gdy poprzedzają inną spółgłoskę.

⁶¹ Ponadto Wichmann sądzi, że „przypuszczalnie skryba igrał z przyjętymi konwencjami i wprowadził e-u jako nową zasadę, chociaż musimy rozważyć też możliwość, że pojawia się tam sufiks -u[l]. To zbyt wiele, aby poświęcić prostotę systemu, kiedy istnieje jedynie kilka przykładów i kiedy mogły one obejmować „sufiksy wyrzucane w wyniku elizji” (informacja prywatna, 2002).

Różnorodność stosowanej pisowni obocznej tego samego wyrazu może posłużyć jako wskazówka do zrozumienia wyrzutni fonemowej. Na przykład, w inskrypcji na Nadprożu 10 z Yaxchilan (patrz poniżej), imię jeńca (*A[h]kul Mo'*) zostało zapisane w czterech różnych formach:

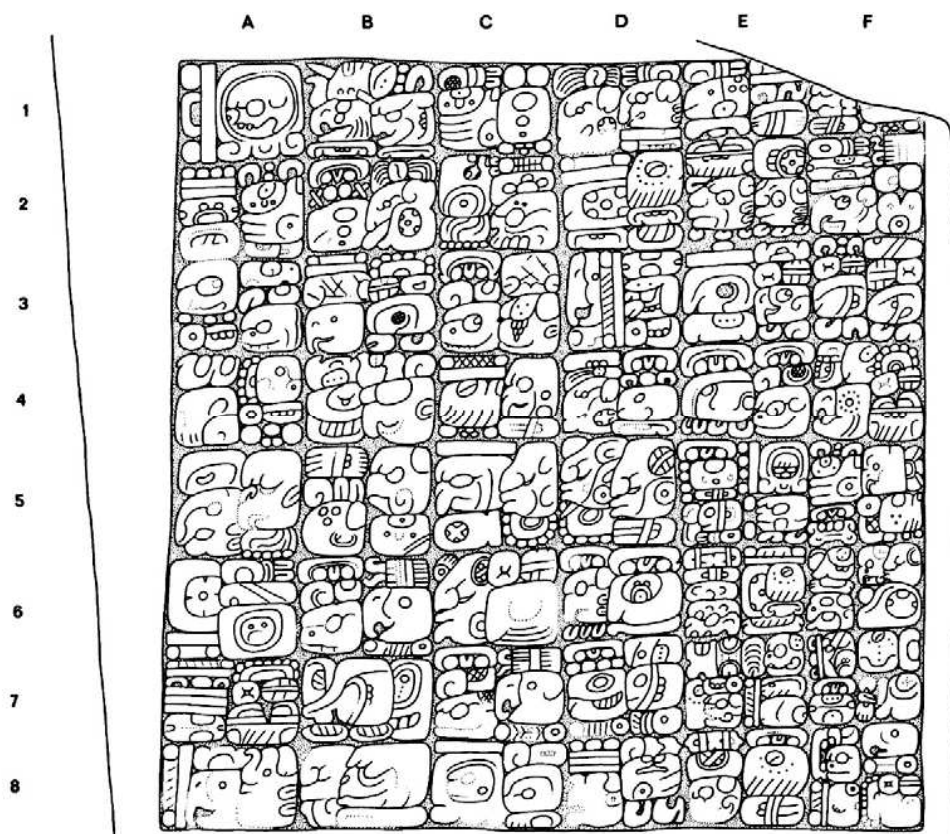
			
B3a	C3b	F4a	F8
a-AK-MO' <i>A[h]k[ul] Mo'</i> <i>Ahkul Mo'</i>	AK-ku-lu-MO' <i>A[h]kul Mo'</i> <i>Ahkul Mo'</i>	a-[ku?]lu-MO' <i>A[h]kul Mo'</i> <i>Ahkul Mo'</i>	a-[ku?]lu-MO'-o <i>A[h]kul Mo'</i> <i>Ahkul Mo'</i>

Tabela XX: Przykład różnej pisowni imienia *Ahkul Mo'* na Nadprożu 10, Yaxchilan

Rycina 28: Nadproże 10, Yaxchilan, Meksyk (rysunek: Ian Graham [Graham & von Euw 1977: 31])

Począwszy od 1998 roku stało się oczywiste, że odmienne złożenia w pisowni prowadzą do odmiennej wymowy, jak można to zobaczyć na podanych poniżej przykładach:

Transliteracja:	Transkrypcja przed 1998 r.	Transkrypcja po 1998 r.	Tłumaczenie:
ba-ki	<i>bak</i>	<i>baak</i>	kość, jeniec
ba-ka	<i>bak</i>	<i>bak</i>	kość, jeniec
ba-ku	<i>bak</i>	<i>ba'[a]k</i>	młodzieniec (zobacz CH'OK)
BAK-ke	<i>bak</i>	<i>baake[l]</i>	dziecko
BAK-ke-le	<i>bakel</i>	<i>ba[a]kel</i>	kość ludzka lub zwierzęca

Tabela XXI: Zestawienia różnej pisowni prowadzące do odmiennej artykulacji

Należy tutaj podkreślić, że wytłumaczone powyżej zasady pisowni są nieustannie modyfikowane przez wspomnianych badaczy i co rok wprowadza się poprawki. Ponadto, ponieważ na polu epigrafiki Majów nie ma zgodności co do podstawowych zasad pisowni, zalecamy, aby czytelnicy śledzili toczącą się dyskusję i czytali ukazujące się artykuły i publikacje związane z tym tematem (zobacz również przypis 65)⁶².

⁶² Jedną z palących kwestii i podstawowym problemem związanym z zasadami pisowni jest częściowa niezgodność danych (historycznych) lingwistycznych i reguł zrekonstruowanej pisowni. W zbiorze lingwistycznym istnieją przykłady, które zdają się przeczyć opisanym powyżej zasadom i różni badacze znajdują odmienne rozwiązania tych dylematów (zobacz słownik na końcu podręcznika). Przyczyny różnicy zdań pomiędzy odmiennymi 'szkołami' odnośnie zasad pisowni muszą zostać jeszcze wyjaśnione, ale najprawdopodobniej w niedalekiej przyszłości uda się lepiej zrozumieć stosunek języka pisanego dawnych Majów do języka mówionego.

DODATEK K: INFORMACJE O GRAMATYCE JĘZYKA MAJAŃSKIEGO KLASYCZNEGO

Podane poniżej informacje zostały oparte głównie na warsztatach *Classic Maya Grammar*, które prowadzili Alfonso Lacadena i Marc Zender podczas 6th European Maya Conference w Hamburgu (Niemcy), w dniach 5-7 grudnia 2001 r., oraz na materiałach z warsztatów *Maya Verbs in Hieroglyphic Texts* kierowanych przez Roberta Walda podczas XXVIth Linda Schele Forum on Maya Hieroglyphic Writing na University of Texas w Austin, w dniach 11-16 marca 2002 r., a także na publikacjach: Lacadena 2000, Wald 1994 i Wald 2000.

Ze względu na fakt, że pismo hieroglificzne Majów rozwijało się zarówno w czasie (w okresie ok. 1500 lat), jak i w przestrzeni, widoczne są zmiany w gramatyce:

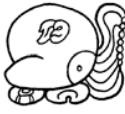
Zapis glificzny:	Język:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:
	? późny okres preklasyczny	CHUM?	<i>chu[h]m?</i> <i>chuhm?-Ø</i>	on/ona zasiadł/a
	? wczesny okres klasyczny	CHUM-ja	<i>chu[h]m[a]j</i> <i>chu-h-m-aj-Ø</i>	on/ona zasiadł/a
	język ch'ol na ziemiach wschodnich (okres klasyczny)	CHUM[mu]-la-ja	<i>chumlaj</i> <i>chum-l-aj-Ø</i>	on/ona zasiadł/a
	język ch'ol na ziemiach zachodnich (okres klasyczny)	CHUM[m]-wa-ni	<i>chumwaan</i> <i>chum-waan-Ø</i>	on/ona zasiadł/a

Tabela XXII: Przykłady zmian gramatycznych w czasie i przestrzeni: chum-

W języku ch'ol, którym posługiwano się na ziemiach wschodnich, określenie „on/a objął/objęła władzę” (lub „on/ona zasiadł/a jako władca”) wyrażano jako *chumlaj ti ajawil* (lub *chumlaj ti ajawilil*), podczas gdy na ziemiach zachodnich używano zwrotu *chumwaan ta ajawlel*.

Zapis glificzny:	Język:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:
	? późny okres preklasyczny	HUL-ye	<i>hul[ee]y</i> <i>hul-ee-y-Ø</i>	on/ona przybył/a
	język ch'ol na ziemiach wschodnich (okres klasyczny)	HUL-li-ya	<i>huliiy</i> <i>hul-iiy-Ø</i>	on/ona przybył/a

Tabela XXIII: Przykłady zmian gramatycznych na przestrzeni czasu: hul-

SYSTEM STRON CZASOWNIKA W JĘZYKU MAJAŃSKIM KLASYCZNYM

Strona:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:
czynna	u-TZUTZ-wa	<i>utzutzuw</i>	on/ona skończył/a to
bierna	TZUTZ-tza-ja	<i>tzu[h]tzaɟ</i>	zostało zakończone
medialno-pasywna	TZUTZ-yi	<i>tzutz[uu]y</i>	zakończono (kończył się)
antypasywna	TZUTZ-wi	<i>tzutz[uu]w</i>	on/ona ukończył/a
imiesłowy	TZUTZ-li	<i>tzutz[uu]l</i>	zakończone

Tabela XXIV: System stron czasownika w języku majańskim klasycznym

ANALIZA CZSOWNIKÓW PRZECHODNICH CVC

Strona:	czynna:	bierna:	medialno-pasywna	antypasywna:
Transliteracja:	u-chu[ku]-wa	chu-ka-ja	chu[ku]-yi⁶⁴	chu-ku-wa(?)
Transkrypcja:	<i>uchukuw</i>	<i>chu[h]kaj</i>	<i>chukuuy</i>	<i>chukuw</i>
Rozbiór morfologiczny:	<i>u-chuk-uw-∅</i>	<i>chu[-h]k-aj-∅</i>	<i>chuk-uuy-∅</i>	<i>chuk-uw-∅</i>
Analiza morfologiczna 1:	3SE-pojmać-THM ⁶³ -3SA	pojmać-PAS-THM-3SA	pojmać-THM-3SA	pojmać-THM-3SA
Analiza morfologiczna 2:	ERG-CV ₁ C-V ₁ w-ABS	CVhC-aj-ABS	CVC-Vy-ABS	CVC-Vw-ABS
Funkcja składniowa:	podmiot-orzeczenie-dopełnienie	orzeczenie-dopełnienie	orzeczenie-dopełnienie	orzeczenie-dopełnienie
Rola znaczeniowa:	agens-akcja-patiens	akcja-patiens	akcja-agens	akcja-patiens
Tłumaczenie:	on pojął jego	on został pojmany	pojmano	on pojął

Funkcje składniowe (np. podmiot i dopełnienie) są morfosyntaktyczne podczas gdy role znaczeniowe (np. agens, patiens i narzędzie) są pojęciowe:

Zdanie:	Funkcja składniowa:	Rola znaczeniowa:
Alfonso otworzył drzwi	Alfonso = podmiot drzwi = dopełnienie	Alfonso = agens drzwi = patiens
Klucz otworzył drzwi	klucz = podmiot drzwi = dopełnienie	klucz = narzędzie drzwi = patiens
Drzwi otwarte	drzwi = podmiot	drzwi = patiens

⁶³ THM = sufiks tematyczny (z ang. THM – thematic suffix).

⁶⁴ Nie poświadczone.

CZASOWNIKI PRZECHODNIE: (CVC)

(1) STRONA CZYNNNA: ERG-CVC-V₁w-ABS

W stronie czynnej agens jest podmiotem akcji, podczas gdy patiens jest dopełnieniem (bliższym) orzeczenia.

u-chu-ku-wa

uchukuw

u-chuk-uw-∅

„on/ona pojął/a”

Przykład: *uchukuw Aj Ukul? Yaxuun Bahlam*
„Yaxuun Baham pojął Aj Ukul”

W stronie czynnej czasowników przechodnich rdzeń jest poprzedzony zaimkiem ergatywnym trzeciej osoby **u-** („on/ona/ono”), a po nim pojawia się sylaba **wa**, stanowiąca sufiks tematyczny **-Vw** dla konstrukcji czasowników przechodnich w stronie czynnej. Samogłoska sufiksu **-Vw** odtwarza samogłoskę rdzenia czasownikowego; przykłady: **u-chok-ow** („on/ona rzucił(a) to”); **u-tz’ap-aw** („on/ona umieścił(a)/posadził(a) to”); **u-but’-uw** („on/ona pogrzebał(a)/schował(a) to”). Jednak w piśmie Majów grafemowy sufiks czasowników przechodnich w stronie czynnej jest zawsze zapisany jako sylaba **wa**, bez względu na samogłoskę rdzenia czasownikowego⁶⁵.

(2) STRONA BIERNA: CVhC-aj-ABS⁶⁶

W stronie biernej patiens staje się podmiotem orzeczenia, a agens jest albo całkowicie usunięty albo podany w zdaniu podrzędnym.

tzu-tza-ja

tzu[h]tzej

tzu[-h]tza-aj-∅

„jest zakończone”

chu-ka-ja

chu[h]kaj

chu[-h]k-aj-∅

„on/ona został(a) pojmany/pojmana”

Przykład: *chuhkaj Aj Ukul? (ukabjiij Yaxuun Baham)*
„Aj Ukul? został pojmany (za sprawą Yaxuun Bahlam)”

⁶⁵ Pozostaje nadal kwestią niewyjaśnioną, czy sufiksem tematycznym dla konstrukcji czasowników przechodnich w stronie czynnej jest **-Vw** czy **-V’w**. Lacadena i Wichmann (2005: 32) piszą na ten temat: „Nie można bezpośrednio zrekonstruować głosek krtaniowych, choć dostrzegamy, że w języku chontal pojawia się zwarecie krtaniowe w odpowiedniku morfemu **-e’**. Sufiks ten mógł rozwinąć się z **-V₁’w** poprzez zastąpienie samogłoski współbrzmiącej przez **e** i poprzez utratę **w**. Nawet jeśli zwarecie głośni w sufiksie tematycznym nie zostało odtworzone dla języka proto-majańskiego, nadal istnieje możliwość, że mógł on być obecny w języku proto-ch’ol jako innowacja w tej grupie”. W naszym podręczniku sufiks tematyczny dla konstrukcji czasowników przechodnich w stronie czynnej oznaczony jest przez **-Vw** i w ten sposób przeczy zasadom harmonii opisanym w Dodatku J. Należy podkreślić, że zasady harmonii nie są stosowane jednolicie we wszystkich przypadkach czasowników. Dawni skrybowie stanęli – a współcześni epigraficy stają – w obliczu problemu braku sylabogramu **wu**, który byłby wymagany w sytuacji, gdy mamy zapisać (w oparciu o zasady harmonii) słowo kończące się na **-uw**. W konsekwencji wydaje się, że zasady harmonii nie są pozbawione słabych punktów. Przypuszczalnie skrybowie Majów stosowali ograniczony zestaw końcowych sylabogramów, bez szczególnego podkreślania złożoności w samogłosce rdzenia (lub samogłosce poprzedzającej). Statystycznie rzecz ujmując, końcowe sylabogramy zawierają głównie samogłoski /a/, /i/ lub /e/ (-Va, -Vi i -Ve), a /o/ i /u/ (-Vo i -Vu) spotykane są bardzo rzadko. Wydaje się zatem, że pisownia dysharmoniczna sama w sobie niekoniecznie oznacza złożoność samogłosek, a pisownia harmoniczna nie zawsze wskazuje na krótkie samogłoski. System pisma Majów nie jest jałowy i mechaniczny, a przynajmniej nie bardziej niż jakikolwiek inny system pisma na świecie, i nie powinno się dostosowywać na siłę stałych form teorii lingwistycznej (Kettunen 2008).

⁶⁶ Proszę zauważyć, że (zrekonstruowane) wstawione **-h-** wskazuje na stronę bierną, a sufiks **-aj** jest jedynie sufiksem tematycznym dla czasowników przechodnich derywatów.

(3) STRONA MEDIALNO-PASYWNA: CVC-Vy-ABS

W stronie medialno-pasywnej agens jest całkowicie usunięty i jest rozumiany jedynie w znaczeniu ogólnym (jeśli pojawia się w ogóle). Patiens staje się podmiotem orzeczenia. Innymi słowy, czasownik w stronie medialno-pasywnej ma charakter statyczny, a agens nie jest określony.

TZUTZ-yi

tzutzuyu

tzutz-uuy-Ø

(„zakończono/kończył się”)

chu-ku-yi

chukuuy

chuk-uuy-Ø

(„pojmano/złapano”)

Przykład:

chukuuy Aj Ukul

„pojmano/złapano Aj Ukul”

(4) STRONA ANTYPASYWNA: CVC-VVw-ABS (wczesny okres klasyczny) CVC-Vw-ABS (późny okres klasyczny)

Strona antypasywna występuje w językach ergatywno-absolutywnych takich, jak języki majańskie, w których grupa rzeczownikowa w przypadku absolutywnym wprowadzana jest zazwyczaj jako dopełnienie pośrednie lub dalsze, lub też jako jądro zdania podrzędnego. W językach majańskich czasownik w konstrukcjach antypasywnych ma wyraźne cechy czasowników nieprzechodnich. W piśmie hieroglificznym Majów spotykamy trzy typy konstrukcji antypasywnych: (a) absolutywna antypasywna, (b) antypasywna z dołączonym dopełnieniem, (c) antypasywna z ośrodkiem wypowiedzi skierowanym na agensa. We wszystkich przypadkach patiens jest usunięty a agens staje się podmiotem orzeczenia. Zdania w stronie antypasywnej można tworzyć jedynie z czasowników przechodnich (o rdzeniu przechodnim lub derywatu przechodniego) i są one pod względem morfologicznym odróżnialne ze względu na brak zaimka ergatywnego **u-** i obecność charakterystycznych sufiksów.

TZUTZ-wi

tzutzuw

tzutz-uw-Ø

(on/ona zakończył(a))

CZASOWNIKI PRZECHODNIE: (nie-CVC) (z rdzeniem innym niż CVC)

STRONA CZYNNNA: ERG-VERB-V-ABS

yi-IL-a

yila

y-il-a-∅

(„on/ona zobaczył(a) [to]”)

u-TZ'IB-ba

utz'i[h]ba

u-tz'i[h]b-a-∅

(„on/ona napisał(a)/namalował(a) [to]”)

STRONA BIERNA: VERB-n-aj-ABS

tz'i-bi-na-ja

tz'i[h]bnaj

tz'i[h]b-n-aj-∅

(„[to] jest napisane/namalowane”)

Taka konstrukcja (ze zrekonstruowanym **-h-**) jest jedną z zachowanych w niezliczonych tekstach na polichromowanych naczyniach ceramicznych Majów (proszę zauważyć, że partykuła **-n-** wskazuje stronę bierną czasowników o strukturze innej niż CVC).

CZASOWNIKI NIEPRZECHODNIE

Czasowniki nieprzechodnie to takie, które jako orzeczenie pozbawione są dopełnienia bliższego, gdyż albo nie wymagają dopełnienia, albo nie mogą go mieć. W języku majańskim klasycznym czasowniki nieprzechodnie są derywatami innych czasowników lub rzeczowników.

CZASOWNIK NIEPRZECHODNI – DERYWAT CZASOWNIKA: CVC-i-ABS

hu-li

huli

hul-i-∅

(„on/ona przybył”)

CZASOWNIK NIEPRZECHODNI – DERYWAT RZECZOWNIKA: NOUN/ADJ-Vj(-aj/-iij)-ABS

AK'-ta-ja

a[h]k'taj

a[h]k't-aj-∅

(„on/ona tańczył(a) < *ahk'ot* („tańczyć” – z synkopowanym /o/)

K'AL HUN-na-ja

k'al. hu'naj

k'al. hu'n-aj-∅

(„on/ona został(a) ukoronowany/a”) < *k'al hu'n* (“koronacja”)

WITZ-ja/wi-tz-ja

witzij

witz-iij-∅

(„to zostało ułożone w stos/ustawione niczym góra”) < *witz* („góra”)

CZASOWNIKI POZYCYJNE

CVC-l-aj-ABS (język ch'olti z ziem wschodnich)
CVC-waan?-ABS (język ch'ol z ziem zachodnich)

Czasowniki pozycyjne odnoszą się do stanu fizycznego lub pozycji/położenia takich jak stanie, siedzenie, klęczenie, wiszenie, leżenie, kłanianie się, schylenie się, uginanie się, które to stany mogą przyjmować zarówno osoby i zwierzęta, jak i przedmioty nieożywione (Bricker 1986: 29; Lacadena & Wichmann 2002b).

CHUM[mu]-la-ja

chumlaj

chum-l-aj-Ø

(„on/ona usiadł(a)”)

CHUM[mu]-wa-ni

chumwaan

chum-waan-Ø

(„on/ona usiadł(a)”)

Istnieje również grupa czasowników, które mogą być derywatami czasowników pozycyjnych. Są to czasowniki kauzatywne –*bu*. Na przykład *pat-laj* „został zrobiony/wykonany” > *u-pat-bu* „on/ona zrobił(a)/wykonał(a) to”.

CZASOWNIKI INCHOATYWNE

Są to czasowniki oznaczające rozpoczęcie jakiejś czynności, „stawanie się”. Odnoszą się do zmiany w podmiocie – czy to przypadkowej, czy to czasowej lub stałej. Wszystkie tego typu czasowniki są derywatami rzeczowników lub przymiotników.

AJAW-ni

ajawaan

ajaw-aan

(„on został królem” / „ona została królową”)

CZASOWNIKI AFEKTYWNE (CVC)CVC-l-aj-ABS

Są to czasowniki związane z takimi zjawiskami jak jasne światła, głośne dźwięki (hałasy), intensywne zapachy i onomatopeje (wyrazy dźwiękonaśladowcze).

ba-la-ja

ba[j]laj

ba[j]-l-aj-Ø

(„uderzanie młotem”)

IMIESŁOWY STATYCZNE CVC-VI-(i)-ABS

W języku ch'ol imiesłowy statyczne nie są w rzeczywistości formami czasownikowymi, lecz raczej przymiotnikami statycznymi.

ha-ma-li-ya

hamliiy

*ham-l-iiy-Ø*⁶⁷

(„[to] znajdowało się/było w stanie otwartym”)

⁶⁷ „[...] **ha-ma-li-ya** daje *ham-l-iiy*; powinien być *hamaliiy*, ale drugie /a/ zostaje pominięte, gdyż akcent pada na ostatnią sylabę”. (Søren Wichmann, informacja prywatna, 2002).

Zestawienie czasowników w języku majańskim klasycznym

Przechodnie

Czasowniki, które mają (lub wymagają) dopełnienia.
Czasowniki zdań odpowiadających składni: V-O-S
(orzeczenie-dopełnienie-podmiot)

Nieprzechodnie

Czasowniki, które nie mają (lub nie wymagają) dopełnienia. Czasowniki zdań odpowiadających składni V-S (orzeczenie-podmiot)

Rdzeń przechodni

CVC-i-ABS
hu-li / HUL-li
hul-i-Ø
„przybył(a)”

Derywaty nieprzechodnie

NOUN-aj-ABS
wi-tz-ja / WITZ-ja
witz-ij-Ø
„usypany w stos (górze)”

CVC

Strona czynna

ERG-CV₁C-V₁w-ABS
u-chu-ku-wa
u-chuk-uw-Ø / u-chuk-u-‘w-Ø
„pojmał(a) (~ „złapał(a)”)

Strona bierna

CVhC-aj-ABS
chu-ka-ja
chu[h]k-aj-Ø
„został pojmany” (~ „został złapany”)

Rdzeń inny niż CVC

Strona czynna

ERG-VERB-V₂-ABS
u-tz’i-ba / u-TZ’IB-ba
u-tz’i[h]b-a-Ø
„namalował” (~ „napisał”)

Strona bierna

VERB-n-aj-ABS
tz’i-bi-na-ja tz’i-bi-NAH-ja
tz’i[h]b-n-aj-Ø
„zostało namalowane” (~ „zostało napisane”)

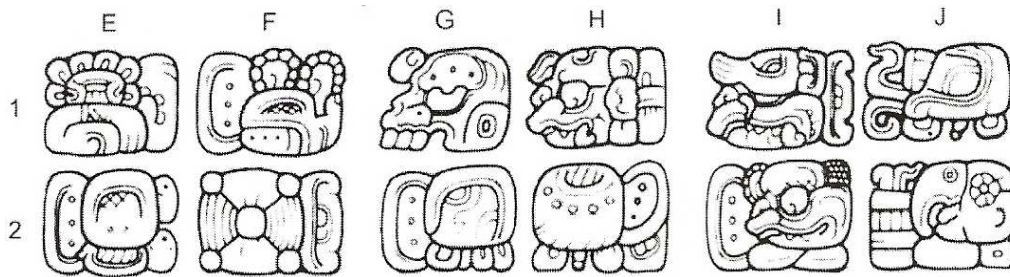
Podsumowanie:

...Ci	- Nieprzechodnie (derywat czasownika)
...Ca	- Przechodnie – Nie-CVC (strona czynna)
u...wa	- Przechodnie – CVC (strona czynna)
...ja	- Przechodnie – CVC (strona bierna) - Nieprzechodnie (derywat rzeczownika) - Inchoatywne
...na-ja	- Przechodnie – Nie-CVC (strona bierna)
...la-ja	- Afektywne - Pozycyjne (ziemie wschodnie)
...wa-ni	- Pozycyjne (ziemie zachodnie)
...yi	- Przechodnie – CVC (strona medialno-pasywna)
...wi	- Przechodnie – CVC (strona antypasywna)

DODATEK L: PRZYKŁAD ANALIZY HIEROGLIFICZNEJ

TRANSLITERACJA, TRANSKRYPCJA, ANALIZA LINGWISTYCZNA ORAZ RÓŻNE ETAPY I WERSJE TŁUMACZENIA WYBRANEGO FRAGMENTU (E1-J2) TEKSTU ZE SCHODÓW HIEROGLIFICZNYCH 4, STOPIEŃ 5, DOS PILAS, PETEN, GWATEMALA

ZDANIE GLIFICZNE:

(rysunek: Stephen Houston)

TRANSLITERACJA:

E1: ju-bu-yi / F1: u-to-k'a / E2: u-pa-ka-la / F2: nu-na / G1: JOL / H1: CHAK-ki /
G2: u-KAB-[ji]-ya / H2: ba-la-ja / I1: CHAN-na / J1: K'AWIL-la / I2: u-CHAN-nu / J2: TAJ-MO'-o

TRANSKRYPCJA:

*jubuu / uto[o]'k' / upakal / nu'n / [u]jol / cha[ah]k /
ukabjiy / ba[j]laj / chan / k'awiil / ucha'n / taj[al] mo'*

ROZBIÓR MORFOLOGICZNY:

*jub-uu-Ø / u-too'k' / u-pakal / nu'n / u-jol / chahk /
u-kab-Ø-jiy / baj-l-aj-Ø / chan / k'awiil / u-cha'n / taj-al / mo'*

ANALIZA MORFOLOGICZNA:

*powalić-THM-ABS / 3SE-krzemień / 3SE-tarcza / pośrednictwo? / 3SE-głowa / (imię bóstwa) /
3SE-nadzorować-ABS-ADV.CLT / młot-AFT-THM-ABS / niebo / (imię bóstwa) / 3SE-strażnik / pochodnia-
REL / papuga ara*

TŁUMACZENIE I:

„zostały powalone krzemień, tarcza ‘tego, którego pośrednikiem jest głowa Chahka’; (jest to) nadzorowane przez K’awiil, który uderza młotem w niebie, strażnika ‘Płonącej Ary’

TŁUMACZENIE II:

„Krzemień i tarcza Nu’un Ujol Chahk zostały rozbite; nadzorował to Bajlaj Chan K’awiil, strażnik Tajal Mo”

TŁUMACZENIE III:

„Armia Nu’un Ujol Chahk została rozbita przez Bajlaj Chan K’awiil, który pojmał Tajal Mo”

TŁUMACZENIE IV:

„Nu’un Ujol Chahk został pokonany przez Bajlaj Chan K’awiil”.

ZWIĘZŁY SŁOWNIK MAJAŃSKO – POLSKI

Hieroglif ⁶⁸ :	Transliteracja ⁶⁹ :	Transkrypcja ⁷⁰ :	Tłumaczenie ⁷¹ :	Pisownia oboczna ⁷² :
	a/AJ	a aj	(1) znak fonetyczny (2) klasyfikator rodzaju nijakiego lub męskiego (człon wstępny?) ⁷³	
	AHIN	ahiin	(1) kajman (n) (2) jaszczurka (n)	AHIN-na, a-hi
	AJAW ⁷⁴	ajaw ajaaw?	(1) pan, władca (n) (2) król (n)	AJAW-wa, a-AJAW, a-AJAW-wa, a-ja-wa
	AJAW	ajaw ajaaw?	(1) pan, władca (n) (2) król (n)	AJAW-wa, a-AJAW, a-AJAW-wa, a-ja-wa
	AJAW	ajaw ajaaw?	(1) pan, władca (n) (2) król (n)	AJAW-wa, a-AJAW, a-AJAW-wa, a-ja-wa

⁶⁸ Znak przedstawiony w tej kolumnie stanowi tylko jeden z możliwych wariantów pisowni spotykanej w zbiorze hieroglifów Majów. Na przykład słowo „pan, władca” (*ajaw*) może być zapisane na różne sposoby: **AJAW**, **a-AJAW**, **AJAW-wa**, **a-AJAW-wa** i **a-ja-wa**. Ponadto użycie różnych form graficznych daje mnóstwo kombinacji, z których każda ukazuje odmienne złożenie znaków (zobacz **pisownia oboczna** w prawej kolumnie i Rozdział 7. Logogramy). Układ słownika został oparty na transliteracji w porządku alfabetycznym. Jeśli któryś z hieroglifów występuje zawsze w połączeniu z zaimkiem dzierżawczym *u-/y-*, wówczas ten podany jest w nawiasie, np. (*y-juk'ib*). Zatem porządek alfabetyczny odpowiada raczej *tematowi* wyrazu niż formie najczęściej pojawiającej się w zbiorze.

⁶⁹ Jest to transliteracja *ogólna*, wykluczająca fonemy zrekonstruowane (długość samogłoski, zwarecie głośni i /h/ [przedspółgłoskowe welarne głoski szczelinowe]), które nie stanowią integralnej części hieroglifów, lecz zostały wskazane przez zasady dysharmonii, odmiany gramatycznej, a w przypadku elizji (wyrzutni fonemowej) – ustalone przez rdzennych lektorów/czytelników (zobacz str. 56 i następne).

⁷⁰ Jest to transkrypcja *szczegółowa* obejmująca dźwięki zrekonstruowane (zaznaczone w [nawiasach kwadratowych]), i oparta zarówno na świadectwach historycznych, wewnętrznych, jak i paleograficznych.

⁷¹ W rzeczywistości jest to raczej *glosa* niż tłumaczenie (glosa oznacza krótkie ogólne tłumaczenie słowa lub morfemu, nie uwzględniające kontekstu, w którym się pojawia). Tym niemniej, jeśli istnieje kilka dobrze udokumentowanych znaczeń słowa, zostały one podane w kolejności od najbardziej dosłownej do najbardziej metaforycznej. W przypadku tej ostatniej wzięto pod uwagę (do pewnego stopnia) różne znaczenia w zależności od kontekstu, w którym się pojawia. Po wyrazach zamieszczono (w nawiasach okrągłych) skróty kategorii gramatycznej: adj: przymiotnik, adv: przysłówek, cn: rzeczownik złożony, cop: łącznik, dem: zaimek wskazujący, ip: zaimek niezależny, iv: czasownik nieprzechodni, ivd: czasownik nieprzechodni derywat, n: rzeczownik, ncl: klasyfikator liczbowy, num: liczebnik, part: partykuła, poss: prefiks zaimka dzierżawczego, prep: przyimek, prpo: przyrostek zaimka absolutywnego, prpr: przedrostek zaimka ergatywnego, pv: czasownik pozycyjny, sp: imiesłów bierny, top: toponim, tv: czasownik przechodni, tvd: czasownik przechodni (derywat). W polskim przekładzie pozostawiono skróty kategorii gramatycznych stosowane w języku angielskim. Po pierwsze dlatego, że znacząca większość literatury dotyczącej epigrafiki Majów jest dostępna w języku angielskim, a po drugie z powodu braku odpowiednich skrótów niektórych kategorii (np. zaimków ergatywnych i absolutywnych).

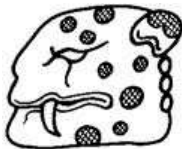

⁷² Pisownia oboczna została oparta na pracach: Boot, nie opublikowany rękopis; Lacadena & Wichmann 2004; Lacadena & Zender 2001 i Lacadena (informacja prywatna, 2003).

⁷³ Przedrostek, proklityka lub klasyfikator oznaczający osobę, czynnik, sprawcę, funkcję, stanowisko, cechę/właściwość lub płeć męską.

⁷⁴ Zobacz różne warianty glifu *ajaw* na stronie 15.

Hieroglif:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	AJAW-le	<i>ajawle[l]</i>	(1) władza, panowanie (n) (2) królowanie (n) (3) królestwo (n)	AJAW-le-le, AJAW-²le
	AK	<i>a[h]k</i>	(1) żółw (n)	a-ka, a-ku
	(y)a-k'a	<i>(y)a[h]k'-</i>	(1) dać, dawać (tv)	ya-AK'
	AK'-ta	<i>a[h]k'ot</i> <i>a[h]k'ta-</i>	(1) taniec (n) (2) tańczyć (ivd)	a-AK'-ta
	(y)a-k'u-tu-u	<i>(y)a[h]k'tu'</i> <i>(y)a[h]k'utu'</i>	(1) 'rzecz podarowana' (n) (2) prezent, podarunek (n)	
	(ya)-AL	<i>(y)a[h]l</i>	(1) syn (matki) (n)	ya-AL-la, ya-la
	(y)a-AT-na	<i>(y)atan</i>	(1) towarzyszka (n) (2) małżonka? (n) (3) żona? (n)	(ya)-ATAN
	BAH ba	<i>baah</i> <i>ba[(a)h]</i> <i>ba[aj]</i>	(1) wizerunek, portret (n) (2) własna osoba (n) (3) znak fonetyczny	ba-hi, ba-hi-ja
	ba-ki	<i>baak</i>	(1) kość (n) (2) jeniec (n)	BAK, BAK-ki
	ba-ku	<i>ba'k</i>	(1) dziecko (n) (2) młodzieniec (n) ⁷⁵	

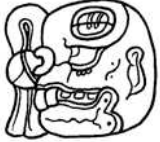

⁷⁵ Odpowiednik słowa *ch'ok* we wczesnym okresie klasycznym (patrz poniżej).

Hieroglif:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	BALAM	<i>ba[h]lam</i>	(1) jaguar (n)	BALAM-ma, ba-la-ma
	ba-ka-ba	<i>ba[ah]kab</i>	(1) „przywódca Ziemi” (2) „pierwszy na Ziemi” (n) (tytuł)	ba-KAB, ba-ka-KAB, BAH-ka-ba
	ba-tz'u	<i>ba'tz'</i>	(1) małpa wyjec (n)	
	bi BIH	<i>bi[h]</i> <i>bi[j]</i> <i>bih</i> <i>bij</i>	(1) znak fonetyczny (2) droga (n)	bi-ji, bi-hi
	bu-ku	<i>bu[h]k</i>	ubranie, odzienie (n)	
	bu-la	<i>bu'ul</i>	fasola (n)	
	CHAK-ki	<i>cha[h]k</i>	(1) Chahk (n) (imię bóstwa)	CHAK, cha-ki
	CHAK	<i>chak</i>	(1) czerwony (adj) (2) wielki (adj)	cha-ka?
	CHAM-mi	<i>cham</i>	umrzeć, umierać (iv)	CHAM
	CHAN-nu	<i>cha'[a]n</i>	(1) pan, zwierzchnik (n) (2) właściciel (n) (3) strażnik (n)	CHAN-na, cha-CHAN, cha-CHAN-nu, cha-nu

Hieroglif:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	CHAN KAN	<i>chan</i>	(1) wąż (n) (2) niebo (n) (3) cztery (nr)	CHAN-na, cha-CHAN, cha-na, ka-KAN
	CHAN-na	<i>chan</i>	(1) niebo (n) (2) wąż (n) (3) cztery (nr)	CHAN, cha-CHAN, cha-na
	CHAN	<i>chan</i>	(1) cztery (nr) (2) niebo (n) (3) wąż (n)	
	CHAPAT	<i>chapa[‘h]t chapa[ah]t chapa[h]t chapat</i>	(1) wuj, krocionóg, stonoga (n) (2) imię istoty nadprzyrodzonej	cha-pa-ta, cha-CHAPAT-ti, CHAPAT-tu, cha-pa-tu
	che-e-bu	<i>che’e[h]b che’bu[l]</i>	(1) pióro (do pisania) (n) (2) pędzel (n)	che-bu
	CHOK	<i>chok-</i>	(1) rozrzucić/rozpryskiwać/ rozpylać (tv) (2) siać, posiać (tv)	CHOK-ka, CHOK-ko, cho?-ka, cho?-ko
	chu-ka	<i>chuk-</i>	(1) chwycić, pojmać (tv) (2) ująć, brać do niewoli (tv)	chu-ku
	CHUM[mu]	<i>chum-</i>	(1) zasiadać, siadać (pv) (2) zostać posadzonym/ osadzonym (pv)	CHUM
	ch’a-ji	<i>ch’aaj ch’aah ch’aj</i>	(1) krople (n) (2) kadzidło (n) (3) krew? (n) (4) kukurydza? (n)	ch’a-ja, ch’a-ha, cha
	ch’a-ho-ma	<i>ch’aho’m</i>	(1) „mężczyzna”?	CH’AHOM-ma, ch’a-ho

Hieroglif:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	CH'AK-ka	<i>ch'ak-</i>	(1) ciąć, ścinać (tv) (2) odcinać, rąbać (tv) (3) ścinać głowę (tv)	CH'AK
	CH'AM-K'AM	<i>ch'am- k'am-</i>	(1) brać, wziąć (tv) (2) chwycić (tv) (3) otrzymać, otrzymywać (tv)	CH'AM, CH'AM-ma, ch'a-CH'AM, ch'a-ma, k'a...??
	ch'a- CH'AMAK	<i>ch'amak</i>	(1) lis (n)	ch'a-ma-ka, CH'AMAK
	CH'AY??	<i>ch'ay??</i>	(1) być pokonanym/ zniszczonym? (2) upaść, spadać (iv)	
	CH'EN-na	<i>ch'e'n</i>	(1) grot, jaskinia (n) (2) dziura, wydrążenie (n) (3) studnia, źródło (n)	CH'EN
	ch'o-ko	<i>ch'ok</i>	(1) młodzieniec (n) (2) latorośl, potomek (n) (3) dziecko (chłopak) (n)	CH'OK-ko
	(y)e-be-ta	<i>ebe't ebet</i>	(1) posłaniec (n)	ye-be-te
	e-bu	<i>e[h]b</i>	(1) stopień/schodek/ schody (n) (2) platforma, rusztowanie (n)	e-EB, EB-bu, e-ba, ye-bu, ye-ba
	EK'	<i>ek' eek' ⁷⁶</i>	(1) gwiazda (n)	e-k'e
	EL-K'IN-ni	<i>elk'in</i>	(1) wschód (n)	EL-K'IN

⁷⁶ Patrz: przypis 62.

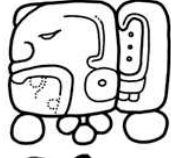

Hieroglif:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	HA'	ha'	(1) woda (n) (2) zbiornik wodny (n) (3) jezioro (n) (4) rzeka (n)	HA-a, [h]a
	ha-i	ha'i' ? haa' ?	(1) ten, ta, to (ip)	
	HAB	ha[a]b	(1) „rok” (czyli 360 dni) (n)	HAB, HAB[bi]
	ha-ma	ham	(1) otwarty, odkryty (sp)	
	HIX	hi[i]x	(1) jaguar (n) (2) jaguarundi (n)	hi-HIX
	HUN	hu'n hu'un	(1) księga (n) (2) papier (n) (3) opaska na głowę (n) (4) diadem (n)	HUN-na, hu-na
	HUL	hul-	(1) przybywać, przychodzić (tutaj) (iv)	HUL-li, hu-li
	(y)i-cha-ni	(y)ichaan	(1) wuj (ze strony matki) (n) (2) brat matki (n)	
	(y)i-chi-NAL-la	(y)ichnal	(1) z, razem (2) w towarzystwie, w obecności	yi-chi-NAL, yi-chi-na-la
	(y)i-tz'i-ni	(y)i[h]tz'iin (y)i[h]tz'in	(1) młodszy brat (n)	i-tz'i, yi-tz'i-na

Hieroglif:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	IK'	<i>ik'</i>	(1) powietrze (n) (2) wiatr (n) (3) oddech (n)	
	IK'	<i>ik'</i>	(1) czarny (adj)	
	IL	<i>il-</i>	(1) widzieć, zobaczyć (tv) (2) być świadkiem (tv)	IL-la, i-la
	ITZAMNAJ?-ji	<i>itzamnaaj</i>	(1) Itzamnaaj (n) (imię bóstwa)	i-ITZAMNAJ
	IX IXIK na	<i>ix</i> <i>ixik</i> <i>na</i>	(1) klasyfikator rodzaju żeńskiego (2) kobieta (n) (3) pani (n) (4) matka (n)	i-xi IXIK-ki
	ja-yi	<i>jaay</i> <i>jay</i>	(1) waza, misa (n)	ja-ya
	ja-na-bi	<i>janaa[h]b</i>	(1) gatunek kwiatu (n)	JANAB, ja-NAB
	ja-wa-TE'	<i>jawa[n]te'</i>	(1) „trójnożny talerz / talerz na trójnogu (n)	ja-TE'
	JOL	<i>jol</i> <i>jo'l?</i> <i>joloom?</i>	(1) głowa (n) (2) czaszka? (n)	JOL-lo, JOL-li (?), JOL-le (?), JOL-mi
	ju-lu	<i>jul</i>	(1) dzida, włócznia (n) (2) przebić, przekłuć (tv)	

Hieroglif:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia boczna:
	(u)-1-TAN-na	<i>(u)junta[h]n</i> <i>(u)junta[h]n</i> <i>(u)ju'nta[h]n</i> <i>(u)hunta[h]n</i>	(1) umiłowany (n) (2) ukończony (n)	JUN?-TAN, JUN?-ta-na JUN?-TAN-ni
	KAB CHAB?	<i>kab</i> <i>kaab</i> <i>chab?</i> <i>chaab?</i>	(1) łódź (n) (2) ziemia (n) (3) pszczoła (n) (4) miód (n)	ka-ba, KAB-ba, KAB-bi, CHAB?-ba, CHAB?-bi
	² ka-wa	<i>kakaw</i>	1) kakao (n)	ka-ka-wa, ka-wa, ka-²ka-wa, ²ka-wa
	KAL(OM)-ma-TE'	<i>kalo'mte'</i>	(1) kaloomte' (n) (tytuł królewski wysokiej rangi)	KAL(OM)-TE', ka-lo-ma-TE', ka-KAL(OM)-ma-TE' ka-KAL(OM)-TE'
	KAY, CHAY	<i>kay</i> <i>chay</i>	(1) ryba (n)	ka-ya
	ke-KELEM ke-KELOM?	<i>kelem</i> <i>kelom?</i>	(1) silny, mocny (adj) (2) młodzieniec (n) (3) kogut? (n)	ke-le-ma, ke-lo-ma, KELEM, KELOM?
	KOHAW-wa	<i>ko'haw</i>	(1) ubiór/nakrycie głowy (n) (2) hełm, kask (n)	ko-ha-wa, ko-o-ha-wa
	K'ABA'	<i>k'aba'</i>	(1) imię, nazwa (n)	K'ABA'-a, k'a-ba-a, k'a-ba
	K'AK'	<i>k'a[h]k'</i>	(1) ogień (n)	K'AK'-k'a, k'a-K'AK', k'a-k'a, ²k'a
	K'AN-na	<i>k'an</i>	(1) żółty (adj) (2) dojrzały (adj)	K'AN

Hieroglif:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	K'AN-na	<i>k'a[h]n</i>	(1) ława (n) (2) siedzenie, siedzisko (n)	
	K'AWIL	<i>k'awiil</i> <i>k'awil</i>	(1) K'awiil (n) (imię bóstwa)	K'AWIL-la, K'AWIL-li, K'AWIL-wi-la, k'a-wi-la
	K'IN-ni	<i>k'in</i> <i>k'ihn?</i> <i>k'iin</i>	(1) słońce (n) (2) dzień (n) (3) światło? (n)	K'IN
	K'INICH	<i>k'i[h]nich</i>	(1) K'i(h)nich Ajaw (imię bóstwa)	K'IN-ni-chi, K'IN-ni-hi-chi, [K'IN]chi-ni
	K'INICH	<i>k'i[h]nich</i>	(1) tytuł (słoneczny, gorący lub rozgrzany) (adj)	K'IN-ni-chi, K'IN-ni-hi-chi
	K'UH	<i>k'uh</i>	(1) bóg (n) (2) bóstwo (n)	k'u-hu, k'u
	K'UH	<i>k'uh[ul]</i>	(1) dotyczący bogów (adj) (2) boski (adj) (3) święty, sakralny (adj)	K'UH, K'UH-lu, K'UH-JUL?, K'UH-hu-lu
	K'UH-tzi	<i>k'uuhtz</i>	(1) tytoń (n)	
	la-ka	<i>lak</i> <i>laak</i>	(1) 'talerz' (n)	la-ki LAK?
	ma-xi	<i>maax</i>	(1) małpa czepiak (n)	

Hieroglif:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	MIJIN?	<i>miji[i]n?</i>	(1) dziecko ojca (n)	MIJIN-na
	MO'	<i>mo'</i> <i>moo'?</i>	(1) papuga ara (n)	MO'-o, mo-o, mo-o-o
	MUYAL-ya-la	<i>muyal</i> <i>muyaal</i>	(1) chmura (n)	MUYAL-li, mu-MUYAL
	NAB	<i>naa[h]b</i>	(1) jezioro (n) (2) morze (n) (3) rozlewisko (n) (4) lilia wodna (n)	na-bi, NAH-bi, na-NAB-ba
	NAL	<i>-nal</i>	(1) miejsce (n) (2) kukurydza (n) (3) 'milpa' (pole kukurydziane) (n) (sufiks określający miejsce)	na-la
	na-wa	<i>na'-</i>	(1) przedstawić?, okazać? (tv)	NAH-wa
	OCH-chi	<i>och-</i>	(1) wejść, wchodzić, wkraczać (iv)	OCH, o-chi
	OCH-K'IN-ni	<i>ochk'in</i>	(1) dosł. „wejście słońca”? (n) (2) zachód (n)	OCH-K'IN
	OL-la	<i>o[h]l</i>	(1) serce (n) (2) portal (n) (3) centrum, środek (n)	o-la, OL, ²o-la, yo-OL-la
	(y)o-OTOT-ti	<i>(y)otoot</i>	(1) dom, budowla (n) (2) dom, mieszkanie (n)	OTOT, OTOT-ti, o-to-ti, yo-to-ti

Hieroglif:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	pa-ka-la	<i>pakal</i>	(1) tarcza (n)	PAKAL, PAKAL-la
	pi-bi-NAH-a	<i>pibnaah</i>	(1) łaźnia parowa, sauna (n)	pi-bi-NAH, pi-bi-NAH-li
	pi-tzi	<i>pitz</i>	(1) gra w piłkę (n) (2) grać w piłkę (tv) (3) gracz w piłkę (n)	
	sa-ja-la	<i>sajal</i>	(tytuł) (n)	sa-ja
	SAK	<i>sak</i>	(1) biały (adj) (2) czysty (adj)	SAK-ka
	SIY? SIH?	<i>siy- sih-</i>	(1) urodzić się (iv[d?])	
	su-ku-WINIK-ki	<i>suku[n] winik</i>	(1) starszy brat (n)	sa-ku-wi-WINIK
	TAN	<i>ta[h]n</i>	(1) centrum, środek (n) (2) w (prep) (3) w centrum (prep)	TAN-na
	TE'	<i>te' te'el</i>	(1) drzewo (n) (2) drewno (n) (3) las (n)	TE'-e, TE'-le, TE'-e-le
	te-mu	<i>tem? temul?</i>	(1) tron (n)	

Hieroglif:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	ti, TI	<i>ti-</i>	(1) w, do, na, z, przez, dla, jako (prep)	
	TOK'	<i>to'[o]k'</i> <i>tok'</i>	(1) kwarc, krzemień, chalcedon (n)	to-TOK', to-k'a, TOK'-k'o, to-k'o
	TUN-ni	<i>tuun</i> <i>tun?</i>	(1) kamień (n) (2) rok (n)	TUN, tu-TUN, tu-TUN-ni, tu-ni
	tu-pa	<i>tu'[u]p</i> <i>tupa[j]</i>	(1) część zausznicy (n) (2) zausznica (n)	tu-pa-ja, TUP, tu-TUP, tu-pi
	TZAK	<i>tzak-</i>	(1) wywoływać, zaklinać (tv)	
	TZUTZ	<i>tzutz-</i>	(1) kończyć (tv) (2) zakończyć, wypełnić (tv) (3) skończyć, ukończyć (tv)	²tzu, tzu-tza
	TZ'AK	<i>tz'ak-</i>	(1) liczyć (tv) (2) uporządkować (tv) (3) powiększyć, podnieść (tv)	TZ'AK-ka, TZ'AK-a
	tz'a-pa	<i>tz'ap-</i>	(1) wkopać, postawić, umieścić (tv)	
	tz'i-bi	<i>tz'i[h]b-</i>	(1) pismo/malowidło (n)	TZ'IB
	tz'i-ba	<i>tz'i[h]ba-</i>	(1) pisać/malować (tvd)	

Hieroglif:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	a/AJ-TZ'IB-ba	a[j] tz'i[h]b	(1) pisarz, skryba, malarz (n)	a/AJ-tz'i-ba
	u	u-	(1) on, ona, ono (prpr) (2) jego, jej (poss) (przed słowami rozpoczynającymi się spółgłoską)	
	u-ti	u[h]t-	(1) zdarzyć się, wydarzyć się (iv)	UH-ti
	(y)u-ne	(y)une[n]	(1) dziecko ojca (n)	yu- ² ne
	WAY	way	(1) way (n) (2) nawal (n) (3) duchowy towarzysz (zwierzę lub istota zoomorficzna) (n)	WAY-ya, WAY-wa-ya, wa-WAY-ya, wa-ya
	WINAK? K'AL	winaak? k'aal k'al	(1) dwadzieścia (num)	WINAK?-ki K'AL-li, K'AL-la
	WINIK	winik	(1) osoba (n) (2) człowiek (n) (3) okres 20-dniowy (n)	WINIK-ki, wi-WINIK-ki
	wi-WITZ ⁷⁷	witz	(1) góra (n) (2) wzgórze (n)	WITZ, wi-tzi
	xa-MAN-na	xaman	(1) północ (n)	xa-ma-MAN-na
	XOK-ki	xook	(1) rekin (n)	XOK

⁷⁷ Zobacz rozdziały 8. Sylaby (sylabogramy) i 9. Dopelnienia fonetyczne.

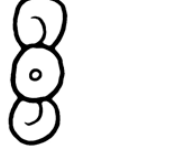

Hieroglif:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	y(a)	y-	(1) on, ona, ono (prpr) (przed słowami rozpoczynającymi się samogłoską)	
	y(e)	y-	(1) on, ona, ono (prpr) (przed słowami rozpoczynającymi się samogłoską)	
	y(i)	y-	(1) on, ona, ono (prpr) (przed słowami rozpoczynającymi się samogłoską)	
	y(o)	y-	(1) on, ona, ono (prpr) (przed słowami rozpoczynającymi się samogłoską)	
	y(u)	y-	(1) on, ona, ono (prpr) (przed słowami rozpoczynającymi się samogłoską)	
	YAX	yax	(1) niebieski/zielony (adj) (2) pierwszy (adj)	ya-YAX

Tabela XXV: Zwięzły słownik majańsko – polski⁷⁸

⁷⁸ Rysunki następujących glifów są autorstwa Christophe'a Helmke: (y)a-k'u-tu-u, che-e-bu, (u)ja-yi, ja-wa-TE', MUYAL-ya-la i SAK.

SŁOWNIK TEMATYCZNY MAJAŃSKO – POLSKI

CZASOWNIKI

Rdzeń/temat:	Transliteracja ⁷⁹ :	Transkrypcja ⁸⁰ :	KG ⁸¹ :	Tłumaczenie ⁸² :
<i>ah-</i>	a-ha-la a-ha-li	<i>ah-al</i> <i>ah-aal</i>	iv	tworzyć, wzbudzać (budzić)
<i>ahk'- / ahk'u</i>	ya-k'a-wa ya-AK'-wa ya-k'u-tu-u	<i>y-a[h]k'-aw</i> <i>y-a[h]k'-[a]w</i> <i>y-a[h]k'u-tu'</i>	tv	dać, dawać – proszę zwrócić uwagę na przykład <i>yahk'utu'</i> , który to rzeczownik oznacza „podarunek, prezent”
<i>ahk't-</i>	a[AK']-ta-ja AK'-ta-ja AK-ta-ji a-AK'-ta AK'-ta i-AK'-TAJ-ja AK'-TAJ	<i>a[h]k't-aj</i> <i>a[h]k't-aj</i> <i>a[h]k't-aaj</i> <i>a[h]k't-a[j]</i> <i>a[h]k't-a[j]</i> <i>i-a[h]k't-aj</i> <i>a[h]k't-aj</i>	ivd	tańczyć – pochodny od rzeczownika <i>ahk'ot</i> – „taniec”, w którym dla formy czasownikowej zastosowano synkopę <o>
<i>ak-</i>	ya-ka-ta-ji	<i>y-ak-t-aaj</i>	*	opuszczać, zrzekać się, abdykować
<i>al-</i>	ya-la-ja ya-la-ji ya-la-ji-ya ya-la-[ji]ya	<i>y-al-aj</i> <i>y-al-aaj</i> <i>y-al-j-iiy</i> <i>y-al-j-iiy</i>	tv	mówić, powiedzieć
<i>a'n</i>	a-nu AN-nu a-AN-na a-AN AN	<i>a'n</i> <i>a'n</i> <i>a[']n</i> <i>a[']n</i> <i>a[']n</i>	iv	być, istnieć – stosowane jako część wyrażen określających personifikację (uosobienie) bóstwa

⁷⁹ Jest to transliteracja *ogólna*, wykluczająca zrekonstruowane fonemy (długość samogłoski, zwarecie głośni i /h/ [przedspółgłoskowe welarne głoski szczelinowe]), które nie stanowią integralnej części hieroglifów, lecz zostały wskazane przez zasady dysharmonii, odmianę gramatyczną, a w przypadku elizji (wyrzutni fonemowej) – ustalone przez rdzennych lektorów/czytelników. Układ pisowni obocznej jest oparty przede wszystkim na pracach: Boot, Lacadena & Wichmann 2004, Lacadena & Zender 2001 i Lacadena (informacja prywatna, 2001-2006).

⁸⁰ Jest to transkrypcja *szczegółowa*, obejmująca fonemy zrekonstruowane (podane w [nawiasach kwadratowych]), oparta na dowodach historycznych, wewnętrznych i paleograficznych.

⁸¹ KG – kategoria gramatyczna. Skróty: **czasowniki**: iv: czasownik nieprzechodni, ivd: czasownik nieprzechodni (derywat), pv: czasownik pozycyjny tv: czasownik przechodni, tvd: czasownik przechodni (derywat); **rzeczowniki i przymiotniki**: adj: przymiotnik, cn: rzeczownik złożony, n : rzeczownik; **inne**: adv: przysłówek, cop: łącznik, dem: zaimek wskazujący, ip: zaimek niezależny, ncl: klasyfikator liczebnikowy, num: liczba, part: partykuła, poss: prefiks oznaczający przynależność, prep: przedrostek, pronA: sufiks zaimka absolutywnego, pronE: prefiks zaimka ergatywnego. W polskim przekładzie pozostawiono skróty kategorii gramatycznych stosowane w języku angielskim. Po pierwsze dlatego, że znacząca większość literatury dotyczącej epigrafiki Majów jest dostępna w języku angielskim, a po drugie z powodu braku odpowiednich skrótów niektórych kategorii (np. zaimków ergatywnych i absolutywnych).

⁸² W rzeczywistości jest to raczej *glosa* niż tłumaczenie (glosa oznacza krótkie ogólne tłumaczenie słowa lub morfemu, nie uwzględniające kontekstu, w którym się pojawia). Tym niemniej, jeśli istnieje kilka dobrze udokumentowanych znaczeń słowa, to zostały one podane w kolejności od najbardziej dosłownej do najbardziej metaforycznej. W przypadku tej ostatniej (oczywiście tylko w pewnym stopniu) wzięto pod uwagę różne znaczenia w zależności od kontekstu, w którym się pojawia.

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>ahn-</i>	a-ni	<i>a[h]n-i</i>	iv	biec, chodzić
<i>at-</i>	ya-ti-ji ya-ta-ji ya-AT-ji	<i>y-at-ij</i> <i>y-at-[ij] / -aaj</i> <i>y-at-[ij]</i>	tvđ	kapać (się)
<i>bak-</i>	BAK-na-ja BAK-wa-ja u-BAK-wa	<i>ba[a]k-n-aj</i> <i>ba[a]k-w-aj</i> <i>u-bak-[a]w</i>	tv	pojmać jeńca, pojmać w niewolę
<i>bal- / bahl-</i>	ba-la-ja u-ba-la-wa ba-la-ma BALAM-ma	<i>bal-aj</i> <i>u-bal-aw</i> <i>ba[h]l-am</i> <i>ba[h]l-am</i>	tv	ukrywać, przykrywać, zakrywać
<i>bixan-, bih-xan-</i>	[bi]XAN?-na [bi]XAN?-ni-ya	<i>bi[h]-xan-</i> <i>bi[h]-xan-iiy</i>	iv	dosł. „ruszać w drogę”, „iść drogą” lub „iść, podróżować” – przypuszczalnie pochodzi od <i>bih</i> („droga”) + <i>xan</i> („biec, iść”)
<i>bik’-</i>	bi-k’i	<i>bik’-</i>	iv	pisać naprędce, gryzmolić, bazgrać
<i>buch-</i>	bu-BUCH-wa-ni	<i>buch-waan</i>	pv	być posadzonym/osadzonym
<i>buk-</i>	bu-ku-yi	<i>buk-uuy</i>	tv	ubierać, odziewać
<i>but’-</i>	u-bu-t’u-wa	<i>u-but’-uw</i>	tv	wypełniać, zapełniać, przykrywać
<i>butz’-</i>	bu-tz’a-ja	<i>bu[h]tz’-aj</i>	*	dymić
<i>cham- / kam- chim-</i>	CHAM CHAM-mi CHAM-mi-ya chi-CHIM-mi	<i>cham</i> <i>cham-i</i> <i>cham-iiy</i> <i>chim-i</i>	iv	umierać, umrzeć
<i>che’- / cheh-</i>	che-e-na che-na che-he-na	<i>che’-[e]’n</i> <i>che[‘-e]’n</i> <i>cheh-e-’n</i>	tv DS & NG:iv	mówić, powiedzieć
<i>chok-</i>	cho-ko-wa u-cho-ko-wa CHOK-wa u-CHOK-wa u-CHOK-ko-wa u-CHOK-wi u-CHOK-ji	<i>chok-ow</i> <i>u-chok-ow</i> <i>chok-[o]w</i> <i>u-chok-[o]w</i> <i>u-chok-ow</i> <i>u-chok-[oo]w</i> <i>u-chok-[ij]</i>	tv	roztrząsać, rozsiewać, rozrzucać
<i>chuk-</i>	chu-ka chu-ka-ja chu[ku]-ja / CHUK-ja chu-ku-ka-ja u-chuk-ku-wa u-chu[ku]-ya / CHUK-ya chu[ku]-ji-ya / CHUK-ji-ya	<i>chu[h]k-a[j]</i> <i>chu[h]k-aj</i> <i>chu[h]k-[a]j</i> <i>chu[h]k-aj</i> <i>u-chu[h]k-uw</i> <i>u-chuk-[ii]y</i> <i>chu[h]k-j-iiy</i>	tv	pojmać, złapać

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>chum-</i>	CHUM[mu]-li-ya CHUM[mu]-li CHUM[mu]-la-ja CHUM-la-ji-ya CHUM[mu]-la-ji-ya CHUM[mu]wa-ni CHUM[mu]-wa-ni-ya CHUM[mu]-ji-ya CHUM[mu]-ja	<i>chum-l-iyy</i> <i>chum-l-i[y]</i> <i>chum-l-aj</i> <i>chum-l-aj-iyy</i> <i>chum-l-aj-iyy</i> <i>chum-waan</i> <i>chum-waan-iyy</i> <i>chum-j-iyy</i> <i>chu[h]m-[a]j</i>	pv	siedzieć, siadać
<i>chun-</i>	chu-ni	<i>chun- / -[i]</i>	iv	siedzieć, siadać (wariant <i>chum-</i>)
<i>chun-</i>	chu-ni	<i>chun- / -[i]</i>	tv	przywoływać (?), zaklinać (?)
<i>chuy-</i>	chu-yu u-chu-yu	<i>chuy</i> <i>u-chuy</i>	tv	tkać, szyć
<i>ch'ahb-</i>	u-ch'a-ba-wa ch'a-CH'AB-wi	<i>u-ch'ab-aw</i> <i>ch'ab-[aa]w</i>	tv	1) pościć, pokutować, odprawiać pokutę 2) tworzyć
<i>ch'ak-</i>	ch'a-ka-ja CH'AK-ka-ja CH'AK-ka CH'AK	<i>ch'a[h]k-aj</i> <i>ch'a[h]k'-aj</i> <i>ch'a[h]k-a[j]</i> <i>ch'a[h]k-</i>	tv	obcinać, odrąbywać, ścinać (głowę)
<i>ch'am- / kam-</i>	ch'a-ma ch'a-CH'AM CH'AM-ma CH'AM-wa CH'AM-wi u-CH'AM-wa CH'AM-ya k'a-ma	<i>ch'am-</i> <i>ch'am-</i> <i>ch'am</i> <i>ch'am-aw</i> <i>ch'am-aaw</i> <i>u-ch'am-[a]w</i> <i>ch'am-[ii]y</i> <i>k'am-</i>	tv	chwycić, chwycić, wziąć
<i>ch'om-</i>	ch'o-ma	<i>ch'om-</i>	tv	uderzać, trafiać
<i>ek-</i>	e-ke-wa-ni-ya	<i>ek-waan-iyy</i>	pv	umieszczać, wchodzić, otwierać
<i>el-</i>	EL-le EL	<i>el-</i> <i>el-</i>	tv	palić, okadzać
<i>ehm-</i>	e-mi e-mi-ya EM-ye EM[ye] EM- ye-ma-la ye-EM-la	<i>e[h]m-i</i> <i>e[h]m-iyy</i> <i>e[h]m-[e]y</i> <i>e[h]m-[e]y</i> <i>e[h]m-</i> <i>y-e[h]m-al</i> <i>y-e[h]m-[a]l</i>	iv	zstępować, schodzić
<i>ham-</i>	ha-ma-li-ya	<i>ham-l-iyy</i>	tv DS.:pv	otwierać, rozwiązywać
<i>hil-</i>	hi-li	<i>hil-i</i>	iv	spocząć, zatrzymać się, przychodzić

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>hul- / (h)ul-/ ul-</i>	hu-li HUL-li hu-li-ya HUL-li-ya HUL-ya HUL-ye HUL-le-li-[ji]ya	<i>hul-i</i> <i>hul-i</i> <i>hul-iiy</i> <i>hul-iiy</i> <i>hul-[ii]y</i> <i>hul-[e]y</i> <i>hul-el-ij-iiy</i>	iv	przybyć (tutaj), przychodzić
<i>il-</i>	i-la-ja i-IL-ji IL-la IL-ja yi-la-ji yi-li-ji yi-li-a-ji yi-IL-ji yi-IL-la-ja yi-IL-a yi-li-a-[ji]ya	<i>il-aj</i> <i>il-[ij]</i> <i>il-a[j]</i> <i>il-[aj]</i> <i>y-il-aaaj</i> <i>y-il-aaaj</i> <i>y-il-[ij]</i> <i>y-il-[ij]</i> <i>y-il-aj</i> <i>y-il-a[j]</i> <i>y-il-aj-iiy</i>	tv	widzieć, ujrzeć, być świadkiem
<i>jal-</i>	JAL JAL-ji-ya	<i>jal-</i> <i>jal-j-iiy</i>	tv	pokazywać, okazywać się
<i>jas-</i>	ja-sa-wa	<i>jas-aw</i>	tv	czyścić (?), rozjaśniać(?)
<i>jatz'-</i>	ja-tz'a-yi ja-tz'o-ma	<i>jatz'-[aa]y</i> <i>jatz'-om</i>	tv	zadać cios, uderzać, wbijać
<i>jaw-</i>	ja-wa-TE' ja-TE'	<i>jaw-a[n]-te'</i>	pv	mieć otwarte/rozwarne usta
<i>jel-</i>	u-je-le-wa	<i>u-jel-[e]-'w</i>	tv	1) zdobić, ubierać 2) zmieniać, zastępować
<i>joch'-</i>	jo-ch'a jo-ch'a-ja jo-ch'o jo-ch'o-ja jo-ch'o-ji-ya u-jo-ch'o-wa jo-ch'o-li	<i>jo[h]ch'-a[j]</i> <i>jo[h]ch'-aj</i> <i>joch'-</i> <i>jo[h]ch'-[aj]</i> <i>joch'-j-iiy</i> <i>u-joch'-ow</i> <i>joch'-ool / -l-i</i>	tv	wiercić, krzesać (ogień)
<i>jom-</i>	jo-mo-yi	<i>jom-ooy</i>	tv	upadać, niszczyć, kończyć się
<i>jop-</i>	jo-po-la-ja jo-po-la jo-po-wo	<i>jop-l-aj</i> <i>jop-l-a[j]</i> <i>jop-ow</i>	iv	palić, wypełniać
<i>joy-</i>	jo-JOY-ja JOY-ja JOY[ja] JOY-ya-ja JOY[ja]-ji-ya [jo]JOY-ji-ji-ya	<i>jo[h]y-[a]j</i> <i>jo[h]y-[a]j</i> <i>jo[h]y-[a]j</i> <i>jo[h]y-aj</i> <i>jo[h]y-[a]j-iiy</i> <i>jo[h]y-[a]j-ij-iiy</i>	tv	wiązać, zatwierdzać, odsłaniać, ujawniać

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>jub-</i>	ju-bu-yi	<i>jub-uuy</i>	tv	wywracać, przechylać, napadać, powalać, usuwać
<i>jul-</i>	JUL u-JUL-lu u-JUL-wa	<i>jul-</i> <i>u-jul-</i> <i>u-jul-[u]w</i>	tv	przeszywać, przekłuwać, rzucać (włócznią, oszczepem, dzidą, strzałą), miotać, ciskać
<i>jut-</i>	ju-tu-wi	<i>jut-uuw</i>	*	*
<i>kab-</i>	u-KAB-ji u-[KAB]ji u-KAB-ya u-KAB-ji-ya u-KAB-[ji]ya	<i>u-kab-[i]j</i> <i>u-kab-[i]j</i> <i>u-kab-[ii]y</i> <i>u-kab-j-iiy</i> <i>u-kab-j-iiy</i>	tv	nadzorować, doglądać
<i>kach-</i>	u-ka-cha-wa	<i>u-kach-aw</i>	tv	wiązać, zawiązać, splątać
<i>kal-</i>	ka-lo-ma ka-[KAL]ma [KAL]ma KAL	<i>kal-om</i> <i>kal-[o]m</i> <i>kal-[o]m</i> <i>kal-</i>	tv	otwierać, otworzyć
<i>kam-</i>	---		---	zobacz: <i>cham-</i>
<i>kob-</i>	u-ko-bo u-ko-bo-wa	<i>u-kob-</i> <i>u-kob-ow</i>	?	przyrównywać do (kogoś, czegoś), upodabniać rzeczy, powtarzać
<i>koh-</i>	ko-ho-yi i-ko-ho-yi ko-ji-ya	<i>koh-ooy</i> <i>i-koh-ooy</i> <i>ko[h]-j-iiy</i>	EB:tv TK & NG:iv	uderzać, zadawać (cios), burzyć, walić
<i>kohk-</i>	ko-ko-no-ma	<i>ko[h]k-n-om</i>	tvd* tv::NG	pilnować, czuwać, doglądać
<i>kotz'-</i>	ko-tz'o-la ko-tz'o-ma	<i>kotz'-ol</i> <i>kotz'-om</i>	v*	zwijać, skręcać
<i>kuch-</i>	ku-cha-ja u-ku-chu KUCH?-chi KUCH?	<i>ku[h]ch-aj</i> <i>u-kuch</i> <i>kuch-i</i> <i>kuch-</i>	tv	nosić, dźwigać, trzymać
<i>k'a'-</i>	k'a-a-yi k'a-yi K'A'-yi	<i>k'a'-[aa]y</i> <i>k'a'[']-[aa]y</i> <i>k'a'-[aa]y</i>	tv DS:iv	dosł. zmniejszać się, kończyć, więdnąć, umierać
<i>k'ahk'-</i>	k'a-k'a-bi-li	<i>k'a[h]k'-bil</i>	tv	palić, okadzać
<i>k'al-</i>	k'a-la-ja u-K'AL-wa K'AL-ja K'AL-[ji]ya K'AL-wa K'AL-wi	<i>k'a[h]l-aj</i> <i>u-k'al-[a]w</i> <i>k'a[h]l-[a]j</i> <i>k'a[h]l-j-iiy</i> <i>k'al-[a]w</i> <i>k'al-[aa]w</i>	tv	przedstawiać, prezentować, ofiarować, wynosić, opasywać (głowę), umocować, wiązać, dołączyć, zamykać

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>k'am</i>	---		---	zobacz: <i>ch'am-</i>
<i>k'as-</i>	k'a-sa-ja k'a-sa-ya	<i>k'a[h]s-aj</i> <i>k'as-ay</i>	tv	łamać, poruszać, łupać
<i>k'at-</i>	k'a-ti	<i>k'at-i</i>	tv	chcieć
<i>k'ay-</i>	k'a-yo-ma K'AY	<i>k'ay-om</i> <i>k'ay-</i>	iv	śpiewać
<i>k'ub-</i>	k'u-ba-ja	<i>k'u[h]b-aj</i>	tv	prezentować, darować, składać, deponować, dostarczać
<i>k'uh-</i>	K'UH-na K'UH-hu-na K'Uh-Hun-na K'UH-HUN	<i>k'uh-[u']n</i> <i>k'uh-u'n</i> <i>k'uh-u'n</i> <i>k'uh-u[']n</i>	tv	czcić, wielbić
<i>k'ux-</i>	k'u-xa-ja k'u-xa-ji K'UH-xu-ja	<i>k'u[h]x-aj</i> <i>k'u[h]x-aaj</i> <i>k'uhx-[a]j</i>	tv	1) gryźć (chrupiące potrawy), ranić, torturować 2) kończyć, zakończyć
<i>lam-</i>	la-ma LAM-wa LAM	<i>lam-</i> <i>lam-[a]w</i> <i>lam-</i>	iv	zmniejszać, wydychać, wygasać
<i>lek'-</i>	u-le-k'a	<i>u-lek'-</i>	tv	wznosić
<i>lok'-</i>	u-lo-k'o-la lo-LOK' u-LOK' LOK'	<i>u-lok'-ol</i> <i>lok'- /-[i]</i> <i>u-lok'- /-[i]</i> <i>lok'- /-[i]</i>	iv	wyłaniać się, opuszczać, wychodzić, uciekać
<i>mach-</i>	ma-ch-ja ma-chi-ta	<i>ma[h]ch-aj</i> <i>ma[h]ch-iit / -t-a[j]</i>	tv	łapać, chwycić
<i>mak-</i>	ma-ka-ja ma-AK-ja-ji-ya ma-ka-xa	<i>ma[h]k-aj</i> <i>ma[h]k-aj-iyy</i> <i>ma[h]k-ax</i>	tv	1) przykrywać, zamykać 2) zaręczać, obiecać
<i>mak'-</i>	u-ma-k'a u-ma-k'a-wa	<i>u-mak'- /-a[j]</i> <i>u-mak'-aw</i>	tv	jeść (miękkie potrawy)
<i>mek'-</i>	u-me-k'e-ji-ya u-me-k'e-[ji]ya	<i>u-mek'-j-iyy</i> <i>u-mek'-j-iyy</i>	*	przyjmować, ujmować (?)
<i>mis-</i>	mi-si	<i>mis-</i>	tv	czyścić, oczyszczać
<i>muk-</i>	mu-ka-ja mu-ku-ja u-mu-ku mu-ku-yi	<i>mu[h]k-aj</i> <i>mu[h]k-[a]j</i> <i>u-muk-</i> <i>muk-uuy</i>	tv	grzebać, chować (ciało)

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>nahb-</i>	NAB-ja	<i>na[h]b-[a]j</i>	iv	wypełniać wodą (jak morze)
<i>naj-</i>	na-ja-yi	<i>naj-aay</i>	*	napelniać, obsadzać (?)
<i>nak-</i>	u-na-ka-wa	<i>u-nak-aw</i>	tv	podbić, pokonać, zawojować
<i>naw-</i>	na-wa-ja	<i>na[']-w-aj</i>	tv	przedstawiać, prezentować (?)
<i>nup-</i>	nu-pa-ja	<i>nu[h]p-aj</i>	tv	łączyć, połączyć, zlewać
<i>och- / ok-</i>	o-chi o-chi-ya OCH-chi-ya OCH-chi OCH	<i>och-i</i> <i>och-iiy</i> <i>och-iiy</i> <i>och- /-[i]</i> <i>och- /-[i]</i>	iv	wchodzić, wkraczać
<i>otoot-</i>	OTOT-NAH-ja	<i>oto[o]t-n-aj</i>	iv	być zamieszkanym, umieszczonym
<i>pach-</i>	pa-chi	<i>pach-i / pach-</i>	tv	wybrać, wybierać
<i>pak-</i>	pa-ka-la-ja u-pa-ka-ba	<i>pak-l-aj</i> <i>u-pak-ab</i>	pv	odwracać, przewracać, rozwijać
<i>pak-</i>	pa-ka-xa pa-ka-xi	<i>pak-ax</i> <i>pak-aax</i>	tv	wracać
<i>pak'-</i>	pa-k'a u-pa-k'a pa-k'a-ji-ya	<i>pak'-</i> <i>u-pak'-</i> <i>pak'-j-iiy</i>	tv	stawiać, umieszczać, wyznaczać, sędzić
<i>pan-</i>	pa-na-wa-ni	<i>pan-waan</i>	pv	kopać, grzebać (?)
<i>pas-</i>	pa-sa-ja u-pa-sa-wa	<i>pa[h]s-aj</i> <i>u-pas-aw</i>	tv	otwierać, ujawniać, eksponować, ekshumować
<i>pat-</i>	pa-ta-wa-ni PAT-wa-ni PAT-ta-wa-ni PAT-la-ja PAT-[la]ja	<i>pat-waan</i> <i>pat-waan</i> <i>pat-waan</i> <i>pat-l-aj</i> <i>pat-l-aj</i>	pv	robić, kształtować, formować, tworzyć, budować
<i>pat-</i>	u-pa-ti-ji u-PAT-ji u-PAT-ta-wa	<i>u-pat-ij</i> <i>u-pat-[i]j</i> <i>u-pat-aw</i>	tv	robić, kształtować, formować, tworzyć, budować
<i>pek-</i>	u-pe-ka-ja	<i>u-pek-aj</i>	*	*
<i>pet-</i>	PET-te PET-ja PET-ji-ya	<i>pet-</i> <i>pe[h]t-[a]j</i> <i>pe[h]t-j-iiy</i>	tv	obracać, okręzać
<i>pich-</i>	pi-chi	<i>pich-</i>	tv	dziurkować, perforować

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>pit-</i>	pi-tzi-ja pi-tzi-la-ja pi-tzi-ji-ya	<i>pitz-ij</i> <i>pitz-iil-[a]j</i> <i>pitz-j-iiy</i>	ivd	grać w piłkę
<i>pok-</i>	u-po-ko-lo	<i>u-pok-ol</i>	ty	myć, oczyszczać, płukać
<i>puk-</i>	PUK PUK-ki	<i>puk-</i> <i>puk- / i[i]</i>	iv	rozsypywać, rozpraszać, rozniecać (w odniesieniu do ognia)
<i>pul-</i>	pu-lu-yi PUL-yi	<i>pul-uuy</i> <i>pul-uuy</i>	tv	palić, podpalać, podkładać ogień
<i>sat-</i>	sa-ta-yi	<i>sat-aay</i>	tv	1) niszczyć 2) tracić
<i>siy- / sihy-</i>	SIY-ja SIY-ya-ja SIY-ja-[ji]ya SIY-ji-ja	<i>si[h]y-[a]j</i> <i>si[h]y-aj</i> <i>si[h]y-[a]j-iiy</i> <i>si[h]y-j-iiy</i>	ivd	urodzić się
<i>sin-</i>	si-na-ja si-na u-si-na	<i>si[h]n-aj</i> <i>si[h]n-a[j]</i> <i>u-si[h]n-a[j]</i>	tv	rozpościerać, rozciągać, szerzyć
<i>sus-</i>	su-sa-ja	<i>su[h]s-aj</i>	tv	skrobać, łuszczyć, zdzierać
<i>tak'-</i>	ta-k'a u-ta-k'a ta-k'a-ni	<i>tak'-</i> <i>u-tal'-</i> <i>tak'-aan</i>	tv	powlekać, oblepiać, przylepiać
<i>tal-</i>	ta-li ta-li-ya TAL-	<i>tal- / -[i]</i> <i>tal-iiy</i> <i>tal-</i>	iv	przychodzić, przybywać (skądś)
<i>tap- / tahp-</i>	ta-pa-la	<i>tap-al / ta[h]p-al</i>	iv	1) gasić, niszczyć 2) zdobić, dekorować
<i>tek'-</i>	te-k'a-ja	<i>te[h]k'-aj</i>	tv	nadepnąć (na coś), deptać, stąpać
<i>til-</i>	ti-li-wi TIL-wi	<i>til-iw</i> <i>til-[i]w</i>	iv	palić, płonąć
<i>tihm-</i>	ti-ma-ja ti-mi-ja	<i>ti[h]m-aj</i> <i>ti[h]m-[a]j</i>	*	zadowalać, łagodzić, zaspokajać, uspokoić
<i>tut-</i>	tu-ta-ja	<i>tut-aj</i>	tv	odwiedzać, mijać
<i>t'ab-</i>	t'a?-ba-yi T'AB?-yi T'AB?[yi]	<i>t'ab-aay</i> <i>t'ab-aay</i> <i>t'ab-aay</i>	iv	1) wznosić, wynosić, podnieść 2) poświęcać, dedykować
<i>t'ox-</i>	t'o-xa-ja	<i>t'o[h]x-aj</i>	?	?

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>tzak-</i>	u-TZAK-wa TZAK-wa TZAK-wi TZAK-wi-ya TZAK-ja	<i>u-tzak-[a]w</i> <i>tzak-[a]w</i> <i>tzak-[aa]w</i> <i>tzak-[aa]w-[ii]y</i> <i>tza[h]k-[a]j</i>	tv	przywoływać, chwytąć, pojmać (rzeczy nieuchwytne)
<i>tzik-</i>	tzi-ka-ja	<i>tzi[h]k-aj</i>		czytać, liczyć, obliczać
<i>tzutz-</i>	tzu-tza-ja ²tzu-ja ²tzu-ji-ya TZUTZ-tza-ja TZUTZ-ja u-TZUTZ-wa u-TZUTZ-yi TZUTZ-yi TZUTZ-jo-ma	<i>tzu[h]tz-aj</i> <i>tzu[h]tz-[a]j</i> <i>tzu[h]tz-j-iiy</i> <i>tzu[h]tz-aj</i> <i>tzu[h]tz-[a]j</i> <i>u-tzutz-[u]w</i> <i>u-tzutz-[uu]y</i> <i>tzutz-[uu]y</i> <i>tzutz-j-om</i>	tv	kończyć, zakończyć się
<i>tz'ak-</i>	u-TZ'AK u-TZ'AK-ka u-TZ'AK-a u-TZ'AK-ka-a u-TZ'AK-bu-ji-li	<i>u-tz'ak-</i> <i>u-tz'ak-</i> <i>u-tz'ak-a[']</i> <i>u-tz'ak-a'</i> <i>u-tz'ak-bu-j-il /</i> <i>/-buuj-[i]l</i>	tv	ustawiać, porządkować, kumulować, ustawiać (w szereg), wytyczać, układać
<i>tz'an-</i>			tv	niszczyć
<i>tz'ap-</i>	u-tz'a-pa-wa tz'a-pa-wa tz'a-pa-ja tz'a[pa]-ja tz'a-pa-pa-ja tz'a-pa-[ji]ya	<i>u-tz'ap-aw</i> <i>tz'ap-aw</i> <i>tz'a[h]p-aj</i> <i>tz'a[h]p-aj</i> <i>tz'a[h]p-aj</i> <i>tz'a[h]p-j-iiy</i>	tv	1) sadzić, zamieszczać, podnosić 2) wznosić stelę
<i>tz'ay-</i>	tz'a-ya-ja	<i>tz'a[h]y-aj</i>	tv	schodzić, spaść, dochodzić, zdobywać (?)
<i>tz'ihba-</i>	u-tz'i-ba tz'i-bi-na-ja u-tz'i-bi-na-ja u-tz'i-bi-na-ja-la	<i>u-tz'i[h]b-a</i> <i>tz'-[h]b-n-aj</i> <i>u-tz'i[h]b-n-aj</i> <i>u-tz'i[h]b-n-aj-al</i>	iv	malować / pisać
<i>ub-</i>	yu-bi yu-bi-la	<i>y-ub-</i> <i>y-ub-iil</i>	iv	słyszeć, słuchać
<i>uk'-</i>	u-UK'-ni yu-UK'-bi	<i>uk'-uun</i> <i>y-uk'-[i]b</i>	iv	pić
<i>uht-</i>	u-ti u-ti-ya UH-ti UH-ti-ya u-to-ma u-u-ti	<i>u[h]t- /-[i]</i> <i>u[h]t-iiy</i> <i>uht- /-[i]</i> <i>uht-iiy</i> <i>u[h]t-om</i> <i>u-u[h]t- /-[i]</i>	iv	zdarzyć się, wydarzyć się

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>ux- / uxul-</i>	u-xu-lu yu-xu-lu yu-xu-lu-ji yu-xu-li yu-xu-lu-li	<i>ux-ul</i> <i>y-ux-ul</i> <i>y-ux-ul-[ij] / -uuj</i> <i>y-ux-uul</i> <i>y-ux-ul-[i]l</i>	tvd	rzeźbić, ryć, nacinać
<i>wa-</i>	wa-[i]ja	<i>wa[']-iij</i>	?	(?)
<i>wa'-</i>	wa-a-wa-ni wa-WA'-la-ja WA'-la-ja wa-WA'-ji-ya WA'-ji-ya WA'-ja	<i>wa'-waan</i> <i>wa'-l-aj</i> <i>wa'-l-aj</i> <i>wa'-j-iij</i> <i>wa'-j-iij</i> <i>wa'-[ii]j</i>	pv	być wzniesionym, ustawionym, podpartym
<i>wach-</i>			pv	wznosić
<i>wal-</i>	wa-WAL-la-ja WAL-la-ja wa-WAL-ji-ya WAL-ji-ya WAL-ja	<i>wa'-l-aj</i> <i>wa'-l-aj</i> <i>wa'-j-iij</i> <i>wa'-j-iij</i> <i>wa'-[ii]j</i>	tv	ustawiać, stawiać
<i>way-</i>	WAY-bi u-WAY-bi u-WAY-bi-li WAY-HAB[bi]-ba WAY-HAB-ba	<i>way-ib</i> <i>u-way-ib</i> <i>u-way-bil / -[i]l</i> <i>way-haab</i> <i>way-ha[a]b</i>	iv	spać, śnić, przemieniać
<i>we'-</i>	WE' u-WE'-ya u-WE'-ji-ya WE'-ji WE'-i-bi WE'-bi WE'-ma WE'-la	<i>we'-</i> <i>u-we'-[e]'y / -[ii]y</i> <i>u-we'-j-iij</i> <i>we'-eej</i> <i>we'-ib</i> <i>we'-[i]b</i> <i>we'-em</i> <i>we'-el</i>	tv	jeść (potrawy przygotowane z kukurydzy)
<i>wi'-</i>	WI'-ja	<i>wi'-[aj]</i>	tv	jeść (w wyrażeniach wojennych) – przypuszczalnie czasownik wywodzący się od <i>we'-aj</i> – „zjedzony”
<i>witz-</i>	wi-tz-ja WITZ-ja	<i>witz-iij</i> <i>witz-[ii]i</i>	ivd	ustawiać (w stos), gromadzić na stos (na górę)
<i>wol-</i>	wo-li-yi	<i>wol-ooy</i>	tv	okrążyć, zawijać, owijać
<i>xok-</i>	xo-ki	<i>xok- / -[i]</i>	tv	liczyć, czytać

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>yal-</i>	ya-la-ja ya-la-ji-ya YAL-la-ja ya-le-je	<i>yal-aj</i> <i>yal-aj-iiy</i> <i>yal-aj</i> <i>yal-ej</i>	tv	rzucać, wyrzucać, zrzucać
<i>yip-</i>	yi-pi-la-ja yi-pi-ya-ja yi-pi-ya-je-la	<i>yip-l-aj</i> <i>yip-y-aj</i> <i>yip-y-aj-el</i>	iv	napełniać, wypełniać
<i>yuhk-</i>	yu-ku-[la]ja yu-ku-no-ma yu-[ku]no yu[ku]	<i>yu[h]k-l-aj</i> <i>yu[h]k-n-om</i> <i>yu[h]k-n-o[m]</i> <i>yu[h]k-</i>	tv	1) łączyć, jednoczyć 2) trząść się, drżeć
<i>yul-</i>	yu-lu	<i>yul-</i>	tv	polerować, nabierać połysku

RZECZOWNIKI I PRZYMIOTNIKI

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>abak</i>	---	---	---	zobacz <i>sabak</i>
<i>ach</i>	ACH?-cha	<i>ach</i>	n	„penis” – przypuszczalnie forma z języka ch’ol (ziemie wschodnie) lub jukateckiego.
<i>ahal</i>	a-ha-la a-ha-li	<i>ahal</i> <i>ahaal</i>	n	1) „świt, brzask, stworzenie, kreacja” 2) „podbój, konkwista”
<i>ajaw</i>	a-ja-wa a-AJAW-wa a-AJAW AJAW-wa AJAW	<i>ajaw</i> <i>ajaw</i> <i>ajaw</i> <i>ajaw</i> <i>ajaw</i>	n / tytuł	1) dosł. on + mówić > „mówca” lub nawet „krasomówca” 2) tytuł „pan, władca, król”
<i>ajawil</i>	AJAW-wa-li AJAW-li	<i>ajaw-[i]l</i> <i>ajaw-[i]l</i>	n	„panowanie, władanie, królowanie” lub „królestwo”
<i>ajawlel</i>	AJAW-le-le AJAW-le² AJAW-wa-le AJAW-le	<i>ajaw-lel</i> <i>ajaw-lel</i> <i>ajaw-le[l]</i> <i>ajaw-le[l]</i>	n	„panowanie, władanie, królowanie” lub „królestwo”
<i>ajawte’</i>	AJAW-TE’ AJAW[TE’] ya-AJAW-TE’ ya-AJAW[TE’]	<i>ajaw-te’</i> <i>ajaw-te’</i> <i>y-ajaw-te’</i> <i>y-ajaw-te’</i>	cn	tytuł „pan drzewa” lub „król drzewa” (genealogicznego) w zależności od przekładu

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>ajtz'ihb</i>	a/AJ-tz'i-bi ya-tz'i-bi a/AJ-TZ'IB	<i>aj-tz'i[h]b</i> <i>y-a[j]-tz'i[h]b</i> <i>aj-tz'i[h]b</i>	n	„malarz, pisarz, skryba”
<i>ahk</i>	a-ka AK-ka AK	<i>a[h]k</i> <i>a[h]k</i> <i>a[h]k</i>	n	„żółw” – zwłaszcza żółw z rzek Ameryki Środkowej (<i>Dermatemys mawii</i>)
<i>ahkul, ahk'ul</i>	a-ku-u-lu a-ku-lu a-ku-la a-ku AK-lu AK-la AK	<i>a[h]k-u'l</i> <i>a[h]k-ul /</i> <i>/ a[h]k-u[']l</i> <i>a[h]k-u'l</i> <i>a[h]k-u[l]</i> <i>a[h]k-[u]l</i> <i>a[h]k-[u]'l</i> <i>a[h]k-[ul] /</i> <i>/ a[h]k-[u'l]</i>	n / top.	1) „żółw” – patrz powyżej 2) służy jako wyrażenie toponimiczne określające „miejsce obfitujące w żółwie”, używane jako część królewskich antropimów
<i>ahkan</i>	[ya]AKAN-na a/AJ-AKAN-na AKAN-na AKAN	<i>y-a[h]kan</i> <i>a[h]kan</i> <i>a[h]kan</i> <i>a[h]kan</i>	n / imię bóstwa	1) „ryk, huk, jęk” 2) imię boga A'
<i>ahk'ab</i>	ya-k'a-ba a-k'a-ba AK'AB-li AK'AB	<i>y-a[h]k'ab</i> <i>a[h]k'ab</i> <i>a[h]k'ab-aal</i> <i>a[h]k'ab</i>	n	1) „noc, ciemność” 2) kiedy pojawia się w jednym wyrażeniu wraz z <i>ch'ahb</i> , „pokuta, ofiara” i zaimkiem dzierżawczym, wówczas może odnosić się do „siły, mocy, potęgi”
<i>ahk'(u)tu'</i>	ya-k'u-tu-u	<i>y-a[h]k'-(u)tu'</i>	n / cn	„podarunek, prezent” (dosł. „dać-rzecz”, analizowane jako 3SE-dać-NOM/INST?)
<i>al</i>	ya-la ya-AL-la ya-AL AL	<i>y-al</i> <i>y-al</i> <i>y-al</i> <i>al</i>	n	„dziecko, potomstwo (matki)”
<i>anaab / a'naab</i>	a-na-bi ya-na-bi-li ya-a-na-bi-li	<i>antab</i> <i>y-anaab-[i]l</i> <i>y-a[j]-annab-[i]l</i> <i>/ y-a'naab-[i]l</i>	n	„rzeźbiarz” (?)
<i>at</i>	AT-ti AT-ta	<i>aat</i> <i>at</i>	n	„penis”
<i>atan</i>	ya-ta-na ya-AT-na a-AT-na ya-TAN-li	<i>y-atan</i> <i>y-atan</i> <i>atan</i> <i>y-atan-[i]l /</i> <i>/ y-atan-[aa]l</i>	n	„małżonka, żona, partnerka”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>atot</i>	ya-to-te ya-ATOT-TE (⁶) ya-ATOT ya-ATOT-ti	<i>y-atot-e</i> <i>y-atot-e</i> <i>y-atot</i> <i>y-atoot</i>	n	„dom” (w znaczeniu „mieszkanie lub miejsce zamieszkania”) – forma z wczesnego okresu, zastąpiona później na Nizinach Majów przez <i>otoot</i> , a na Jukatanie – przez <i>otooch</i>
<i>ahyiin</i>	a-AYIN-na AYIN-na AYIN-ni AYIN	<i>a[h]yiin</i> <i>a[h]yiin</i> <i>a[h]yin</i> <i>a[h]yi[i]n</i>	n	„(duża) jaszczurka, krokodyl” (<i>Crocodylus acutus</i> & <i>Crocodylus moreleti</i>) – przypuszczalnie rdzeniem słowa jest <i>ahiin</i> , a nie forma przedstawiona tutaj
<i>bah</i>	ba-hi ba-hi-ja ba-ji-ja [BAH]hi BAH ba	<i>baah</i> <i>baah-[ii]j</i> <i>baaj-[ii]j /</i> <i>baa[h]-[ii]j</i> <i>baah</i> <i>bah / ba[a]h</i> <i>ba[h] / ba[ah]</i>	n / adj	1) „suseł” 2) „główny” (adj) jako wyróżnik w wyrażeniach tytułarnych dla najwyższych rangą osób noszących poszczególne tytuły 3) „wizerunek, własna osoba” – zawsze w formie dzierżawczej 4) po dodaniu sufiksu <i>-il</i> i rdzenia czasownikowego <i>a'n</i> („być, istnieć”) używane jako część zwrotów związanych z uosobieniem/personifikacją
<i>baak</i>	ba-ki ba-ki-li BAK-ki ba-ka BAK	<i>baak</i> <i>baak-[i]l</i> <i>baak</i> <i>bak</i> <i>bak / ba[a]k</i>	n	1) „kość, szkielet” (zawsze w formie dzierżawczej) 2) „jeniec” (pojmany podczas wojny)
<i>bahlam</i>	ba-la-ma BALAM-la-ma BALAM-ma BALAM	<i>ba[h]lam</i> <i>ba[h]lam</i> <i>ba[h]lam</i> <i>ba[h]lam</i>	n	„jaguar” (<i>Pantera onca</i>) lub ogólnie „kot” – rdzeń słowa pochodzi od czasownika <i>bal-</i> „ukrywać się”, któremu towarzyszy sufiks <i>-am</i> , dając razem dosłownie „ukryty”
<i>batun</i>	ba-TUN-nu	<i>batun</i>	n	korzeń jakiejś rośliny (?)
<i>ba'tz'</i>	ba-tz'u BATZ'	<i>ba'tz'</i> <i>ba[']tz'</i>	n	„(czarna) małpa wyjec” (<i>Alouatta pigra</i>)
<i>bay</i>	ba-ya		n	„gruby” (?)
<i>bih / bij</i>	bi-hi bi-ji bi	<i>bih</i> <i>bij</i> <i>bi[h] / bi[j]</i>	n	„droga” – porównaj z <i>sakbih</i> , dosłownie „biała droga”, które to określenie w okresie klasycznym odnosiło się do dróg znanych na Jukatanie jako <i>sakbeob</i> .
<i>bij</i>	ta-ta-bi (K1196)	<i>tat bij</i>	n	„linia (tekstu)”
<i>bihtuun</i>	bi-TUN-ni [bi]TUN-ni	<i>bih-tuun</i> <i>bih-tuun</i>	cn	dosł. „droga-kamień” – odnosi się do powierzchni powleczonej/pokrytych kamieniem, a w szczególności do terenu boiska do gry w piłkę

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>bola'y</i>	bo?-la-yi BOL?-la-yu	<i>bolaay</i> <i>bola'y</i>	n	„drapieżne zwierzę” – odnosi się zwłaszcza do kotów ale może dotyczyć też węży; pojawia się zazwyczaj z przymiotnikiem określającym kolor (jak <i>chak</i> , <i>k'an</i> lub <i>ik'</i>)
<i>bubul</i>	² bu-lu-HA'	<i>bubul-ha'</i>	n	„insekt wodny”
<i>bubul</i>	² bu-lu	<i>bubul</i>	adj	„cylindryczny, w formie kolumny”
<i>buhk</i>	bu-ku	<i>bu[h]k</i>	n	„odzienie, ubrania, tkanina”
<i>bukuutz</i>	bu-ku-tzi	<i>bukuutz</i>	n	odnosi się do szczególnego rodzaju naczyń do picia kakao, używanych w rejonie Acanceh na Jukatanie
<i>bu'ul / bu'l</i>	bu-la	<i>bu'[u]l / bu'l</i>	n	„(czarna i brązowa) fasola”
<i>butz'</i>	bu-tz'a-ja	<i>butz'-aj</i>	n	„dym” – przypuszczalnie zawsze pojawia się w formie dzierżawczej
<i>cha'</i>	2	<i>cha'</i>	adv	„znów, innym razem, następnym razem”
<i>chaab</i>	cha-bi	<i>chaab</i>	n	„pszczoła, ul, miód”; zobacz też <i>kab</i>
<i>chaach</i>	cha-chi	<i>chaach</i>	n	„kosz”
<i>chahk</i>	cha-ki CHAK-ki CHAK	<i>cha[h]k / chaa[h]k</i> <i>cha[h]k / chaa[h]k</i> <i>cha[h]k / cha[ah]k</i>	n / imię bóstwa	1) „deszcz, opady” 2) imię boga B zobacz poniżej <i>chahuk</i>
<i>chab</i>	---	---	---	zobacz <i>kab</i>
<i>chahuk</i>	cha-hu-ku	<i>chahuk</i>	n	„grzmot” – słowo spokrewnione z <i>chahk</i> (powyżej)
<i>chak</i>	CHAK	<i>chak</i>	adj	1) „czerwony” 2) „wielki”
<i>chakte'</i>	CHAK-TE'-e	<i>chak-te'</i>	cn	dosł. „czerwone drzewo”, określenie tropikalnego cedru
<i>chakal</i>	CHAK-ka-la	<i>chak-al</i>	adj	dosł. „czerwonawy, podobny do czerwonego”
<i>chakjal</i>	CHAK-ja-la	<i>chak-jal</i>	adj	dosł. „czerwonawy, czerwieniejący” lub „zacerwienie”
<i>chakalte'</i>	CHAK-ka-la-TE'	<i>chak-al-te'</i>	cn	dosł. „czerwonawe drzewo”, określenie drzewa <i>chicozapote</i> (pigwicy)
<i>chak ek'</i>	CHAK-EK'	<i>chak ek'</i>	cn	dosł. „wielka gwiazda”, określenie planety Wenus

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>chakat</i>	CHAK-AT-ta CHAK-AT	<i>chakat</i> <i>chakat</i>	n	przedmiot używany w tańcu lub przypuszczalnie nazwa tańca (w wyrażeniach wspominających „kosz-laskę” w rejonie rzeki Usumacinta)
<i>chan</i>	CHAN-na CHAN	<i>chan</i> <i>chan</i>	n / num	1) „niebo” 2) „wąż” 3) „cztery”
<i>chanal</i>	CHAN-NAL CHAN-la	<i>chanal</i> <i>chan[a]l</i>	adj	dosł. „jak niebo” w znaczeniu „niebiański”
<i>chan ch'e'n</i>	CHAN-na-CH'EN-na CHAN-na-CH'EN CHAN-CH'EN-na CHAN-CH'EN	<i>chan-ch'e'n</i> <i>chan-ch'e[']n</i> <i>chan-ch'e'n</i> <i>chan-ch'e[']n</i>	cn	dosł. „niebo-grota”, przypuszczalnie w szerszym znaczeniu dotyczy „królestwa, terytorium”
<i>cha'n / chan / chanan</i>	CHAN-nu CHAN-na CHAN	<i>cha'n</i> <i>cha[']n / chan / chan[a]n</i> <i>cha[']n / chan / chan[an]</i>	n	„strażnik” jako „zdobywca”; zobacz też <i>ka'n</i>
<i>chapaht / chapa't / chapaat</i>	cha-pa-ta CHAPAT-ti CHAPAT-tu CHAPAT	<i>chapa[h]t</i> <i>chapa[h]t</i> <i>chapa'[h]t</i> <i>chapa[h]t / chapa['h/ah]t</i>	n	„wuj, krocionóg, stonoga” – zazwyczaj odnosi się do istot nadprzyrodzonych o cechach zbliżonych do wija
<i>chay / kay</i>	cha-ya CHAY / KAY ka-ya	<i>chay</i> <i>chay / kay</i> <i>kay</i>	n	„ryba”
<i>che'</i>	che-e	<i>che'</i>	n	„drzewo” – jukatecka forma wyrazu <i>te'</i> z języka <i>ch'ol</i>
<i>che'hb / che'hibul</i>	che-e-bu che-bu	<i>che'[h]b / che'[h]bu[l]</i> <i>che'[h]b / che'[h]bu[l]</i>	n	„przybory do pisania, pióro, rylec”
<i>chel</i>	che-le CHEL?	<i>chel</i> <i>chel</i>	n	„tęcza”
<i>chi'ik / chi'k</i>	chi-ku chi[ku]	<i>chi'[i]k / chi'k</i> <i>chi'[i]k / chi'k</i>	n	„ostronos” (coatimundi, pizote)
<i>chi'</i>	chi	<i>chi[']</i>	n	„usta” – jukatecka forma słowa <i>ti'</i> , które w języku <i>ch'ol</i> oznacza „usta, wargi, brzeg, krawędź”
<i>chi'iltuun</i>	chi-li-TUN-ni	<i>chi[']-[i]l-tuun</i>	cn	„kamienne usta” – określenie używane w odniesieniu do obręczy kamiennych na boiskach do gry w piłkę

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>chich</i>	chi-chi	<i>chich</i>	n	„słowo, racja”
<i>chih / chij</i>	chi-hi chi-ji	<i>chih</i> <i>chij</i>	n	„chicha” – napój alkoholowy wytwarzany w procesie fermentacji agawy
<i>chij</i>	chi-ji chi CHIJ	<i>chij</i> <i>chi[j]</i> <i>chij</i>	n	„jeleni” – zwłaszcza w odniesieniu do jelenia wirginijskiego (<i>Odocoileus virginianus</i>); zobacz też <i>keej</i> i <i>may</i>
<i>chijil</i>	CHIJ-ji-li chi-ji-li	<i>chijil</i>	adj	„podobny do jelenia, przypominający jelenia”
<i>chik'in</i>	chi-K'IN-ni chi-K'IN	<i>chik'in</i> <i>chik'in</i>	n	„zachód” (strona świata) – słowo używane jedynie w okresie postklasycznym na Jukatanie; zastępuje wyraz <i>ochk'in</i> z języka <i>ch'ol</i> z okresu klasycznego
<i>chi'lam</i>	chi-la-ma	<i>chi[']lam</i>	n	„interpretator, rzecznik”
<i>chilkay</i>	chi-li-ka-yu	<i>chil-kay-u[l]</i>	cn	„manat”, manat karaibski (<i>Trichechus manatus</i>), dosł. „manat-ryba”, w tym przypadku prawdopodobnie wraz z sufiksem toponimicznym <i>-ul</i> . Proszę zwrócić też uwagę, że w języku jukateckim „rekiny” lub „duże ryby” określane są słowami <i>chil-am</i> lub <i>chi'l-am</i>
<i>chit</i>	chi-ti CHIT?-ti CHIT?-ta CHIT?	<i>chit</i> <i>chit</i> <i>chiit</i> <i>chit / chi[i]t</i>	n	„ojciec, patron” – wyraz pokrewny z <i>kit</i>
<i>chitam</i>	CHITAM-ma CHITAM	<i>chitam</i> <i>chitam</i>	n	„pekari”, pekari białobrode (<i>Tayassu pekari</i>) lub pekari obrożne (<i>Tayassu tajacu</i>)
<i>chitin</i>	chi-ti-ni	<i>chitin</i>	n	„piec” lub przypuszczalnie „piec do wypalania, suszenia”; zobacz: <i>kun</i>
<i>chiwoj</i>	chi-wo-ja chi-wo-jo CHAK-chi-wo	<i>chiwoj</i> <i>chiwoj</i> <i>chak-chiwo[j]</i>	n	„tarantula” lub „wielki pająk”
<i>chubal</i>	chu-ba-la	<i>chub-al</i>	n	rodzaj pojemnika na pióra, rylce lub inne przybory do pisania
<i>chuch</i>	chu-chu u-chu-chu	<i>chuch</i> <i>u-chuch</i>	n	„krosno, warsztat tkacki”
<i>chumib</i>	CHUM[mu]-bi CHUM[mu-bi]	<i>chum-ib</i> <i>chum-ib</i>	n	„siedzenie, ława” i przypuszczalnie nawet „tron” – wyraz oparty na rdzeniu <i>chum-</i> („siedzieć”) z sufiksem instrumentalnym <i>-ib</i> .

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>chuwēn</i>	CHUWEN-na CHUWEN-ne CHUWEN	<i>chuwēn</i> <i>chuwēn</i> <i>chuwēn</i>	n	„artysta”
<i>ch’ah</i>	ch’a-ha	<i>ch’ah</i>	adj	„gorzki”, używany w przepisach na przyrządzanie napoju <i>atole</i>
<i>ch’ahb</i>	ch’a-CH’AB CH’AB-ba CH’AB CH’AB-li	<i>ch’a[h]b</i> <i>ch’a[h]b</i> <i>ch’a[h]b</i> <i>ch’a[h]b-[i]l</i>		1) „pokuta, post, ofiara” 2) kiedy pojawia się w jednym wyrażeniu wraz z <i>ahk’ab</i> („ciemność”) i zaimkiem dzierżawczym, wówczas może odnosić się do „mocy, potęgi”
<i>ch’aaj / ch’aj / ch’ah</i>	ch’a-ji ch’a-ja ch’a-ha	<i>ch’aaj</i> <i>ch’aj / ch’a[a]j</i> <i>ch’ah / ch’a[j]</i>	n	„kropla, kropelka”, przypuszczalnie w odniesieniu do kropli krwi lub grudek kadzidła używanych podczas symbolicznego rytuału rozpraszania/rozsiewania
<i>ch’ahom</i>	ch’a-ho-ma CH’AH?-ma ch’a-ho	<i>ch’ah-om</i> <i>ch’ah-[o]m</i> <i>ch’ah-o[m]</i>	n	„młodzieniec (mężczyzna)”
<i>ch’amak</i>	ch’a-ma-ka? ch’a-CH’AMAK	<i>ch’amak</i> <i>ch’amak</i>	n	„lis” (<i>Urocyon cinereoargenteus</i>)
<i>ch’aat / ch’at</i>	ch’a-ti ch’a-ta	<i>ch’aat</i> <i>ch’at / ch’a[a]t</i>	n	„karzeł, garbus”
<i>ch’e’n</i>	CH’EN-na CH’EN-ni CH’EN-ne CH’EN	<i>ch’e’n</i> <i>ch’een</i> <i>ch’en / ch’e’[‘]n</i> <i>ch’e[‘]n</i>	n	„grota, jaskinia, studnia, otwór”
<i>ch’e’nal</i>	[CH’EN]NAL-la [CH’EN]NAL	<i>ch’e[‘]n-al / ch’e[‘]n-nal</i> <i>ch’e[‘]n-al / ch’e[‘]n-nal</i>	n	dosł. „niczym grota” lub „miejsce jaskinie” dla określenia „grobu, grobowca, nagrobka”
<i>ch’o’</i>	ch’o / CH’O’	<i>ch’o[‘] / ch’o’</i>	n	„szczur”
<i>ch’ok</i>	ch’o-ko CH’OK CH’OK-ko	<i>ch’ok</i> <i>ch’ok</i> <i>ch’ok</i>	n	„młodzik, dziecko, latorośl”
<i>ch’ok</i>	ch’o-ko CH’OK CH’OK-ko	<i>ch’ok</i> <i>ch’ok</i> <i>ch’ok</i>	adj	„młody”
<i>ch’oklel</i>	CH’OK-ko-le-le CH’OK-ko-le	<i>ch’ok-lel</i> <i>ch’ok-le[l]</i>	n	dosł. „młodość, młodzieńczość” lub w szerszym znaczeniu „młodzież”
<i>ebe’t / ebet</i>	ye-be-ta ye-be-te	<i>y-ebe’t</i> <i>y-ebet</i>	n	„posłaniec”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>ehb</i>	e-bu ye-bu ye-ba ye-ba-la	<i>e[h]b-u[l]</i> <i>y-e[h]b-u[l]</i> <i>y-e[h]b-a[l] / -a[']</i> <i>y-e[h]b-al</i>	n	„stopień, schody, drabina”
<i>ehte'j / ahte'j</i>	ye-TE'-je [ye]TE'-je ye-he-TE' ye-TE' ya-TE'-a/AJ	<i>y-e[h]te'j</i> <i>y-e[h]te'j</i> <i>y-eh-te'[j]</i> <i>y-e[h]te'[j]</i> <i>y-a[h]te'j (?)</i>	n	„czyn, wyczyn” (?), wraz z towarzyszącym mu zaimkiem dzierżawczym, słowo to jest używane przy wprowadzaniu sprawcy działań wojennych; po nim pojawiają się imiona pojmanych jeńców i imię zdobywcy
<i>eklib</i>	e-ke-li-bi	<i>ek-lib</i>	n	„rzecz umieszczona/wstawiona”, przypuszczalnie w odniesieniu do paneli ściennych
<i>ek'</i>	EK'	<i>ek'</i>	n	„gwiazda”
<i>ekaatz</i>	e-ka-tzi	<i>ekaatz</i>	n	„pakunek, tobołek, danina, haracz”
<i>ek'te'</i>	EK-TE'	<i>ek'te'</i>	n	nazwa własna drzewa
<i>elk'in</i>	EL-K'IN	<i>elk'in</i>	n	„wschód” (strona świata) – słowo używane na Nizinach Majów w okresie klasycznym; zastąpione wyrazem <i>lak'in</i> w okresie postklasycznym
<i>emal</i>	ye-ma-la	<i>y-emal</i>	n	„schodzący, zstępujący, opadający”
<i>ha' / -a'</i>	HA'-a HA' a	<i>ha'</i> <i>ha'</i> <i>(h)a[']</i>	n	„woda” w ogólności – może odnosić się zarówno do płynów, rzek i jezior, jak i do zbiorników wodnych w szerszym znaczeniu tego słowa
<i>ha'al</i>	HA'-a-la HA'-la HA'AL	<i>ha'al</i> <i>ha'al</i> <i>ha'al</i>	n	dosł. „wodnisty” lub „jak woda”, ale szczególnie odnosi się do deszczu
<i>ha'ha'al</i>	HA'-HA'AL	<i>ha'-ha'al</i>	n	dosł. „woda-deszcz” lub „bardzo deszczowa”, odnosi się zwłaszcza do „pory deszczowej”
<i>haab</i>	HAB-bi HAB[bi] HAB-ba? HAB	<i>haab</i> <i>haab</i> <i>hab / ha[a]b</i> <i>hab / ha[a]b</i>	n	„rok (liczący 365 dni)”
<i>haabil</i>	HAB-li	<i>ha[a]b-[i]l /</i> <i>hab-[i]l</i>	n	„czas, okres”
<i>halaw</i>	HALAW?-la-wa HALAW?-wa ha-HALAW?-wa HALAW?	<i>halaw</i> <i>halaw</i> <i>halaw</i> <i>halaw</i>	n	„boisko do gry w piłkę”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>hamlib</i>	ha-ma-li-bi	<i>ham-lib</i>	n	„leżąca rzecz” lub „położona rzecz” w odniesieniu do nieznanego nam jeszcze przedmiotu
<i>hix</i>	hi[HIX] HIX	<i>hix hix</i>	n	określenie nieznanego kota, przypuszczalnie ocelota (<i>Leopardus pardalis</i>) lub margaja (<i>Leopardus wiedii</i>)
<i>huh / juj</i>	hu HUH ju	<i>hu[h] huh ju[j]</i>	n	„iguana” (<i>Iguana iguana</i> lub <i>Ctenosaura similis</i>)
<i>hu'n</i>	hu-na HUN-na HUN	<i>hu'n hu'n hu[']n</i>	n	1) „kora drzewna, łyko, papier, księga” 2) „opaska na głowę, nakrycie głowy” (wykonane z papieru)
<i>hu'nal</i>	hu-na-la HUN-la	<i>hu'n-[a]l hu[']n-[a]l</i>	n	„opaska na głowę, nakrycie głowy”, a w szerszym znaczeniu „korona”
<i>hut / ut</i>	HUT / UT u-ti	<i>hut / ut</i>	n	„twarz, oblicze”
<i>i'</i>	I	<i>i[']</i>	n	„jastrząb, sokół”
<i>ibach</i>	i-ba-cha	<i>ibach</i>	n	„pancernik”, pancernik długoogonowy (<i>Dasypus novemcintus</i>)
<i>ich</i>	i-chi	<i>ich</i>	n	„chile”
<i>ichaan</i>	yi-cha-ni	<i>y-ichaan</i>	n	„brat matki, krewny ze strony matki, wuj”
<i>ichnal</i>	yi-chi-na-la yi-[chi]NAL-la yi-[chi]NAL a-wi-[chi]NAL	<i>y-ich-nal y-ich-nal y-ich-nal aw-ich-nal</i>	cop	dosł. „przód, front” lub „widoczne miejsce” lub w dowolnym przekładzie „w polu widzenia”, co tłumaczymy jako „z, razem” lub „w obecności”
<i>ihch'aak</i>	yi-ch'a-ki ICH'AK-ki ICH'AK	<i>y-i[h]ch'aak i[h]ch'aak i[h]ch'a[a]k</i>	n	„pazur, łapa”, wyraz używany głównie w odniesieniu do kocich łap z wyciągniętymi pazurami
<i>ihzt'iin / ihtz'in</i>	i-tz'i-na yi-tz'i-ni i-tz'i [I(°)TZ'I(°)]	<i>i[h]tz'iin y-i[h]tz'in i[h]tz'i[n] / i[h]tz'i[in] i[h]tz'i[n] / i[h]tz'i[in]</i>	n	„młodszy brat”
<i>ikaatz / ikitz</i>	i-ka-tzi i-ki-tzi	<i>ikaatz ikitz</i>	n	„pakunek, danina, tobołek” lub w niektórych przypadkach w odniesieniu do insygniów królewskich jako daniny
<i>ik'</i>	IK'	<i>ik'</i>	n	„wiatr, powietrze”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>ik'</i>	IK'	<i>ik'</i>	adj	„czarny, ciemny”
<i>ik'il</i>			adj	„ciemność, czarność”
<i>ik'jal</i>			adj	„ciemniejący, czerniejący”
<i>itz'aat / itz'at</i>	i-tz'a-ti ITZAT?-ti i-tz'a-ta ITZAT?-ta ITZAT?	<i>itz'aat</i> <i>itz'aat</i> <i>itz'at</i> <i>itz'at</i> <i>itz'a[a]t / itz'at</i>	n	„mędrzec, czarownik”
<i>ixik</i>	IXIK-ki IXIK	<i>ixik</i> <i>ixik</i>	n	„pani, kobieta”
<i>jaahch / jach</i>	ja-hi-chi ja-chi ja-cha	<i>jaahch</i> <i>jaa[h]ch</i> <i>ja[h]ch</i>	n	„wryty przedmiot”, etykieta w odniesieniu do rzeźbionych przedmiotów, zwłaszcza wykonanych z muszli
<i>jaay / jay</i>	ja-yi ja-ya	<i>jaay</i> <i>jay</i>	n	„waza, misa”
<i>jan</i>	ja-na JAN	<i>jan</i> <i>jan</i>	n	określenie niezidentyfikowanego gatunku drapieżnego ptaka
<i>janaab</i>	ja-na-bi ja-NAB JANAB	<i>janaab</i> <i>jana[a]b</i> <i>jana[a]b</i>	n	określenie niezidentyfikowanego gatunku kwiatu (?)
<i>jawte' / jawante'</i>	ja-wa-TE' ja-TE'	<i>jawte' / jawa[n]te'</i> <i>ja[w]te' / ja[wan]te'</i>	cn	„talerz/naczynie na trójnogu”, wyraz pochodzi przypuszczalnie od rdzenia <i>jaw</i> – „z rozwartymi ustami” z przyrostkiem <i>-an</i> i sufiksem <i>-te'</i>
<i>jol, jool, jo'l</i>	jo-lo JOL-lo JOL-mi JOL-li JOL-la JOL-le JOL	<i>jol</i> <i>jol</i> <i>jol-[oo]m</i> <i>jool?</i> <i>jo'l?</i> <i>jol-e</i> <i>jol</i>	n	„głowa, czaszka”
<i>joy</i>	JOY JOY-ye-la	<i>joy</i> <i>joy-el</i>	n	„debiut, przedstawienie”
<i>jub / ju'b</i>	ju-bi ju-ba	<i>juub</i> <i>ju'b?</i>	n	„muszla”, przypuszczalnie trąbka wykonana z muszli
<i>juuhch</i>	ju-chi ju-chu	<i>juu[h]ch</i> <i>ju[h]ch</i>	n	„muszla”
<i>jukuub</i>	ju-ku-bi	<i>jukuub</i>	n	„kanoa”
<i>juj</i>	---	---	---	zobacz <i>huh</i>
<i>jul</i>	ju-lu	<i>jul</i>	n	„perforator, dziuryt, oszczep, dzida”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>julbaak</i>	ju-li-ba-ki ju-lu-bAK	<i>juul-baak</i> <i>jul-ba[a]k</i>	cn	„perforator wykonany z kości”
<i>juntan / juntahn</i>	1-ta-an 1-TAN-na 1-TAN	<i>juntan /juntahn</i> <i>juntan /juntahn</i> <i>juntan /juntahn</i>	n	„umiłowany, ukochany, drogi”
<i>kaab / kab</i>	ka-bi ka-ba KAB	<i>kaab</i> <i>kab</i> <i>kab / ka[a]b</i>	n	„ziemia, ląd” w odniesieniu do planety Ziemia
<i>kabal</i>	KAB-la	<i>kab-[a]l</i>	adj	„ziemski”, w odniesieniu do naszej planety
<i>kabal pitziiil</i>	ka-ba-la pi-tzi-la	<i>kab-al pitz-iil</i>	cn	dosł. „miejsce na ziemi do gry w piłkę” lub „ziemski gracz w piłkę”; zob. <i>pitziiil</i> i zwrot <i>luumil pitziiil</i> o podobnym znaczeniu
<i>kab</i>	KAB-ba KAB	<i>kab</i> <i>kab</i>	n	„pszczoła, ul, miód”
<i>kakaw</i>	ka-ka-wa ² ka-wa ² ka-ka-wa ka-wa ka	<i>kakaw</i> <i>kakaw</i> <i>kakaw</i> <i>ka[ka]w</i> <i>ka[kaw]</i>	n	„kakao”
<i>kakawal</i>	ka-ka-wa-la ka-wa-la	<i>kakaw-al</i> <i>ka[ka]w-[a]l</i>	adj	„kakaowy, jak kakao” w znaczeniu „czekoladowy, o smaku czekolady”
<i>kaletuun</i>	ka-le-TUN	<i>kal-e-tuun</i>	cn	„kamienny pokój” lub „kamienny wizerunek” (?)
<i>kan</i>	ka-na KAN-na ka-KAN KAN	<i>kan</i> <i>kan</i> <i>kan</i> <i>kan</i>	n	1) „niebo” 2) „wąż” 3) „cztery”
<i>ka'n / kan / kanan</i>	KAN-nu KAN-na KAN	<i>ka'n</i> <i>ka[‘]n / kan / kan[a]n</i> <i>ka[‘]n / kan / kan[a]n</i>	n	„strażnik” jako „zdobywca”; zob. też <i>cha'n</i>
<i>kay</i>		---	---	zobacz <i>chay</i>
<i>kayom</i>	ka-yo-ma	<i>kay-om</i>	n	„rybak”, pochodzi od słowa <i>kay</i> („ryba”) z dodanym sufiksem <i>-om</i>
<i>kaywak</i>	ka-ya-wa-ka	<i>kaywak</i>	n	wyraz o nieokreślonym znaczeniu, odnoszący się do toporków (bez nasady) i przedmiotów o zbliżonym kształcie
<i>keej</i>	ke-ji KEJ	<i>keej</i> <i>ke[e]j / kej</i>	n	„jeleń”, zwłaszcza jeleń wirginijski (<i>Odolcoileus virginianus</i>); jukatecki odpowiednik słowa <i>chij</i> w języku ch'ol

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>kelem</i>	ke-le-ma ke-le ke-KEL KEL	<i>kelem</i> <i>kel[em]</i> <i>kel[em]</i> <i>kel[em]</i>	adj / n	„silny” lub przypuszczalnie „młody, młodzieniec”
<i>kimiil</i>	ki-KIM-la	<i>kim-iil</i>	n	„śmierć” lub bardziej dosłownie „miejsce zmarłych”
<i>kit / kiit</i>	ki-ti ki-ta	<i>kit</i> <i>kiit</i>	n	„ojciec, patron”
<i>kiwi'</i>	ki-WI'	<i>kiwi'</i>	n	„ <i>achioté</i> ” (przyprawa)
<i>kobal</i>	ko-ba-la	<i>kobal</i>	n	„ <i>atole</i> ” (?)
<i>koh</i>	ko KOH?	<i>ko[h]</i> <i>koh</i>	n	„puma, kuguar” (<i>Puma concolor</i>)
<i>kohaw, ko'haw</i>	ko-o-ha-wa ko-ha-wa KOHAW-wa	<i>ko'haw</i> <i>ko[']haw / kohaw</i> <i>ko[']haw / kohaw</i>	n	„hełm”, zwłaszcza w odniesieniu do przejętych z Teotihuacan hełmów pokrytych płytkami z muszli
<i>kokom</i>	ko-ko-ma	<i>kok-om</i>	n	„słuchacz” (?)
<i>kohknom</i>	ko-ko-no-ma	<i>ko[h]k-n-om</i>	n	„strażnik”, wyraz używany w szczególnym odniesieniu do patrolujących bóstw strażników dawnego Copan
<i>kuch</i>	ku-chu KUCH?	<i>kuch</i> <i>kuch</i>	n	„pakunek, ciężar” lub w przypadku, gdy słowo to rozpoczyna wyrażenie złożone: „sprzęt/przyrząd, który coś podtrzymuje”
<i>kun</i>	ku-nu ku-nu-li	<i>kun</i> <i>kun-[i]l</i>	n	„piec” lub przypuszczalnie „piec do wypalania, suszenia”; zobacz <i>chitin</i>
<i>kutz</i>	ku-tzu	<i>kutz</i>	n	„indyk”, zwłaszcza indyk pawi (<i>Agriocharis ocellata</i>)
<i>kuy</i>	ku-yu KUY	<i>kuy</i>	n	„sowa”; nieokreślony gatunek wielkiej sowy, podobnej do puchacza
<i>k'ab</i>	k'a-ba K'AB-ba K'AB	<i>k'ab</i> <i>k'ab</i> <i>k'ab</i>	n	„ręka”, czasami odnosi się ogólnie do „ramienia” w przypadku osób lub „gałęzi” w przypadku drzew; występuje zawsze w formie dzierżawczej
<i>k'aba'</i>	k'a-ba K'ABA-ba-a K'ABA-a K'ABA-ba K'ABA	<i>k'aba[']</i> <i>k'aba'</i> <i>k'aba'</i> <i>k'aba[']</i> <i>k'aba[']</i>	n	„imię, nazwa”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>k'ahk'</i>	k'a-k'a ²K'AK' / ²k'a K'AK'-k'a k'a-K'AK' K'AK'	<i>k'a[h]k'</i> <i>k'a[h]k'</i> <i>k'a[h]k'</i> <i>k'a[h]k'</i> <i>k'a[h]k'</i>	n	„ogień”, w przypadku ognia rytualnego wyraz ten występuje zawsze w formie dzierżawczej
<i>k'ahk'al</i>	K'AK'-la	<i>k'a[h]k'-al</i>	adj	dosł. „ognisty ,płonący, jak ogień” lub w szerszym znaczeniu „płomienny, palący”
<i>k'ahk'naab</i>	K'AK'-NAB	<i>k'a[h]k'-na[a]b</i>	cn	dosł. „ogień-rozlewisko” w znaczeniu „ocean, morze” lub w ogólności „duży zbiornik słonej wody”
<i>k'ahkte'</i>	K'AK'-TE'	<i>k'a[h]k'-te'</i>	cn	nazwa niezidentyfikowanego gatunku rośliny lub drzewa
<i>k'aal</i>	k'a-li k'a-le	<i>k'aal</i> <i>k'al-e / k'a[a]l-e</i>	n	„pokój, pomieszczenie, miejsce odgradzone”
<i>k'ahn</i>	K'AN-na K'AN	<i>k'an</i> <i>k'an</i>	n	„ława, siedzenie, podstawa”, odnosi się również do podstaw/piedestałów stel, schodów glicycznych i w ogólności płaskich budowli
<i>k'ante' / k'ahnte'</i>	K'AN-TE'	<i>k'an-te' / k'ahn-te'</i>	cn	1) nazwa niezidentyfikowanego gatunku rośliny lub drzewa 2) dosł. „ława/siedzisko-drewno”, odnosi się to 'siedziska' lub 'ławy' wykonanych z drewna
<i>k'ahntun</i>	K'AN-na-TUN-ni	<i>k'a[h]n-tuun</i>	cn	dosł. „ława/siedzisko-kamień”, odnosi się to 'siedziska' lub 'ławy' wykonanych z kamienia; zobacz również <i>k'ahn</i> w innych znaczeniach
<i>k'an</i>	K'AN-na K'AN	<i>k'an</i> <i>k'an</i>	adj	1) „żółty” 2) „dojrzały”
<i>k'anal</i>				„żółtawy, jak żółty”
<i>k'anjal</i>				„żółknący, żółkniący”
<i>k'at</i>	K'AT?	<i>k'at</i>	n	dosł. „glina, ceramika”, przypuszczalnie w odniesieniu do wszelkich naczyń ceramicznych
<i>k'ay</i>	k'a-yo K'AY	<i>k'ay</i> <i>k'ay</i>	n	„pieśń, piosenka”
<i>k'ayom</i>	k'a-yo-ma	<i>k'ay-om</i> <i>k'ay-[om]</i>	n	„pieśniarz, śpiewak”
<i>k'ihn</i>	K'IN	<i>k'i[h]n</i>	n	„ciepło, żar, gniew”
<i>k'in</i>	K'IN-ni K'IN	<i>k'in</i> <i>k'in</i>	n	„słońce, dzień”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>k'inich</i>	K'IN-ni-chi K'INICH	<i>k'inich</i> <i>k'inich</i>	n	„słońce” z następującym po nim wzmacniającym znaczenie słowa sufiksem <i>-ich</i> , dającym dosłownie określenie „wielkie słońce” lub „słoneczny”, chociaż powinno być rozumiane jako odniesienie do bóstwa słońca (boga G), znanego też jako <i>K'inich Ajaw</i>
<i>k'inich</i>	K'IN-ni-chi K'INICH	<i>k'inich</i> <i>k'inich</i>	adj	„słońce” z następującym po nim wzmacniającym znaczenie słowa sufiksem <i>-ich</i> , dającym dosłownie określenie „wielkie słońce” lub „słoneczny”, chociaż powinno być rozumiane jako „błyszczący, świecący” w wyrażeniach dotyczących tytułów
<i>k'inil</i>	K'IN-ni-li K'IN-li	<i>k'in-il</i> <i>k'in-[i]l</i>	n	„czas”
<i>k'intun</i>	K'IN-TUN-ni K'IN-TUN	<i>k'in-tuun</i> <i>k'in-tuun</i>	cn	dosł. „słońce-kamień” w znaczeniu „pory suchej, suszy”
<i>k'ohbaah</i>	ko-ho k'o-ba	<i>koh</i> <i>k'o[h]-ba[ah]</i>	cn	dosł. „własna maska” do oznaczenia „maski”
<i>k'o'b</i>	k'o-ba	<i>k'o'b</i>	n	„palenisko”, w tekstach mitologicznych odnosi się do trzech kamieni pierwotnego paleniska
<i>k'uh</i>	k'u-hu K'UH K'UH-li	<i>k'uh</i> <i>k'uh</i> <i>k'uh-[uu]l</i>	n	„bóg”
<i>k'uhul / k'ujul</i> <i>/ k'u'ul</i>	k'u-hu-lu k'u-ju-lu K'UH-HUL K'UH-JUL-lu K'UH-JUL K'U'-u-lu	<i>k'uh-ul</i> <i>k'uh-ul</i> <i>k'uh-ul</i> <i>k'uh-ul / k'uj-ul</i> <i>k'uh-ul / k'uj-ul</i> <i>k'u'-ul</i>	adj	dosł. „niczym bóg, podobny do boga” w znaczeniu „boski”
<i>k'uk'</i>	²k'u-k'u k'u K'UK'	<i>k'uk'</i> <i>k'uk'</i> <i>k'uk'</i>	n	„kwezal”, zwłaszcza samce kwezala herbowego (<i>Pharomachrus mocinno</i>)
<i>k'uk'um</i>	K'UK'-ma k'u-K'UK'UM	<i>k'uk'[u]m</i> <i>k'uk'um</i>	n	„pióro, upierzenie”
<i>k'uuch</i>	k'u-chi	<i>k'uuch</i>	n	„sęp”
<i>k'uuhtz</i>	K'UH-tzi	<i>k'uutz</i>	n	„tytoń”
<i>lak / laak</i>	la-ka LAK? la-ki	<i>lak</i> <i>lak</i> <i>laak</i>	n	„talerz, półmisek” lub w ogóle płaskie przedmioty, jak cegielki ceramiczne lub nawet rzeźbione plakiety kościane

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>lakam</i>	la-ka-ma LAKAM-ma LAKAM	<i>lakam</i> <i>lakam</i> <i>lakam</i>	n / adj	„sztandar, proporzec” / „wielki”
<i>lakamtuun</i>	la-ka-ma-TUN-ni LAKAM-ma-TUN-ni LAKAM-TUN-ni LAKAM-TUN LAKAM[TUN]	<i>lakam-tuun</i> <i>lakam-tuun</i> <i>lakam-tuun</i> <i>lakam-tu[u]n</i> <i>lakam-tu[u]n</i>	cn	dosł. „sztandar-kamień” lub „wielki kamień”, odnosi się zwłaszcza do „steli” lub stojących rzeźbionych monolitów kamiennych
<i>lak'in</i>	la-K'IN-ni la-K'IN	<i>lak'in</i> <i>lak'in</i>	n	„zachód” (strona świata) – używane w okresie postklasycznym na Jukatanie; zastąpiło słowo <i>ochk'in</i> z okresu klasycznego
<i>lam</i>	la-ma LAM	<i>lam</i> <i>lam</i>	n	„połowa okresu”
<i>laatz</i>	la-tzi	<i>laatz</i>	n	„sterta, stos”
<i>le'</i>	le-e le	<i>le'</i> <i>le[']</i>	n	„pętla, węzeł, laso”
<i>le'k</i>	le-ku	<i>le'k</i>	n	„tykwa” (?)
<i>luk'</i>	lu-k'u	<i>luk'</i>	n	„błoto, tynk, stiuk”
<i>luum / lu'm</i>	lu-mi lu-ma	<i>luum</i> <i>lu'm</i>	n	„ziemia, gleba”
<i>luumil pitziiil</i>	lu-mi-li pi-tzi-la	<i>luum-[i]l pitz-iil</i>	cn	dosł. „miejsce na ziemi do gry w piłkę” lub „ziemski gracz w piłkę”; zob. <i>pitziiil</i> i zwrot <i>kabal pitziiil</i> o podobnym znaczeniu
<i>maak</i>	ma-ki	<i>maak</i>	n	„osoba”, wariant znacznie częściej spotykanego słowa <i>winik</i> , występujący w języku ch'ol z ziem wschodnich i w języku jukateckim
<i>maax</i>	ma-xi MAX	<i>maax</i> <i>ma[a]x / max</i>	n	„małpa czepiak”, zwłaszcza Czepiak Geoffroya (<i>Ateles geoffroyi</i>)
<i>mam</i>	ma-ma MAM-ma MAM	<i>mam</i> <i>mam</i> <i>mam</i>	n	„dziadek ze strony matki” lub ogólnie „przodek, czczony członek starszyzny”
<i>ma's</i>	ma-su	<i>ma's</i>	n	„karzeł, chochlik”
<i>mat</i>	ma-ta ma-MAT MAT	<i>mat</i> <i>mat</i> <i>mat</i>	n	„kormoran”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>matan</i>	ma-ta-na ma-ta	<i>matan</i> <i>mata[n]</i>	n	„podarunek, okazanie zaszczytu, przywilej”
<i>matz</i>	ma-tza	<i>matz</i>	n	„mędrzec, czarownik, osoba wykształcona”
<i>may</i>	ma-ya MAY?-ya MAY?	<i>may</i> <i>may</i> <i>may</i>	n	1) „jeleń”, zwłaszcza mazama ruda (<i>Mazama americana</i>) 2) „podarunek, dar, ofiarowanie” 3) „tytoń”, zwłaszcza tytoń przygotowywany jako kleista masa i wciągany przez nos jak tabaka
<i>mayuy</i>	ma-yu-yu ma-yu	<i>mayuy</i> <i>mayu[y]</i>	n	„mgła”
<i>mim</i>	mi-mi	<i>mim</i>	n	„babcia ze strony ojca, prababcia ze strony matki”
<i>miyaatz</i>	mi-ya-tzi	<i>miyaatz</i>	n / adj	„mędrzec, czarownik, osoba wykształcona” lub „mądry, uczony”
<i>mo'</i>	mo-o-o mo-o MO'-o MO'	<i>moo' / mo'</i> <i>mo'</i> <i>mo'</i> <i>mo'</i>	n	„papuga ara”, zwłaszcza ara żółtoskrzydła (<i>Ara Macao</i>)
<i>muknal</i>	[MUK]NAL	<i>muk-nal</i>	cn	dosł. „grzebać-miejsce”, odnosi się do „pochówku, grobowca”
<i>mukuy</i>	mu-ku-yi	<i>mukuuy</i>	n	„gołąb”
<i>mut</i>	MUT-tu mu-MUT MUT	<i>mut</i> <i>mut</i> <i>mut</i>	n	dosł. „wstażka, wiązka”, ale najwidoczniej odnosi się do trzcinowego wizerunku krokodyla
<i>mu'k</i>	mu-ka	<i>mu'k</i>	n	„omen”, zobacz też <i>muut</i>
<i>muut</i>	mu-ti	<i>muut</i>	n	1) „ptak” 2) „omen”
<i>muwaan</i>	mu-wa-ni MUWAN-ni MUWAN	<i>muwaan</i> <i>muwaan</i> <i>muwa[a]n / muwan</i>	n	przypuszczalnie „krogulec” lub „sowa syczek”, ale w większości przypadków odnosi się do wymyślnego ptaka drapieżnego
<i>muyal / muyaal</i>	MUYAL-ya-la mu-MUYAL-la MUYAL-la MUYAL MUYAL-li	<i>muyal</i> <i>muyal</i> <i>muyal</i> <i>muyal / muya[a]l</i> <i>muyaal</i>	n	„chmura”
<i>na'</i>	na	<i>na[']</i>	n	„pani, matka”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>nah</i>	NAH	<i>nah</i>	adj	„pierwszy”
<i>nahb</i>	na-ba NAB-ba NAB	<i>na[h]b na[h]b na[h]b</i>	n	„rozpiętość dłoni” – wyraz używany do obliczania wymiarów, zwłaszcza obwodu gumowych piłek do gry
<i>naab</i>	na-bi NAB-bi	<i>naab naab</i>	n	„rozlewisko, jezioro” w szczególności, a ogólniej zbiorniki słodkiej wody
<i>naah</i>	NAH-hi NAH-hi-la NAH	<i>naah naah-[ii]l na[a]h / nah</i>	n	„dom, budynek, budowla”
<i>nal</i>	na-la NAL-la na-NAL NAL	<i>nal nal nal nal</i>	n	1) dosł. „młoda kukurydza” 2) „północ” (strona świata) – zobacz też <i>xaman</i> 3) sufiks <i>-nal</i> oznaczający „miejsce”
<i>naal</i>	na-li NAL	<i>naal na[a]l</i>	n	„tubylec” lub osoba pochodząca z konkretnego regionu
<i>ne' / neh</i>	NE' / NEH	<i>ne' / neh</i>	n	„ogon”
<i>ne'hn</i>	ne-na NE'-na	<i>ne'[h]n ne'[h]n</i>	n	„lustro, zwierciadło”, zwłaszcza wykonane z mozaiki pirytu lub hematytu na łupkowych lub drewnianych podkładkach
<i>nik</i>	NIK?-ki ni-NIK? NIK?	<i>nik nik nik</i>	n	odnosi się do niezidentyfikowanego gatunku kwiatu
<i>nikte'</i>	NIK-TE'	<i>nikte'</i>	cn	„kwiecie majowe”
<i>noh</i>	NOH?	<i>noh</i>	adj	„wielki, duży”
<i>nohol</i>	no-NOH?-la no-NOH?-lo	<i>nohol nohol</i>	n	„południe” (strona świata)
<i>nuhkul</i>	nu-ku	<i>nu[h]ku[l]</i>	n	dosł. „skóra”, ale używane szczególnie w odniesieniu do warstwy zaprawy na budowlach
<i>nu'n</i>	nu-na NUN?	<i>nu'n nu[']n</i>	n	„pośrednik, mówca rytualny” lub w odniesieniu do osoby, która „mówi z przerwami, załamującym się głosem”
<i>nupul</i>	nu-pu-lu	<i>nupul</i>	adj	„rodzinny, znany, wprawny” (?)
<i>ochk'in</i>	OCH-K'IN-ni OCH-K'IN	<i>ochk'in ochk'in</i>	n	„zachód” (strona świata) – słowo używane w okresie klasycznym na Nizinach Majów; zastąpione wyrazem <i>chik'in</i> w okresie postklasycznym

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>ook / ok</i>	yo-ko OK-ko OK-ki yo-OK-ki	<i>y-ok</i> <i>ok</i> <i>ook</i> <i>y-ook</i>	n	„stopa”, ale w szerszym znaczeniu „podstawa” lub „podparcie” wszelkich przedmiotów nieożywionych
<i>okib / ookib</i>	o-ki-bi yo-ki-bi yo-ki-bi-li	<i>ok-ib / ook-[i]b</i> <i>y-ok-ib / y-ook-[i]b</i> <i>y-ok-ib-il /</i> <i>y-ook-[i]b-[i]l</i>	n	dosł. „stopa-rzecz”, w ogólności określenie „piedestału, podstawy”, w niektórych wypadkach „ławy, ołtarza, tronu”
<i>ohl</i>	o-la OL-la OL	<i>o[h]l</i> <i>o[h]l</i> <i>o[h]l</i>	n	„serce”, zawsze w formie dzierżawczej
<i>olom</i>	o-lo-mo	<i>olom</i>	n	„krew, rodowód”
<i>o'n</i>	o-na	<i>o'n</i>	adj	„liczni, wielu, dużo”
<i>otoch</i>	yo-to-che	<i>y-otoch-e</i>	n	„dom” (mieszkanie, miejsce zamieszkania)
<i>otoot</i>	o-to-ti yo-to-ti yo-OTOT-ti OTOT-ti OTOT	<i>otoot</i> <i>y-otoot</i> <i>y-otot / y-oto[o]t</i> <i>otoot</i> <i>otot / oto[o]t</i>	n	„dom” (mieszkanie, miejsce zamieszkania)
<i>pa'</i>	pa-a PA' pa	<i>pa'</i> <i>pa'</i> <i>pa[']</i>	n	„parów, kanion, wąwóz, rozpadlisko, pęknięcie”
<i>pa'al</i>	pa-a-la	<i>pa'[a]l</i>	n	„laguna”
<i>paach / pach</i>	pa-chi PACH?-cha	<i>paach</i> <i>pach</i>	n / ncl	1) „tył, grzbiet, plecy” 2) klasyfikator numeryczny/liczebnikowy
<i>paat / pat</i>	pa-ti PAT?	<i>paat</i> <i>pat / pa[a]t</i>	n / ncl	1) „tył, grzbiet, plecy” 2) klasyfikator numeryczny/liczebnikowy
<i>pakab tuun</i>	pa-ka-ba TUN-ni	<i>pak-ab tuun</i>	n	dosł. „twarzą w dół-kamienny przedmiot” lub „przewrócony kamienny przedmiot”, odnosi się zwłaszcza do „kamiennych nadproży”
<i>pakal</i>	pa-ka-la PAKAL-la PAKAL	<i>pakal</i> <i>pakal</i> <i>pakal</i>	n	„tarcza”
<i>pasaj</i>	pa-sa-ja PAS-sa-ja PAS	<i>pasaj</i> <i>pasaj</i> <i>pas[aj]</i>	n	„świt, brzask”
<i>pasil</i>	pa-si-li	<i>pasil</i>	n	„otwór, otwarcie, drzwi, wejście”
<i>patah</i>	pa-ta-ha pa-ta	<i>patah</i> <i>pata[h]</i>	n	„guawa, gruszla” (<i>Psidium guajava</i>)

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>patan</i>	pa-ta	<i>pata[n]</i>	n	„danina, służba”
<i>payaal</i>	pa-ya-li	<i>payaal</i>	n	„przewodnik, przywódca, lider”
<i>peten</i>	PET-ne	<i>pet[e]n</i>	n	„wyspa”
<i>pibnaah</i>	pi-bi-NAH pi-bi-NAH-li	<i>pib-naah pib-naah-il</i>	cn	dosł. „piec-dom”, odnosi się zwłaszcza do „łazni parowej”
<i>pik</i>	pi-ki PIK-ki PIK	<i>pik pik pik</i>	n	„spódniczka, okrycie” – odnosi się do strojów, którymi ozdabiano wizerunki bóstw w Palenque
<i>pitz</i>	pi-tzi	<i>pitz</i>	n	„gra w piłkę”; służy także jako rdzeń rzeczownikowy czasownika pochodnego „grać w piłkę”
<i>pitzil / pitzil</i>	pi-tzi-la pi-tzi-li	<i>pitz-iil pitz-[i]l</i>	n / adj	dosł. „gra w piłkę” z odnoszącym się do miejsca sufiksem <i>-iil</i> jako określenie „boiska do gry w piłkę” lub „granie w piłkę” z sufiksem <i>-il</i>
<i>pixom</i>	pi-xo-ma	<i>pix-om</i>	n	„nakrycie głowy”
<i>pokol</i>	po-ko-lo	<i>pok-ol</i>	n	„sprzęt do mycia”, zwłaszcza do płukania pędzelków używanych do malowania naczyń ceramicznych
<i>pom</i>	po-mo	<i>pom</i>	n	w szerszym znaczeniu „kadzidło”, w szczególności „kopal”
<i>pohp</i>	po-po	<i>po[h]p</i>	n	„mata”, zwłaszcza maty plecione z liści palmowych lub innych włókien
<i>puj</i>	pu	<i>pu[j]</i>	n	„trzcina, sitowie”
<i>puutz’</i>	pu-tz’i [pu]tz’i pu	<i>puutz’ puutz’ pu[utz’]</i>	n	„igła tkacka, szpila tkacka” wykonana z kości; proszę zwrócić uwagę na przykład: <i>puutz’ baak</i> – „kościanna igła”
<i>puw</i>	pu-wa	<i>puw</i>	n	„dmuchawka”
<i>sa’</i>	SA’	<i>sa’</i>	n	„atole, kaszka kukurydziana”
<i>sabak</i>	sa-ba-ka SABAK?	<i>sabak sabak</i>	n	„farba, barwnik, sadza”; zobacz też <i>abak</i>
<i>sajal</i>	sa-ja-la sa-ja	<i>sajal saja[l]</i>	n	tytuł o nieznanym znaczeniu
<i>sak</i>	SAK SAK-ki sa-ku	<i>sak saak sa’k</i>	adj	„biały, czysty”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>sakal</i>				„białawy, podobny do białego”
<i>sakjal</i>				„bielenie, wapno do bielenia”
<i>saklaktuun</i>	SAK-la-ka-TUN-ni SAK-LAK-TUN-ni SAK-LAK-TUN	<i>sak-lak-tuun</i> <i>sak-la-tuun</i> <i>sak-lak-tu[u]n</i>	cn	dosł. „biały talerz-kamień” lub „sztuczny talerz-kamień”, odnosi się zwłaszcza do pewnego rodzaju kamiennych kadzielnic z Copan
<i>sakun</i>	sa-ku-na sa-ku	<i>sakun</i> <i>saku[n]</i>	n	„starszy brat”, zobacz <i>suku'n</i>
<i>sas</i>	sa-sa	<i>sas</i>	n	„stiuk, wyprawa wapienna”
<i>sakkab</i>	SAK-KAB-ba	<i>sas-kab</i>	cn	dosł. „biała ziemia”, odnosi się do „marglu” lub „saletry chilijskiej”, w okresie kolonialnym znanej też na Jukatanie, pod nazwą <i>saskab</i>
<i>sa'y</i>	sa-yu	<i>sa'y</i>	n	„mrówka” (nieznanego gatunku)
<i>sayhun</i>	sa-ya-HUN	<i>say-hu[']n</i>	cn	dosł. „zewnątrzna część księgi” czyli „okładka księgi”
<i>sibik</i>	---	---	---	zobacz <i>abak</i> lub <i>sabak</i>
<i>sihom</i>	SIH?-ma SIH?	<i>sih-[o]m</i> <i>sih-[om]</i>	n	gatunek nieznanego kwiatu o płatkach w kolorze białym, czerwonym, żółtym i niebiesko-zielonym
<i>sinan</i>	si-na-na	<i>sinan</i>	n	„skorpion”
<i>suk'in</i>	su-K'IN-ni su-K'IN	<i>suk'in</i> <i>suk'in</i>	n	„brak, niedostatek, pozbawienie”
<i>suhuy</i>	su-hu-yu	<i>sukuy</i>	adj	„czysty, dziewiczy”
<i>sukun</i>	su-ku-na su-ku	<i>sukun</i> <i>suku[n]</i>	n	„starszy brat”, zobacz <i>saku'n</i>
<i>suutz'</i>	su-tz'i SUTZ'-tz'i SUTZ'	<i>suutz'</i> <i>suutz'</i> <i>su[u]tz'</i>	n	„nietoperz” niezidentyfikowanego gatunku
<i>taaj</i>	ta-ji	<i>taaj</i>	n	„obsydian” i narzędzia z niego wykonane
<i>tahn</i>	ta-na TAN-na TAN	<i>ta[h]n</i> <i>ta[h]n</i> <i>ta[h]n</i>	n	1) „wewnątrz, w środku”, przypuszczalnie też jako przyimek dotyczący miejsca „przed (czymś)” 2) „pierś, klatka piersiowa” lub przednia, środkowa część ciała

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>taj</i>	ta-ja TAJ	<i>taj</i> <i>taj</i>	n	„sosna, pochodnia”, zwłaszcza sosna karaibska znana też jako ‘ocote’, z której drewna wyrabiano pochodnie
<i>tajal</i>	TAJ-la	<i>taj[a]l</i>	adj	„podobny do pochodni, jak pochodnia”
<i>tahn lamaw</i>	TAN-na-LAM-wa TAN-na-LAM [TAN]LAM-wa [TAN]LAM	<i>ta[h]n lam[a]w</i> <i>ta[h]n lam[aw]</i> <i>ta[h]n lam[a]w</i> <i>ta[h]n lam[aw]</i>	cn	dosł. „zmniejszony o połowę” lub „miniony w połowie”, w odniesieniu do kalendarzowego okresu dziesięciu <i>haab</i> lub „tun” (czyli połowy 20)
<i>tat</i>	ta-ta	<i>tat</i>	adj	„cienki, płaski”
<i>te’</i>	te-e TE’	<i>te’</i> <i>te’</i>	n	„drzewo, drewno”, służy również do ogólnego określenia roślin
<i>te’el</i>	TE’-e-le TE’-le	<i>te’el</i> <i>te’[e]l</i>	n	dosł. „z drzewa” lub „z drewna”, słowo określające „las, drzewa”
<i>tem / temul</i>	te-me te-mu te-ma	<i>tem</i> <i>tem / tem-u[l]</i> <i>tem / tem-a[l]</i>	n	„tron”
<i>ti’</i>	ti-i TI’	<i>ti’</i> <i>ti’</i>	n	1) „usta, wargi” 2) „otwarcie, otwór, drzwi” 3) „krawędź, brzeg”
<i>til</i>	ti-li TIL-li TIL	<i>til</i> <i>til</i> <i>til</i>	n	„tapir”, zwłaszcza tapir panamski (<i>Tapirus bairdii</i>)
<i>tojol / tojool</i>	to-jo-la to-jo-li	<i>tojol</i> <i>tojool</i>	n	„danina, zapłata”
<i>tokal</i>	to-ka-la	<i>tokal</i>	n	„chmura”
<i>too’k’ / tok’</i>	to-k’a to-k’o TOK’-k’o to-TOK’ TOK’	<i>to’[o]k’</i> <i>tok’</i> <i>tok’</i> <i>tok’</i> <i>tok’ / to[‘o]k’</i>	n	„krzemień” i przedmioty z niego wykonane
<i>tukun</i>	tu-ku-nu	<i>tukun</i>	n	„gołąb”
<i>tuun / tun</i>	tu-TUN-ni TUN-ni TUN tu-TUN	<i>tuun</i> <i>tuun</i> <i>tu[u]n / tun</i> <i>tun</i>	n	1) „kamień”, zwłaszcza <i>tugun</i> 2) „rok (liczący 360 dni), zwłaszcza <i>tun</i> ”
<i>tunich</i>	TUN-ni-chi	<i>tun-ich</i>	n	„kamień”, tutaj z sufiksem wzmocniającym <i>-ich</i>

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>tup / tuup / tu'up?</i>	tu-pa tu-pa-ja tu-pi tu-TUP TUP	<i>tup / tu'[u]p</i> <i>tup-aj / tu'[u]p-[a]j</i> <i>tup / tuup</i> <i>tup / tu[u]p / tu['u]p</i> <i>tup / tu[u]p / tu['u]p</i>	n	„zausznica”, w ogólności ozdoby uszu i klejnoty noszone na uszach
<i>t'ul</i>	t'u-lu T'UL?	<i>t'ul</i> <i>t'ul</i>	n	„królik” nieokreślonego gatunku
<i>tzijil / tzih</i>	tzi-ji-li tzi-ji tzi-hi	<i>tzij-il</i> <i>tzij</i> <i>tzih</i>	adj	„świeży, nowy”
<i>tzu'</i>	tzU TZU'	<i>tzu[']</i> <i>tzu'</i>	n	„tykwa, kalabasa” nieokreślonego gatunku, ale najbardziej zbliżonego do 'butelki tykwy'
<i>tzuk</i>	tzU-ku TZUK	<i>tzuk</i> <i>tzuk</i>	n	„część, podział, prowincja”
<i>tzul</i>	tzU-lu	<i>tzul</i>	n	„pies” (<i>Canis familiaris</i>)
<i>tz'am</i>	tz'a-ma TZ'AM?	<i>tz'am</i> <i>tz'am</i>	n	„tron, siedzisko”
<i>tz'i'</i>	tz'i-i TZ'I'-i TZ'I'	<i>tz'i'</i> <i>tz'i'</i> <i>tz'i'</i>	n	„pies” (<i>Canis familiaris</i>)
<i>tz'i'hk</i>	tz'i-ku	<i>tz'i[h]k</i>	n	„glina” i wykonane z niej przedmioty
<i>tz'ihb</i>	tz'i-bi	<i>tz'[h]b</i>	n	„pisanie, malowanie”
<i>tz'ihbaal / tz'ihbal</i>	tz'i-ba-li tz'i-ba-la	<i>tz'i[h]b-aal</i> <i>tz'i[h]b-al</i>	n	„rysunek, barwienie, dekoracja, ozdabianie”
<i>tz'unun</i>	tz'u-nu-nu tz'u-²nu tz'u-nu TZ'UNUN-nu	<i>tz'unun</i> <i>tz'unun</i> <i>tz'unu[n]</i> <i>tz'unun</i>	n	„koliber” nieokreślonego gatunku
<i>tz'uutz'</i>	tz'u-tz'i	<i>tz'uutz'</i>	n	„ostronos”, zwłaszcza ostronos białonosi (<i>Nasua narica</i>)
<i>u' / uj</i>	U' / UJ	<i>u' / uj</i>	n	„księżyc”
<i>usij</i>	u-si-ja u-si	<i>usiej</i> <i>usi[ij]</i>	n	„sęp” nieokreślonego gatunku, chociaż gdy słowo pojawia się z przedrostkiem określającym kolor <i>k'an</i> „żółty” jako „żółty sęp”, to najprawdopodobniej odnosi się do kondora królewskiego (<i>Sarcoramphus papa</i>)
<i>u'ch' / uch'</i>	yu-ch'a	<i>y-u'ch' / y-uch'</i>	n	„wesz głowowa”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>u'h / uh</i>	yu-ha u-ha-ja yu-UH-li yu-la-li	<i>y-u'h / y-uh-a[l]</i> <i>u'h-[a]j / uh-aj</i> <i>y-u['h]-[i]l / y-uh-[i]l</i> <i>y-u[h]-[a]l-[i]l</i>	n	„paciorek, pierścień, kryza, naszyjnik, klejnoty”
<i>uku'm / ukum</i>	u-ku-ma	<i>uku'm / ukum</i>	n	„gołąb” nieokreślonego gatunku, chociaż jeśli słowo pojawia się z przedrostkiem określającym kolor <i>yax</i> („zielony”), to może odnosić się do gołębia różowawego (<i>Columba cayennensis</i>)
<i>uk'ib</i>	u-k'i-bi yu-k'i-bi yu-k'i-ba	<i>uk'-ib</i> <i>y-uk'-ib</i> <i>y-uk'-iib / y-uk'-[a]b</i>	n	dosł. „pić-rzecz”, w znaczeniu „sprzęt do picia” lub „naczynie, dzban”
<i>ul</i>	u-lu	<i>ul</i>	n	„atole, kaszka kukurydziana”
<i>ulum</i>	u-lu-mu	<i>ulum</i>	n	„indyk”, zwłaszcza indyk pawi (<i>Agriocharis ocellata</i>)
<i>uun</i>	u-ni UN-ni UN	<i>uun</i> <i>uun</i> <i>u[u]n / un</i>	n	„awokado”
<i>unen</i>	yu-²ne yu-ne u-ne	<i>y-unen</i> <i>y-une[n]</i> <i>une[n]</i>	n	„dziecko (ojca)”
<i>ut</i>	yu-ta-la yu-TAL yu-ta	<i>y-ut-al</i> <i>y-ut-al</i> <i>y-ut</i>	n	„owoc”
<i>uut / ut</i>	u-ti UT-ti UT	<i>uut</i> <i>uut</i> <i>u[u]t / ut</i>	n	„twarz, oblicze”; zobacz też <i>hut</i> ; zawsze w formie dzierżawczej
<i>utz</i>	yu-tzi	<i>y-utz</i>	adj	„dobry”
<i>utzil</i>	u-tzi-li yu-tzi-li	<i>utz-il</i> <i>y-utz-il</i>	n / adj	„dobroć, dobro”
<i>uxul</i>	u-xu-lu yu-xu-lu yu-xu-li yu-xu-lu-li	<i>utul</i> <i>y-uxul</i> <i>y-uxuul</i> <i>y-uxul-[i]l</i>	n	„rzeźbienie, rzeźba”
<i>waaj</i>	wa-WAJ-ji WAJ-ji wa-WAJ WAJ	<i>waaj</i> <i>waaj</i> <i>wa[a]j / waj</i> <i>wa[a]j / waj</i>	n	„tamale, ciasto kukurydziane” i artykuły żywnościowe wykonane z tego ciasta

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>way / wahy?</i>	wa-ya wa-WAY-ya WAY-wa-ya WAY	<i>way / wahy?</i> <i>way / wahy?</i> <i>way / wahy? / wayway?</i> <i>way / wahy?</i>	n	„ <i>nawal</i> , współlistnienie, <i>alter ego</i> ”; zawsze w formie dzierżawczej
<i>way</i>	WAY-ya WAT	<i>way</i> <i>way</i>	n	1) „studnia <i>cenote</i> ”, przedstawia kleszcze stonogi ze świata podziemnego; oznacza również powierzchnię wód świata podziemnego 2) „spać, drzemać”, jak w przypadku <i>way-haab</i> „drzemiący rok” w odniesieniu do miesiąca Wayeb kończącego rok
<i>wayil</i>	WAY-ya-li WAY-li	<i>way-[i]l</i> <i>way-[i]l</i>	n	„pokój, pomieszczenie, izba”
<i>wayib / wayab</i>	WAY-bi WAY[bi] wa-ya-ba	<i>way-[i]b</i> <i>way-[i]b</i> <i>way-ab</i>	n	dosł. „rzecz do spania” w odniesieniu do ‘sypialni’ lub „miejsca noclegowego” lub „mieszkania”
<i>we'em</i>	WE'-ma	<i>we'-[e]m</i>	n	dosł. „jedzenie” zakończone sufiksem <i>-em</i> dla słowa „zjadacz” lub po prostu „naczynie do jedzenia” do określania ceramicznych naczyń stołowych
<i>we'ib</i>	WE'-i-bi	<i>we'-ib</i>	n	dosł. „sprzęt do jedzenia” lub po prostu „naczynie do jedzenia”; do określania ceramicznych naczyń stołowych
<i>wi'</i>	WI' wi	<i>wi'</i> <i>wi'</i>	n	„korzeń, bulwa”
<i>winak</i>	wi-na-ke	<i>winak</i>	n	„człowiek, osoba, istota ludzka”, zobacz też <i>maak</i> i <i>winik</i>
<i>winik</i>	wi-ni-ki wi-WINIK-ki WINIK-ki wi-WINIK WINIK	<i>winik</i> <i>winik</i> <i>winik</i> <i>winik</i> <i>winik</i>	n	„człowiek, osoba, istota ludzka”, zobacz też <i>maak</i> i <i>winak</i>
<i>witz</i>	wi-tzi wi-WITZ WITZ	<i>witz</i> <i>witz</i> <i>witz</i>	n	„góra, wzgórze”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>woj / woj / wo'j</i>	wo-jo wo-jo-li wo-jo-le wo-hi wo-o-ja wo-ja	<i>woj</i> <i>woj-[i]l</i> <i>woj-[e]l</i> <i>wooj</i> <i>woj / wo'j</i> <i>woj / wo'j</i>	n	„glif, znak”, może odnosić się też do „symbolu” i „grafemu”
<i>xaman</i>	xa-ma-MAN-na xa-MAN-na xa-MAN	<i>xaman</i> <i>xaman</i> <i>xaman</i>	n	„północ” (strona świata) – słowo używane w okresie klasycznym na Nizinach Majów; w okresie postklasycznym zastąpione przez <i>nal</i>
<i>xib</i>	xi-bi XIB	<i>xib</i> <i>xib</i>	n	„osoba, człowiek”
<i>xo[l]</i>			adj	„cylindryczny”
<i>xook</i>	XOK-ki XOK	<i>xook</i> <i>xo[ok]</i>	n	„rekin” – przypuszczalnie w odniesieniu do gatunków rekinów żyjących w rzece Usumacinta
<i>xo(l)te'</i>	xo-TE'	<i>xo[l]te'</i>	cn	„laska, buława, podpora”
<i>xu'</i>	xu	<i>xu[']</i>	n	nieznany gatunek mrówki, słowo może określać też cechy jakiegoś chrząszcza, żuka
<i>xukpi'?</i>	xu?-ku-pi	<i>xukpi[']?</i>	n	przedmiot używany w tańcu lub określenie tańca z rejonu rzeki Usumacinta, w którym wykorzystywano przedmiot w kształcie krzyża z tzw. „ptasią buławą”
<i>yatik</i>	ya-ti-ki YATIK-ki YATIK	<i>yatik</i> <i>yatik</i> <i>yatik</i>	n	nieznany gatunek kwiatu (?)
<i>yax</i>	ya-xa ya-YAX YAX	<i>yax</i> <i>yax</i> <i>yax</i>	adj	1) „niebiesko-zielony” 2) „jasny, czysty” 3) „pierwszy”
<i>yaxal</i>			adj	niebieskawo-zielony
<i>yaxjal</i>			adj	niebiesko-zielonkawy
<i>yaxte'</i>	YAX-te-e YAX-TE'	<i>yax-te'</i> <i>yax-te'</i>	cn	dosł. „niebiesko-zielone drzewo”, odnosi się zwłaszcza do drzewa kapokowego, puchowca (<i>Ceiba pentandra</i>)

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>yaxun / yaxu'n</i> <i>/ yaxuun</i>	ya-xu-nu ya-xu-na ya-YAXUN YAXUN ya-xu-ni	<i>yaxun</i> <i>yaxun / yaxu'n</i> <i>yaxun / yaxu[']n /</i> <i>yaxu[u]n</i> <i>yaxun / yaxu[']n /</i> <i>yaxu[u]n</i> <i>yaxun / yaxuun</i>	n	ptak bławatnik, zwłaszcza bławatnik meksykański (<i>Cotinga amabilis</i>)
<i>yokib</i>	yo-ki-bi	<i>y-ok-ib</i>	n	„wąwóz, kanion”
<i>yubte'</i>	yu-bu-TE'	<i>y-ub-te'</i>	n	„tkaniny, narzuty” (jako danina)
<i>yuhklaj kab</i>	yu-ku-[la]ja KAB	<i>y-u[h]k-laj kab</i>	cn	dosł. „drżąca ziemia” w znaczeniu „trzęsienia ziemi”
<i>yul / yu'l</i>	yu-lu yu-la	<i>yul</i> <i>yu'l</i>	n	„polerowany przedmiot”
<i>yum</i>	yu-mu	<i>yum</i>	n	„ojciec, patron”

INNE CZĘŚCI MOWY I AFIKSY GRAMATYCZNE

Przysłówki / partykuły:

<i>bay</i>	ba-ya	<i>bay</i>	adv	rzeczywiście?
<i>cha'</i>	CHA'	<i>cha'</i>	adv	drugi raz, powtórnie
<i>ka'</i>	ka	<i>ka'</i>	adv	wtedy, wówczas, zatem
<i>lat</i>	la-ta	<i>lat</i>		aż do (?)
<i>ma'</i>	ma / ma-a	<i>ma'</i>	adv	nie, żaden
<i>naach</i>	na-chi	<i>naach</i>	adv	daleko
<i>sa'miyy</i>	sa-mi-ya / sa-a-mi-ya	<i>sa'miyy</i>	adv	wcześniej, uprzednio, dzisiaj o wcześniejszej porze
<i>xa</i>	xa	<i>xa'</i>	adv	już, także, również, znowu, ponownie, jeszcze raz
<i>i</i>	i	<i>i</i>	part	(i) wówczas

Przymyki:

<i>ti</i>	ti	<i>ti</i>	prep	w, na, do, z
<i>ta</i>	ta	<i>ta</i>	prep	
<i>tu</i>	tu / tu-u	<i>tu</i>	prep	(ti + u)
<i>ti'</i>	TI'	<i>ti</i>	prep	
<i>ichil</i>	i-chi-la	<i>ichüil</i>	prep	w, wewnątrz

Afiksy zaimkowe:

<i>in- / ni-</i>	ni	<i>in- / ni-</i>	pronE	ja/mój/moja/moje/moi
<i>a- / aw-</i>	a / a-wV	<i>a- / aw-</i>	(1SE)	
<i>u- / y-</i>	u / yV	<i>u- / y-</i>	pronE	ty/twój/twoja/twoje/twoi
<i>ka-</i>	ka	<i>ka-</i>	(2SE)	
<i>i- / iw-</i>	i / i-wV	<i>i- / iw-</i>	pronE	on/ona/ono/jego/jej
<i>u- / y-</i>	u / yV	<i>u- / y-</i>	(3SE)	
<i>-en ~ -e'n- ~ -een</i>	Ce-na	<i>-en ~ -e'n ~ -een</i>	pronE	my/nasz/nasza/nasze/nasi
<i>-at / -et</i>	ta / te?	<i>-at / -et</i>	(1PE)	
<i>-∅</i>	---	<i>-∅</i>	pronE	wy/wasz/wasza/wasze/wasi
<i>-on ~ -o'n</i>	Co-na	<i>-on ~ -o'n</i>	(2PE)	
<i>-? / -*ox</i>	?	<i>-? / -*ox</i>	pronE	oni/one/ich
<i>(-o'b)</i>	-Co-ba	<i>(-o'b)</i>	(3PE)	
			pronA	ja
			(1SA)	
			pronA	ty
			(2SA)	
			pronA	on/ona/ono
			(3SA)	
			pronA	my
			(1PA)	
			pronA	wy
			(2PA)	
			pronA	oni/one
			(3PA)	

Zaimki niezależne:

<i>haa'</i>	ha-i	<i>haa'</i>	dem	zaimek wskazujący 3-ej osoby liczby pojedynczej (on, ona, ono, ten, ta, to, tamten, tamta, tamto)
<i>ha'</i>	ha-a	<i>ha'</i>	dem	zaimek wskazujący 3-ej osoby liczby pojedynczej (on, ona, ono, ten, ta, to, tamten, tamta, tamto)
<i>hat</i>	ha-ta	<i>hat</i>	dem	zaimek wskazujący 2-ej osoby liczby pojedynczej (ty)
<i>ha'ob</i>	ha-o-ba	<i>ha'ob</i>	dem	zaimek wskazujący 3-ej osoby liczby mnogiej (oni, one, ci, te, tamci, tamte)
<i>hiin</i>	hi-na	<i>hiin</i>	dem	zaimek wskazujący 1-ej? osoby liczby pojedynczej (ja)

Afiksy oznaczające miejsce (lokatywne):

<i>-nal</i>	-NAL / -na-la	<i>-nal</i>	przyrostek oznaczający miejsce
<i>-ha'</i>			
<i>-a'</i>			
<i>-nib</i>			
<i>ti'</i>			

Sufiksy instrumentalne:

<i>-aab</i>	-Ca-bi	<i>-aab</i>	przyrostek instrumentalny zmieniający czasownik w rzeczownik
<i>-ib</i>	-bi / -i-bi	<i>-ib</i>	przyrostek instrumentalny zmieniający czasownik w rzeczownik
<i>-lel</i>	-le-le / ²le	<i>-lel</i>	przyrostek abstrahujący
<i>-uub</i>	-uub	<i>-uub</i>	przyrostek instrumentalny zmieniający czasownik w rzeczownik

Sufiksy deiktyczne:

<i>-ij / -iij</i>	-ji / -C-ji	<i>-ij / -iij</i>
<i>-iyy</i>	-ya	<i>-iyy</i>
<i>-ijiiy</i>	-ji-ya / -Ci-ji-ya	<i>-ijiiy</i>
<i>-jiyy</i>	-ji-ya	<i>-jiyy</i>

Sufiksy absolutywne:

<i>-aj</i>	-ja	<i>-aj</i>	przyrostek absolutywny (zwłaszcza) w przypadku rzeczy noszonych przez ludzi
<i>-is</i>	-si	<i>-is</i>	przyrostek absolutywny w przypadku części ciała

Sufiksy określające przynależność części ciała:

<i>-el</i>	-e-le / Ce-le / le	<i>-el</i>	sufiks stosowany w przypadku części ciała
------------	---------------------------	------------	---

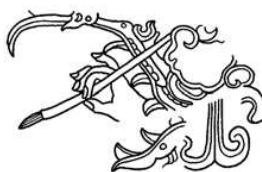
Afiksy klasyfikatorów rodzajów (płci):

<i>aj-</i>	a	<i>aj-</i>	mcl	klasyfikator rodzaju męskiego / nijakiego
<i>ix-</i>	IX / i-xi	<i>ix-</i>	fcl	klasyfikator rodzaju żeńskiego
<i>-om</i>	-Co- ma	<i>-om</i>	ag	sufiks określający „wykonawcę” jakiejś czynności

Klasyfikatory liczebnikowe:

<i>-bix</i>	bi-xi / BIX	<i>-bix</i>	ncl	klasyfikator liczebnikowy: dla liczb 5 lub 7
<i>-mul</i>	mu-lu	<i>-mul</i>	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu przedmiotów stojących
<i>-nak</i>	na-ka	<i>-nak</i>	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu tytułów niższej rangi
<i>paach / pach</i>	pa-chi PACH?-cha	<i>paach pach</i>	ncl	klasyfikator liczebnikowy
<i>-pet</i>	PET	<i>-pet</i>	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu okrągłych przedmiotów
<i>-pik</i>	pi-ki	<i>-pik</i>	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy rachowaniu 8000 (20 ³)
<i>-pis</i>	pi-si	<i>-pis</i>	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu jednostek czasu
<i>-taak</i>	ta-ka / ta-ki / TAK / TAK-ki	<i>-taak</i>	ncl	sufiks liczby mnogiej
<i>-tal</i>	TAL / ta-la / TAL-la	<i>-tal</i>	ncl	klasyfikator liczebnikowy: dla liczebników porządkowych
<i>-te'</i>	TE' / TE'-e	<i>-te'</i>	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu jednostek czasu
<i>-tikil</i>	ti-ki-li	<i>-tikil</i>	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu ludzi
<i>-tuk</i>	tu-ku	<i>-tuk</i>	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu stosów, stert
<i>-tz'ak</i>	TZ'AK / TZ'AK-ka / tz'a-ka	<i>-tz'ak</i>	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu przedmiotów stojących
<i>-ye?</i>	ye	<i>-ye</i>	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu przedmiotów boskich (o boskiej naturze)?

GLOSARIUSZ TERMINOLOGII LINGWISTYCZNEJ⁸³

absolutyw

Przypadek gramatyczny RZECZOWNIKÓW w językach ergatywno-absolutywnych, który zazwyczaj określa PATIENSA w zdaniach przechodnich i jedyny ARGUMENT w zdaniach nieprzechodnich.

afiks

Cząstka słowotwórcza (MORFEM) wyrazu [występująca: (1) przed RDZENIEM – PREFIKS, przedrostek; (2) po rdzeniu – SUFIKS, przyrostek; (3) wewnątrz rdzenia – INFIKS, wrostek)], tworząca wraz z nim wyraz złożony (np. w słowie „przechodzić” *prze-* jest przedrostkiem, a w słowie „domek” *-ek* jest przyrostkiem). W piśmie hieroglificznym Majów afiksami są również **dopełnienia fonetyczne**, a infiksami mogą być pełne słowa. W przeciwieństwie do standardowych reguł lingwistycznych, w epigrafice Majów, ze względu na naturę pisma, afiksy są dzielone na: prefiksy (przed), superfiksy (nad), subfiksy (pod), postfiksy (za) i infiksy (wewnątrz).

afrykata

SPÓŁGŁOSKA złożona, zwarto-szczelinowa, na którą składa się SPÓŁGŁOSKA ZWARTA z następującą po niej SPÓŁGŁOSKĄ SZCZELINOWĄ. Zarówno spółgłoska zwarta, jak i szczelinowa mają na ogół to samo miejsce artykulacji. Na przykład afrykata [č] (lub [tʰ]) jako grafem (DWUZNAC) <ch> w angielskim słowie „child” składa się ze spółgłoski zwartej alweolarnej [t] i spółgłoski szczelinowej palatalno-alweolarnej [ʃ]. W językach Majów afrykаты zachowują się pod względem fonologicznym jak jednostki i nie można dzielić ich na dwa osobne fonemy, czyli w CZASOWNIKU PRZECHODNIM *tzutz* („kończyć”, „zakończyć”) fonemami są odpowiednio: /tʰ/, /u/ i /tʰ/, podczas gdy w języku angielskim sekwencja spółgłosek zwartej i szczelinowej (czyli gloski porównywalnej fonetycznie z afrykatą) może tworzyć dwa fonemy, jak w słowie „cats”: /k/, /æ/, /t/ i /s/. W języku majańskim klasycznym występują cztery afrykаты: bezdźwięczne <tz> i <ch> (lub odpowiednio [tʰ] i [č]) i dźwięczne <tzʰ> i <chʰ> (lub odpowiednio [[tʰ] i [č]).

agens

Rzeczownik lub grupa rzeczownikowa występujące zwykle jako PODMIOT zdania z czasownikami wyrażającymi akcję.

akcent

Zjawisko fonetyczne polegające na wyróżnieniu SYLABY w wyrazie poprzez zwiększenie siły artykulacyjnej (akcent dynamiczny, ekspiracyjny, przycisk), zmiany wysokości tonu (akcent toniczny) lub wydłużenia czasu jej trwania. Słowo to jest również używane do określania *znaku akcentu* w piśmie i (w języku codziennym) dla rozróżnienia nacisku w mowie osób posługujących się tym samym językiem. Zobacz też NACISK.

argument czasownika

Nominalne dopełnienie ORZECZENIA spełniające funkcję semantyczną. Typowe czasowniki przechodnie mają zazwyczaj dwa argumenty (AGENS i PATIENS), a typowe czasowniki nieprzechodnie mają tylko jeden argument, określany w języku polskim jako podmiot zdania nieprzechodniego. Funkcje semantyczne różnią się od funkcji syntaktycznych (np. PODMIOT i DOPEŁNIENIE) w ten sposób, że pierwsze są pojęciowe, a drugie morfosyntaktyczne:

⁸³ Oparty częściowo na: Anttila 1972, Bickford & Tuggy (eds.) 2001, Bricker 1986, 1992, 2000b, Carr 1993, Don, Kerstens & Ruys 1999, Iivonen, Horppila, Heikkinen & Rissanen 2000, Kettunen 2002b, Kosunen & Väisänen 2001, Lacadena & Zender 2000, Loos, Anderson, Day, Jordan & Wingate (eds.) 1999 i Nodine 1996. Ponadto w polskim przekładzie wykorzystano następujące pozycje bibliograficzne: „Słownik języka polskiego PWN”, tomy I-III, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996; „Słownik wyrazów obcych”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997; Wiktor Jassem „Podstawy fonetyki akustycznej”, PWN, Warszawa 1973. Przy hasłach znajdują się odnośniki podane MAŁYMI KAPITALIKAMI. Grafemy są podane w <nawiasach kątowych>, fonemy w /nawiasach ukośnych/, a brzmienie fonetyczne w [nawiasach kwadratowych], np. litera „c” w angielskim słowie „can” zapisana jest grafemowo jako <c>, fonemowo jako /k/ i fonetycznie jako [k^h].

Zdanie:	Funkcja syntaktyczna:	Funkcja semantyczna:
Piotr otworzył drzwi	Piotr = podmiot drzwi = dopełnienie	Piotr = agens drzwi = patiens
Klucz otworzył drzwi	klucz = podmiot drzwi = dopełnienie	klucz = narzędzie drzwi = patiens
Drzwi otwarte	drzwi = podmiot	drzwi = patiens

W języku majańskim klasycznym różnicę tę możemy zobaczyć na następującym przykładzie:

Zdanie:	Funkcja syntaktyczna:	Funkcja semantyczna:
<i>uchukuw Aj Ukul Yaxuun Bahlam</i> („Yaxuun Bahlam pojmał Aj Ukul”)	Yaxuun Bahlam = podmiot Aj Ukul = dopełnienie	Yaxuun Bahlam = agens Aj Ukul = patiens
<i>chuhkaj Aj Ukul</i> („Aj Ukul został pojmany”)	Aj Ukul = podmiot	Aj Ukul = patiens
<i>chuhkaj Aj Ukul ukabjiiy Yaxuun Bahlam</i> („Aj Ukul został pojmany za sprawą Yaxuun Bahlam”)	Aj Ukul = podmiot Yaxuun Bahlam = dopełnienie pośrednie	Aj Ukul = patiens Yaxuun Bahlam = agens

aspekt

Kategoria gramatyczna CZASOWNIKA lub grupy czasownikowej określająca sposób odniesienia czynności w stosunku do wewnętrznego kontekstu, wyrażająca jego dokonanie lub niedokonanie. Najczęściej spotykane aspekty to:

- przeszły (dokonany): odnoszący się do czynności minionej (zakończony) lub w pełni wykonanej;
- zwykły (występuje w j. angielskim): odnoszący się do czynności zwyczajowej, typowej lub powtarzanej
- progresywny (ciągły): odnoszący się do wydarzenia, które miało miejsce przed, po lub w czasie trwania innego
- przeszły (używany bez różnicy zarówno w przypadku wydarzeń zwyczajowych jak i ciągłych): odnoszący się do czynności nie skończonej (niedokonanej)

Nie wszystkie czasowniki mają takie same własności aspektów i mogą należeć do różnych klas aspektów. Do dziś trwają dyskusje nad tym, czy aspekt (lub CZAS) występuje w piśmie hieroglificznym Majów.

asymilacja

Proces fonetyczny polegający na artykulacyjnym przystosowaniu się danej głoski do swego sąsiedztwa w obrębie wyrazu lub na pograniczu dwóch wyrazów w toku mowy; upodobnienie. Na przykład /n/ w jukateckim słowie *chila'n* (interpretator) zmienia się w /m/ przed słowem *balam* (jaguar), czyli w miejscu artykulacji /n/ asymiluje się z następującym po nim /b/. W ten sposób głoski jakby łączą się, prowadząc do wymowy *chila'm balam* (lub: /čila'mbalam/).

czas

Forma i kategoria gramatyczna określające stosunek czasowy chwili odbywania się jakiejś czynności (stanu) do momentu wypowiedzi. Czasy dzieli się na: przeszły, teraźniejszy i przyszły. Sprawą dyskusyjną nadal pozostaje istnienie czasów (lub ASPEKTÓW) w piśmie hieroglificznym Majów.

czasownik

Część mowy oznaczająca zwykle czynność, wydarzenie lub stan. Czasowniki odmieniają się najczęściej np. przez osoby, aspekty, strony i czasy.

czasownik inchoatywny

Postać czasowników odnoszących się do „stawania się”, „pojawiania się” lub „rozpoczynania”. Czasowniki inchoatywne wyrażają rozpoczęcie jakiejś czynności, procesu lub stanu, np. „budzić się”, „zasypać” czy

„umierać”. Odnoszą się do zmiany stanu podmiotu, która to zmiana może być przypadkowa, czasowa lub stała. W językach majańskich wszystkie czasowniki inchoatywne wywodzą się z RZECZOWNIKÓW lub PRZYMIOTNIKÓW.

czasownik kauzatywny

Czasownik kauzatywny jest czasownikiem wyrażającym powodowanie czynności lub stanu oznaczonych przez jego rdzeń, np. „sadzać” w stosunku do „siedzieć”. W pewnej klasie czasowników istnieje alternacja pomiędzy odczytem kauzatywnym a inchoatywnym, np.

inchoatywny: *Zbite* naczynie

kauzatywny: *Jan zbil* naczynie

czasownik nieprzechodni

Nieprzechodnie konstrukcje czasownikowe nie mają DOPEŁNIENIA bliższego, czyli czasownikami nieprzechodnimi są czasowniki, które nie wymagają lub nie mogą mieć dopełnienia bliższego (np. „spać” lub „umierać”).

czasownik przechodni

Czasownik rządzący bezpośrednio (bez pośrednictwa przyimków) dopełnieniem bliższym.

czasownik statyczny

Czasownik, który wyraża bardziej stan jakichś spraw niż akcję. Np. w języku angielskim takie czasowniki jak *be* („być”), *have* („mieć”) i *know* („wiedzieć”) są czasownikami statycznymi.

derywacja

Derywacja stanowi procedurę MORFOLOGICZNĄ polegającą na tworzeniu wyrazów pochodnych od innych, podstawowych; dokonuje się zwykle za pomocą dodawania afiksów (przyrostków i przedrostków) i prowadzi do zmiany znaczenia wyrazu. Na przykład w języku majańskim klasycznym przymiotnik *chanal* („niebiański”) pochodzi od rzeczownika *chan* („niebo”). Zasadniczo derywacja i FLEKSJA są odróżnialne, chociaż trudno je wyraźnie od siebie oddzielić. Istnieje jednak przynajmniej jedna różnica: fleksja nigdy nie prowadzi do zmian w kategorii gramatycznej, podczas gdy jest to zjawisko typowe w przypadku derywacji.

dopełnienie

Składnik odnoszący się w zdaniach do PATIENSA. Czasowniki i zdania proste mające dopełnienie są PRZECHODNIE, a te które są ich pozbawione – NIEPRZECHODNIE. W językach majańskich dopełnienie pojawia się przed PODMIOTEM, czyli zdanie *uchukuw Aj Ukul Yaxuun Bahlam* tłumaczone „Yaxuun Bahlam pojął Aj Ukul”, w rzeczywistości brzmi: „Pojął Aj Ukul (.) Yaxuun Bahlam”. Dopełnienia dzielą się na bliższe i dalsze (pośrednie).

dopełnienie bliższe

Dopełnienie, które przy zamianie orzeczenia na stronę bierną staje się podmiotem zdania.

dopełnienie dalsze (pośrednie)

DOPEŁNIENIE pośrednie jest związkiem gramatycznym, którego cechy i zachowanie można logicznie wyjaśnić w terminach bardziej semantycznych niż składniowych. W zdaniu „Adam został ugryziony przez kleszcza” część składowa „przez kleszcza” jest dopełnieniem pośrednim.

dwuznaczność leksykalna

Rodzaj dwuznaczności, który pojawia się gdy słowo ma kilka znaczeń. Majański wyraz *chan* („niebo”, „wąż”, „cztery”) jest często podawany jako przykład dwuznaczności leksykalnej. Zobacz też HOMOFON.

dwuznak

Dźwięk wyrażony dwiema głoskami. Znak podwójny, składający się z dwóch elementów; w szczególności połączenie dwóch liter oznaczające jedną głoskę; digraf. W języku polskim dwuznakami są na przykład: sz, cz, dz. W transliteracji (i transkrypcji) hieroglifów majańskich występują cztery dwuznaki: <tz>, <tz'>, <ch> i <ch'> wymawiane odpowiednio: [tʰ], [tʰʰ], [č] i [čʰ].

efekt „koktajl party”

Dwuuszy słuch pozwala nam wydzielić interesujące dźwięki z otaczającego nas i nie związanego z tematem hałasu. Podczas warsztatów hieroglifów Majów, kiedy to w salach toczą się różne rozmowy, można skupić się

na dyskusji dotyczącej form ergatywnych lub enklityk deiktycznych, nie zwracając uwagi na dowolne tematy poruszane przez innych uczestników.

ergatyw

Przypadek gramatyczny RZECZOWNIKÓW w językach ergatywno-absolutywnych. Zazwyczaj oznacza AGENSA w zdaniach przechodnich i jedyny ARGUMENT w zdaniach nieprzechodnich. Pełni też funkcję zaimka dzierżawczego.

etymologia

Dział językoznawstwa zajmujący się badaniem historycznego pochodzenia wyrazów lub innych struktur językowych. Na przykład słowo „kakao” pochodzi od hiszpańskiego „*el cacao*”, które zostało zapożyczone z majańskiego „*kakaw*”, mającego z kolei swój źródłosłów w językach mihe-soke („*kakawa*”)

eufemizm

Eufemizm jest słowem lub zwrotem używanym zastępczo w celu złagodzenia wyrażen drastycznych, dosadnych lub obraźliwych. Na przykład wyrażenia takie jak *wydał ostatnie tchnienie, jest sześć stóp pod ziemią czy wacha kwiatki od spodu* są eufemizmami odnoszącymi się do *śmierci*.

fleksja

Fleksja (czyli odmiana) wyrazów jest jednym z największych rodzajów procesów MORFOLOGICZNYCH i polega na dodaniu do słowa AFIKSU. Afiks fleksyjny nadaje wyrazowi szczególną funkcję gramatyczną, *nie* zmieniając jego kategorii. Zazwyczaj fleksja różni się od DERYWACJI.

fonem

Najmniejszy element systemu dźwiękowego języka pełniący funkcję dystynktywną, czyli funkcję różnicowania znaczeń wyrazów i form wyrazowych. W danym języku głoska ta różni się od innych (zobacz KONTRAST) dając odmienne elementy lingwistyczne. Różnice pomiędzy fonemami zwane są *różnicami fonemowymi* (a nie *różnicami fonetycznymi*). Głoski wymawiane inaczej różnią się pod względem *fonetycznym*, lecz jeśli głoski te nie kontrastują ze sobą, to mamy do czynienia z różnicą *alofonów*, a nie *fonemów*. Na przykład w języku polskim litera /b/ oznacza jeden fonem w wyrazie „żaba”, lecz inny fonem w wyrazie „żabka”. Ta sama litera może więc w jednym języku reprezentować kilka różnych fonemów. Z kolei określony fonem może w pewnych przypadkach być oddawany jedną, a w innych drugą literą. Określony zespół liter może też odpowiadać bądź kombinacji fonemów, bądź jednemu fonemowi. Na przykład w wyrazie „marznąć” litery „rz” oznaczają dwa kolejne fonemy, natomiast litery „rz” w wyrazie „burza” sygnalizują tylko jeden fonem.

fonetyka

Dział językoznawstwa zajmujący się badaniem dźwiękowej strony języka. Fonetykę można podzielić na artykulacyjną, akustyczną i słuchową.

fonologia

Dział językoznawstwa, nauka o fonemach i relacjach między fonemami w danym języku.

fraza

Fraza (wyrażenie, zwrot) jest strukturą SKŁADNIOWĄ utworzoną przez więcej niż jedno słowo, ale pozbawioną układu PODMIOT – PREDYKAT, które tworzą pełne ZDANIE PROSTE.

głosa

Krótkie, ogólne tłumaczenie bądź objaśnienie SŁOWA lub MORFEMU, nie uwzględniające kontekstu, w którym występuje.

głoska

Najmniejsza jednostka fonetyczna języka wymawiana przy określonym stałym układzie narządów mowy; dźwięk mowy.

głoska dźwięczna

Głoska, przy której artykulacji wiązadła głosowe przybierają pozycję zwartą, wprawiane są w drgania.

głoska krtaniowa

Głoska wymawiana przez zwarecie w GŁOŚNI (powietrze przechodzi przez krtani pomiędzy wiązadłami głosowymi). Najbardziej znanymi głoskami krtaniowymi są: zwarecie głośni (lub płożja) [ʔ]⁸⁴ i krtaniowa głoska szczelinowa <trąca> [h]. Zwarecie głośni pociąga za sobą zamknięcie wiązadeł głosowych, po którym następuje ich zwolnienie. Natomiast przy wymawianiu spółgłosek szczelinowych <trących> dochodzi do zbliżenia się wiązadeł głosowych. W przypadku kilku angielskich akcentów, zwarecie głośni można usłyszeć w takich słowach, jak „bottle” [boʔl] i czasami zastępuje ono spółgłoskę zwartą ostatniej sylaby, jak w słowie „Scotland” [skoʔland], chociaż częściej występuje w słowach na początku zdań, rozpoczynających się samogłoską, jak w zwrotach typu „uh-uh” (zwrot potoczny określający opinię negatywną lub odmowę) i „oh-oh” („oops”, zwrot potoczny odnoszący się do niespodzianek).

głoska przejściowa

Głoska wymawiana podobnie jak SAMOGŁOSKA, lecz z cechami SPÓŁGŁOSKI. Głoski te są częściej określane jako samogłoski niezgłoskotwórcze lub spółgłoski półotwarte. W języku majańskim klasycznym mamy dwie takie głoski (lub samogłoski niezgłoskotwórcze): [j] i [w] (zapisywane grafemowo odpowiednio jako <y> i <w> i wymawiane bardzo podobnie do angielskich fonemów /y/ i /w/ w słowach takich jak „year” i „wine”; w przypadku /w/ jest ono wymawiane jak /u/ w polskim słowie „autor”).

głośnia

Szczelina w krtani między brzegami wiązadeł głosowych.

grafem

Grafem stanowi strukturalną jednostkę systemu pisma mającą znaczenie językowe i typową formę graficzną. Jest to litera „nieobecna” w alfabecie lub symbol przedstawiający sylabę w sylabariuszu. Na przykład w piśmie Majów symbol sylaby **ka** jest pojedynczym grafemem, bez względu na różne formy użyte do jego zapisania. W alfabecie łańskim grafemem jest jakakolwiek litera lub znak interpunkcyjny. Zobacz też DWUznak.

gramatyka

Metoda, w której łączy się podstawowe elementy języka w celu utworzenia bardziej złożonych struktur, umożliwiając w ten sposób przekazanie myśli w sposób jasny, prosty i systematyczny.

grupa nominalna

Ogólny termin oznaczający fakt, że na przykład RZECZOWNIKI, CZASOWNIKI i ZAIMKI mogą należeć do różnych grup MORFOLOGICZNYCH. W niektórych językach (w tym w języku polskim) rzeczowniki mogą mieć dwa lub trzy rodzaje: męski, żeński i nijaki, z których każdy ma odmienną FLEKSJĘ. W językach majańskich jedyną taką grupą gramatyczną, związaną z rodzajem, są klasyfikatory: *-aj* (męskoosobowy) i *-ix* (żeńskoosobowy). Żaden z nich nie odnosi się do rodzaju męskiego lub żeńskiego *per se*: klasyfikator męski jest w istocie klasyfikatorem nijakim i może być dołączony do nazw roślin i zwierząt, a klasyfikator żeński może też określać formę zdrobniąłą. W języku polskim mamy zaimki osobowe trzeciej osoby („on”, „ona”, „ono”, „oni”, „one”) oraz zaimki dzierżawcze pierwszej, drugiej i trzeciej osoby („mój”, „moja”, „moi”, „moje”, „twój”, „twoja”, „twoi”, „twoje”, „jej”, „jego”, „nasi”, „nasze”, „wasi”, „wasze”, „ich”), ale wiele innych języków, np. języki majańskie ich nie mają. W języku majańskim klasycznym zaimek *u-* (przed słowami rozpoczynającymi się spółgłoską) i *y-* (przed słowami zaczynającymi się samogłoską) stosowany jest zarówno w przypadku mężczyzn, jak i kobiet („on”, „ona”, „ono”, „jego”, „jej”). W językach majańskich rodzaj (płeć) osoby, o której mówimy – jeśli jest to konieczne – wskazany jest inaczej, a mianowicie poprzez podanie klasyfikatora (*aj-* / *ix-*) lub rzeczownika takiego jak m.in.: „mężczyzna”, „ojciec”, „kobieta”.

homofon

Wyraz (lub w szerszym ujęciu grupa liter) wymawiany identycznie jak inny wyraz, odmienny jednak pod względem pisowni i znaczenia. W języku polskim homofonami są na przykład „morze” i „może”.

homogram

Słowo o identycznej pisowni z innym w tym samym języku, lecz różniące się wymową, pochodzeniem i znaczeniem. Na przykład w języku angielskim: *minute* [ˈmɪnɪt] (jednostka czasu lub miara kąta) i *minute* [mɪːnyüt] (‘małych rozmiarów’ lub ‘o niewielkim znaczeniu’).

⁸⁴ Odpowiedniejszym symbolem zwarecia głośni jest znak podobny do znaku zapytania, ale ze względów drukarskich używa się zamiast niego symbolu <ʔ>. Taka praktyka zachowuje poza tym ogólne standardy wprowadzone przez epigrafików Majów, a także jest zgodna z zasadami sformułowanymi i ustalonymi później przez rząd Gwatemali w 1987 i 1988 r. (Zobacz: „Informacje na temat ortografii” na początku podręcznika).

ideograficzny system pisma

Ideograficzny system pisma przedstawia słowa i idee nie wyrażające głosek danego języka. W rzeczywistości nie spotykamy na świecie prawdziwych systemów pisma ideograficznego i większość systemów pisma stosujących *prima facie* ideogramy, posługuje się obecnie logografami, czyli znakami, które nie zawsze wykazują bezpośrednią korelację lub związek z ideą lub rzeczą faktycznie istniejącą. Słowa „ideogram” (lub „ideograf”) i „logogram” (lub „logograf”) są czasami używane wymiennie, ale obecnie preferuje się te drugie. Z kolei „piktogram” (lub „piktograf”) jest znakiem przedstawiającym prawdziwe lub konkretne przedmioty lub istoty: znak przedstawiający realistyczną postać jaguara (lub łeb jaguara) mógłby być piktogramem (gdyż faktycznie oznacza jaguara), ale znak przedstawiający łeb ropuchy jest w rzeczywistości logogramem, ponieważ oznacza czasownik „urodzić się”.

idiom

Szczególne wyrażenie wielowyrazowe właściwe tylko danemu językowi, nie dające się przetłumaczyć dosłownie na inny język. Poszczególne elementy idiomu są rozpoznawalne jako jednostka SEMANTYCZNA i zazwyczaj odnoszą się do zwrotów potocznych (w języku polskim idiomami są na przykład takie wyrażenia jak: *spać jak suseł*, *trafiła kosa na kamień* czy *piąte koło u wozu*). Znaczenia idiomu najczęściej nie można wyprowadzić z jego elementów. Zobacz też EUFEMIZM.

imiesłów

Forma gramatyczna utworzona od czasownika, używana w funkcjach przymiotnikowych lub przysłówkowych. Imiesłowy mogą być odmieniane przez przypadki i przez niektóre czasy, a także pojawiać się w stronie biernej, np.: (1) Filip piszący hieroglify; (2) Hieroglify zostały napisane przez Filipa. W języku ch'ol często występują imiesłowy bierne. W piśmie Majów jednym z imiesłówów (statycznych) jest słowo *hamliiy* (*ham-l-iyy-Ø*), które tłumaczymy „znajdowało się w stanie otwartym”.

klityka

Klityka jest elementem gramatycznym, który posiada syntaktyczne i semantyczne cechy wyrazu, lecz nie może występować osobno (w SKŁADNI), a zatem wymaga „gospodarza”, czyli jest MORFEMEM granicznym. Klityki mogą być również dołączone do wyrazów odmienianych, co odróżnia je od AFIKSÓW. Klityki dzielimy na dwie klasy: proklityki i enklityki; proklityki są dołączane przed „gospodarzem” danego słowa, a enklityki – za nim. W piśmie hieroglificznym Majów istnieje wiele klityk. Jedną z najczęściej spotykanych jest czasowa enklityka DEIKTYCZNA *-jiiy* („przed”, w znaczeniu „wcześniej”).

konstrukcja nominalna

Konstrukcja, która pod względem gramatycznym jest porównywalna z rzeczownikami. Konstrukcje rzeczownikowe obejmują RDZENIE rzeczownikowe, RZECZOWNIKI, ZAIMKI, grupy rzeczownikowe i zdania proste rzeczownikowe. Wraz z konstrukcjami czasownikowymi stanowią one najbardziej podstawowe kategorie w tworzeniu złożzeń syntaktycznych.

kontrast

Dwie głoski kontrastują ze sobą (lub różnica FONETYCZNA jest kontrastowa), jeśli zamiana jednej na drugą (w przypadku identycznego kontekstu fonetycznego) zmienia znaczenie danego słowa. Na przykład w języku angielskim /l/ i /r/ są dwoma odrębnymi FONEMAMI: jeśli /l/ w wyrazie „lock” zamienimy na /r/, to otrzymamy inne słowo, „rock” (np. w języku japońskim nie ma różnicy pomiędzy tymi fonemami). Takie pary słów, których znaczenie może być kontrastowe w oparciu o fonem, zwane się MINIMALNYMI PARAMI. W języku majańskim klasycznym istniały różnice fonemowe. Jedną z nich jest przeciwieństwo pomiędzy SPÓŁGŁOSKAMI ZWARTYMI (BI)LABIALNYMI, zębowymi/ALWEOLARNYMI i WELARNYMI (czyli /p/, /t/ i /k/) z jednej strony, a z drugiej – zwarcie głośni lub spółgłoskami płozywnymi (/p'/, /t'/ i /k'/) (obejmuje to również przeciwieństwo słów, w których przed spółgłoskami lub wewnątrz samogłosek może pojawić się zwarcie głośni (')). Spójrzmy na następujące przykłady: *kab* („ziemia”, „łąd”) i *k'ab* („ręka”); *chan* („niebo”, „wąż”, „cztery”) i *ch'an* („strażnik”). Inna różnica jest widoczna pomiędzy samogłoskami krótkimi i długimi: *nah* („pierwszy”) w przeciwieństwie do *naah* („dom”, „budowla”). Jeszcze inna różnica występuje w słowach, w których przed spółgłoską może pojawić się krtaniowa spółgłoska szczelinowa: *k'an* („dojrzały”, „żółty”) i *k'ahn* („stopień”, „ława”). Długość samogłosek i przedspółgłoskowe krtaniowe spółgłoski szczelinowe nie są wykrywalne bezpośrednio w tekstach glificznych i dlatego trzeba je rekonstruować.

leksem

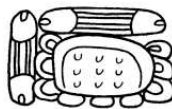
Termin stosowany do wyrażenia idei, że FLEKSYJNE formy słów (które same są słowami) stanowią warianty jednego wyrazu. Na przykład w języku polskim słowa *podręczny*, *leworęczny*, *wyręczyć* czy *rękodzielo* są „wariantami” leksemu *ręka*.

liczba

Kategoria lingwistyczna RZECZOWNIKÓW i ZAIMKÓW, które określają ilość podawanych jednostek. W języku majańskim klasycznym mamy dwie liczby: POJEDYNCZĄ (oznaczaną symbolicznie jako sg. lub S) i MNOGĄ (pl. lub P), przy czym liczba pojedyncza dotyczy głównie zaimków. Ponieważ w językach majańskich nie obowiązuje użycie SUFIKSU liczby mnogiej – zazwyczaj pojawia się tylko wówczas, gdy należy szczególnie podkreślić liczbę mnogą – zatem i w piśmie można zaobserwować jego brak. W zbiorze glifów spotykamy jednak kilka przypadków, kiedy sufiks liczby mnogiej *-o'b* towarzyszy zaimkowi wskazującemu *ha'i* („tamten”), dając *ha'o'b* („tamci”), jak w podanym poniżej przykładzie ze Świątyni 11 w Copan⁸⁵

ha-o-b'o
ha'o'b'
ha'-o'b'-Ø
DEM.PRO-PL-3PA
„oni są”

ko-ko-no-ma
ko[h]kno'm
ko[h]k-n-o'm-Ø
pełnić straż-APAS-AG-3PA
„strażnikami”

Innym sufiksem liczby mnogiej spotykanym w piśmie Majów jest *-taak*. Jego stosowanie ograniczone jest jednak do osób, jak w słowie *ch'oktaak* (*ch'ok-taak*) czyli „młodzi”.

liczba mnoga

Forma gramatyczna oznaczająca, że dany wyraz odnosi się nie do jednej osoby lub jednego przedmiotu, lecz do większej ich liczby. Zobacz też LICZBA.

liczba pojedyncza

Forma gramatyczna oznaczająca, że dany wyraz odnosi się do jednej osoby lub jednego przedmiotu. Zobacz też LICZBA.

metafora

Metafora, czyli przenośnia, jest wyrażeniem, którego nie należy rozumieć dosłownie (lecz które odnosi się do podobnej koncepcji). Jest językowym środkiem stylistycznym, w którym obce znaczeniowo wyrazy są ze sobą składniowo zestawione, tworząc związek frazeologiczny o innym znaczeniu niż dosłowny sens wyrazów. Metafora stosuje odmienne, lecz zbliżone pojęcia w odniesieniu do innych pojęć lub idei, np. „w tej chwili jestem rzeczywiście *wyczerpany* i doszczętnie *wypalony*, starając się *wchłonać* informacje lingwistyczne”.

metonimia

Procedura, w której jedno słowo (będące określeniem innego, bardziej złożonego lub abstrakcyjnego) zastępuje inne słowo lub pojęcie. Na przykład w zdaniu „*Pióro* jest silniejsze od *miecza*”, *pióro* i *miecz* oznaczają siłę/moc odpowiednio pisma/publikacji i wojny/armii. Używamy również takich zwrotów, jak na przykład: *dobre pióro* zamiast *dobry pisarz*, *czytać Mickiewicza* zamiast *czytać dzieła Mickiewicza*, *cały Poznań* zamiast *wszyscy mieszkańcy Poznania*.

minimalna para

Grupa dwóch wyrazów lub innych struktur, które różnią się znaczeniem i tylko jedną głoską w brzmieniu. Zobacz też KONTRAST.

morfem

Najmniejsza jednostka gramatyczna posiadająca znaczenie, czyli słowo lub część słowa, którego nie można podzielić na mniejsze formy znaczeniowe. Morfemami są na ogół TEMATY wyrazów lub AFIKSY. Na przykład słowo „domek” ma dwa morfemy: temat „dom” i przyrostek „-ek”. Glificzny przykład z języka majańskiego klasycznego: **chu-ka-ja** daje nam w transliteracji *chu[h]kaj*, który to wyraz możemy podzielić na cztery morfemy: *chu[-h]k-aj-Ø* (*chuk*: pojmąć; *-h*: dla strony biernej czasowników przechodnich CVC; *-aj*: sufiks tematyczny; *Ø*: znak zaimka absolutywnego trzeciej osoby (znak „Ø” przedstawia „MORFEM ZEROWY”)).

morfem zerowy

Morfem zerowy (Ø) przedstawia element na poziomie abstrakcyjnym, który nie jest widoczny w wyrażeniu, czyli nie pojawia się ani fonetycznie w wymowie ani graficznie w piśmie. Morfem zerowy po prostu oznacza

⁸⁵ Pragniemy podziękować Markowi Zenderowi za zwrócenie uwagi na tę wzmiankę i podanie danych lingwistycznych.

brak oczekiwanego morfemu. W języku majańskim klasycznym (a zatem również w piśmie) istnieje kilka morfemów zerowych. Jednym z najczęściej spotykanych jest zaimek absolutywny (Grupy B) trzeciej osoby liczby pojedynczej. Na przykład zwrot *chum-laj* („on/ona zasiadł/a”) możemy podzielić na morfemy w następujący sposób: *chum-l-aj-Ø* (rdzeń czasownika + oznaczenie czasownika pozycyjnego + sufiks tematyczny + zaimek absolutywny trzeciej osoby).

morfologia

Dziedzina lingwistyki zajmująca się badaniem MORFEMÓW lub wewnętrznej struktury wyrazów.

morfonem

Określenie odnoszące się do zmian jednego FONEMU w inny w zależności od otoczenia. Obecność morfonemów (morfosylab) w piśmie glificznym Majów jest nadal dyskutowana. W tym podręczniku, opisując system pisma Majów, nie uwzględniamy morfonemów, ponieważ rekonstrukcje popierane obecnie przez europejską szkołę epigrafików Majów są równie dobrym rozwiązaniem różnych procesów transkrypcji. Rekonstrukcja nie wymaga odwrócenia fonetycznego i dlatego nie wierzy się już w istnienie takiego procesu.

nacisk

Wyróżnienie jednostki języka mówionego, przypisywane zazwyczaj jednej sylabie w wyrazie. Sylaba akcentowana wymawiana jest na ogół ze zwiększoną siłą artykulacji i z wyższym tonem. W słowach języków majańskich nacisk (akcent) przypada na ostatnią sylabę.

nawiasy [kwadratowe]

Nawiasy kwadratowe [...] są stosowane w analizie epigraficznej do wskazania zrekonstruowanych głosek, a w *transliteracji* do oznaczenia sylab lub słów pojawiających się jako infiksy. W lingwistyce używa się również nawiasów kwadratowych w celu odróżnienia brzmienia FONETYCZNEGO od funkcji FONEMOWEJ lub GRAFEMOWEJ (zaznaczanych odpowiednio ukośnikami /.../ i <nawiasami kątowymi>), czyli [t] oznacza po prostu brzmienie *fonetyczne* litery ‘t’, a /t/ – *fonem* ‘t’ (który jest wymawiany jako [t] lub [t^h]).

onomastyka

Dział językoznawstwa, który bada etymologię imion i nazw własnych (zobacz też TOPONIM).

onomatopeja

Wyraz lub zespół wyrazów naśladujących swym brzmieniem dźwięki naturalne. Słowa takie jak „syk” i „huk” są onomatopiejami.

ortografia

Ogół zasad i przepisów dotyczących poprawnej pisowni; pisanie wyrazów według ustalonych norm.

orzeczenie

Część ZDANIA (wyraz lub wyrazy), za pomocą której orzeka się o podmiocie zdania; wyraża ona czynność, stan lub właściwość PODMIOTU.

osoba

Kategoria gramatyczna wskazująca mówiącego, adresata wypowiedzi lub kogoś trzeciego. Mówiący jest określany jako *pierwsza osoba*, adresat jako *druga osoba*, ktoś trzeci jako *trzecia osoba*. W ten sposób mogą być oznaczane zarówno zaimki, jak i czasowniki, np. „my” jest *zaimkiem pierwszej osoby liczby mnogiej*, a „idzie” jest *czasownikiem w trzeciej osobie liczby pojedynczej*. Większość tekstów Majów jest napisana w *trzeciej osobie liczby pojedynczej*.

partykuła

Nieodmienna część mowy (lub luźny morfem) spełniająca w zdaniu rolę pomocniczą, polegającą na modyfikacji sensu wyrazu lub wypowiedzi. Partykuła nie należy do żadnej z głównych klas słów. W języku polskim partykulami są na przykład: „no”, „li”, „że”, „by”.

patiens

Rodzaj argumentu czasowników. Osoba lub rzecz doznająca jakiejś czynności.

podmiot

Imienna część zdania odnosząca się do „sprawcy”, czyli AGENSA, o którym się w zdaniu orzeka, połączona związkiem zgody z ORZECZENIEM. Podmiotami są RZECZOWNIKI, ZAIMKI lub złożone frazy imienne. W

językach majańskich podmiot następuje po orzeczeniu (i ewentualnym DOPEŁNIENIU), zgodnie z szykiem zdania: orzeczenie–dopełnienie– podmiot (VOS – z ang. verb–object–subject).

predykat

Człon zdania prostego mówiący coś o PODMIOCIE. Orzeczenie w zdaniu wyrażone za pomocą formy osobowej czasownika lub za pomocą innych form orzeczeniowych, m.in. orzecznika z łącznikiem; także: sam orzecznik

prefiks

Przedrostek. Ogólnie MORFEM graniczny (lub AFIKS) dołączony do słowa po jego lewej stronie (czyli poprzedzający znak). Część wyrazu znajdująca się przed jego rdzeniem lub jedna z paru części poprzedzających rdzeń wyrazu. W epigrafice Majów prefiksy pojawiają się jako znaki grafemowe dołączone do innych z lewej strony.

proto-

Pierwszy człon wyrazów złożonych oznaczający pierwszeństwo w czasie, kolejności, stanowisku; przed- ; najdawniejszy, początkowy, pierwszy, pierwotny. Słowo jest też używane do określenia wcześniejszych form języków. Na przykład poprzednikiem wszystkich języków majańskich był język proto-majański, a bezpośrednim poprzednikiem języka tzeltal był język proto-tzeltal. Porównawcza lingwistyka historyczna jest dziedziną zajmującą się określeniami wcześniejszych form danej rodziny językowej i analizującą WYRAZY POKREWNE w badanych językach. Zrekonstruowane proto-formy oznaczane są gwiazdką (*) umieszczoną tuż przed słowem” np. *k'e'η stanowi proto-majańską formę wyrazu *ch'e'n* („jaskinia”, „grota”) w języku majańskim klasycznym.

przymiotnik

Część mowy modyfikująca jakość RZECZOWNIKA lub relację do rzeczownika (określanego); jej podstawową funkcją składniową jest funkcja przydawki lub orzecznika. Przykłady: *zielony, duży, dojrzaly, niebiański, nowy*.

przynależność

Przynależność (posiadanie) jest relacją między właścicielem a przedmiotem (lub osobą), o którym mówi się w zdaniu jako o podmiocie. Środkami gramatycznymi dla wyrażania relacji przynależności są przede wszystkim określniki i zaimki dzierżawcze. Wiele majańskich słów (jak części ciała i określenie pokrewieństwa) jest uważanych za nieprzeośnie (nieodrodnie) posiadane i nie mogą one występować samodzielnie (zobacz słownik). Zobacz również ZAIMEK.

przypadek

Przypadek jest kategorią gramatyczną wskazaną przez fleksję i określaną przez syntaktyczną lub semantyczną funkcję rzeczownika lub zaimka. Zasadniczo określenie *przypadek* powinno być stosowane tylko dla języków, które charakteryzują się pewnymi funkcjami ze względu na fleksję rzeczowników, zaimków lub składników grup rzeczownikowych.

przysłówek

Nieodmienna część mowy nazywająca cechę i określająca CZASOWNIK, PRZYMIOTNIK, inny przysłówek, frazę lub zdanie, odnosząca się m.in. do czasu, miejsca, liczby, kierunku, potwierdzenia lub zaprzeczenia (przykłady: ciemno, bardzo, wesoło, ładnie, potem, tutaj, daleko, już). Zasadniczo słowa, które nie mieszczą się pod względem leksykalnym w takich kategoriach gramatycznych jak rzeczowniki, czasowniki czy przymiotniki, zaliczane są najczęściej do przysłówek.

rdzeń

Podstawowa część wyrazu, która zawiera jego podstawowe znaczenie, powtarzające się w wyrazach pokrewnych. Nie można jej analizować bez utraty tożsamości słowa. W językach majańskich rdzenie są TEMATAMI, które mogą stanowić zarówno MORFEMY określające pełne słowa, jak i morfemy graniczne.

rodzaj

Rodzaj gramatyczny, kategoria morfologiczna rzeczowników decydująca o ich końcówkach deklinacyjnych, o formach innych części mowy (przymiotników, zaimków, liczebników, imiesłówów) określających dany rzeczownik, wchodzących z nimi w związek zgody, decydująca także o formach łączących się z nimi czasowników. Zobacz: GRUPA NOMINALNA.

rzeczownik

Jedna z największych kategorii leksykalnych: słowo, które nazywa rzeczy, osoby, przedmioty, idee i miejsca. Rzeczowniki pełnią rolę PODMIOTU lub DOPEŁNIENIA ORZECZENIA.

rzeczownik nieprzenośny

Rzeczownik, który odnosi się do czegoś lub kogoś uważanych za posiadane, czy to z natury, czy to czasowo, skutkiem czego wyrażanych za przymusowo przynależne. W językach majańskich określenia pokrewieństwa i części ciała są zazwyczaj rzeczownikami nieprzenośnymi.

samogłoska

Jedna z dwóch (obok SPÓŁGŁOSEK) zasadniczych klas głosek. Samogłoski są zazwyczaj wymawiane przy znacznym otwarciu jamy ustnej. W przeciwieństwie do spółgłosek, samogłoski mogą same tworzyć sylaby. W języku majańskim klasycznym mamy pięć samogłosek (lub dziesięć, jeśli samogłoski długie uznamy za osobną grupę samogłosek): /a/, /e/, /i/, /o/ i /u/.

semantyka

Dyscyplina językoznawstwa zajmująca się analizą treści wyrażen językowych w celu określenia charakteru zależności między treścią i formą wyrażenia; w językoznawstwie tradycyjnym: nauka o znaczeniu wyrazów, badająca w jakim zakresie i charakterze budowa formalna wyrazu określa jego znaczenie.

składnia

Badanie zasad złożeń słów, które tworzą frazy, zdania proste i zdania.

słowo

Najmniejsza jednostka gramatyczna, która może występować samodzielnie jako pełne wyrażenie zarówno w mowie, jak i w piśmie. Słowa składają się z TEMATU i dołączonych do nich afiksów.

spółgłoska

Jedna z dwóch (obok SAMOGŁOSKI) zasadniczych grup głosek. Spółgłoski wymawiane są z większym niż w przypadku samogłosek zwarcie lub całkowitym zamknięciem przepływu strumienia powietrza w organach mowy, czego wynikiem jest tarcie lub zatamowanie powietrza. Zasadniczo same spółgłoski (bez samogłosek) nie tworzą osobnych sylab. W podręczniku przyjmujemy do oznaczenia spółgłoski angielski skrót C, stosowany w lingwistyce.

spółgłoska alweolarna

Spółgłoska alweolarna (dziąsłowa) wymawiana jest przez wzniesienie czubka języka (*apex*) lub ostrza języka (*lamina/corona*) w kierunku krawędzi dziąseł. W języku majańskim klasycznym mamy siedem spółgłosek (w tym wypadku grafem) alweolarnych, a mianowicie: <t>, <t'>, <tz>, <tz'>, <s>, <l> i <n>.

spółgłoska bilabialna

Głoski bilabialne (dwuwargowe) wymawiamy używając obu warg. W języku majańskim klasycznym mamy pięć głosek bilabialnych: /p/, /p'/, /b/, /m/ i /w/.

spółgłoska labialna

Głoska labialna (wargowa) wymawiana jest przez zwięźlenie lub zamknięcie warg. Termin ten odnosi się zarówno do głosek bilabialnych (dwuwargowych), jak i wargowo-zębowych. W języku majańskim klasycznym występuje pięć głosek bilabialnych: [p], [p'], [b], [m] i [w]. *Brak* jest natomiast głosek wargowo-zębowych, wymawianych przez zbliżenie dolnej wargi do górnego szeregu zębów, jak w przypadku [f] i [v].

spółgłoska nosowa

Głoska wymawiana przez obniżenie podniebienia miękkiego, co pozwala strumieniowi powietrza wydostać się przez nos. W języku majańskim klasycznym występują dwie spółgłoski nosowe: [m] i [n].

spółgłoska palatalna

Głoska, zwłaszcza spółgłoska palatalna (podniebienna), której artykulacja polega m.in. na wzniesieniu środkowej części powierzchni języka ku podniebieniu twardego. W języku majańskim klasycznym (w oparciu o wymowę współczesnych języków Majów) występuje tylko jedna czysto palatalna głoska [j] (jako grafem <y>) i trzy spółgłoski palatalno-alweolarne (podniebiennie-dziąsłowe): [č], [č'] i [š] (jako grafemy odpowiednio: <ch>, <ch'> i <x>).

spółgłoska płozywna

Głoska płozywna (zwarto-wybuchowa lub zwarta) powstaje gdy w czasie artykulacji narządy mowy zwierają się, po czym następuje ich nagłe rozwarcie; płozywa. Zobacz też SPÓŁGŁOSKA ZWARTA.

spółgłoska półotwarta

Głoski [w], [j], [r] i [l], choć najczęściej tylko [w] i [j] uważane są za spółgłoski półotwarte (lub samogłoski niezgłoskotwórcze), gdyż nie można przypisać ich bezpośrednio ani do kategorii SPÓŁGŁOSEK ani SAMOGŁOSEK.

spółgłoska szczelinowa <trąca>

Głoska wymawiana przez wypchnięcie powietrza przez małą szczelinę w miejscu artykulacji. W języku majańskim klasycznym występują cztery spółgłoski szczelinowe (w tym wypadku zapisane w postaci GRAFEMÓW): <s>, <x> (wymawiane jak /š/), <j> (wymawiane jako <ch> w szkockim słowie „Loch” lub jak <j> w hiszpańskim imieniu „Juan”) i <h>.

spółgłoska welarna

Głoska welarna (miękkopodniebienna) wymawiana jest przez zwężenie w wyniku wzniesienia tylnej części języka (*dorsum*) do podniebienia miękkiego (*velum*). W języku majańskim klasycznym występują dwie spółgłoski welarne: [k] i [kʰ] i jedna spółgłoska, która jest albo welarna albo języczkowa: [x] (zapisywana grafemowo <j> i wymawiana jak „j” w hiszpańskim imieniu „Juan”) – nie należy mylić jej z grafemem <x>.

spółgłoska zwarta

Spółgłoska wymawiana przy całkowitym zwarciu (zamknięciu) przepływu powietrza w pewnych miejscach przewodu głosowego, po którym to zwarciu następuje nagłe wypuszczenie powietrza. W języku majańskim klasycznym mamy osiem takich spółgłosek zwartych: /p/, /t/, /k/, /ʰ/, /pʰ/, /tʰ/, /kʰ/ i /b/.

strona (czasownika)

Forma czasownikowa wyrażająca stosunek PODMIOTU do ORZECZENIA. W języku majańskim klasycznym występują cztery strony czasownika: CZYNNA, BIERNA, MEDIALNO-PASYWNA i ANTYPASYWNA. W celu uzyskania dodatkowych informacji, proszę zajrzeć do części podręcznika poświęconej gramatyce (na stronie 60).

strona antypasywna

STRONA antypasywna to strona czasownika występująca w językach ergatywno-absolutywnych (takich jak języki majańskie), w której AGENS zdania ma przypadek ABSOLUTYWNY zamiast „normalnego” ERGATYWNEGO. Grupa rzeczownikowa w przypadku absolutywnym może być określana jako dopełnienie dalsze (pośrednie). W językach ergatywno-absolutywnych czasownik w konstrukcji antypasywnej zachowuje się jak czasownik nieprzechodni.

strona bierna

Strona bierna stanowi FLEKSYJNĄ (lub pochodną) formę CZASOWNIKA PRZECHODNIEGO, w której DOPEŁNIENIE czasownika tworzącego orzeczenie w zdaniu staje się PODMIOTEM, czyli wskazuje, że podmiot jest pacjentem lub odbiorcą akcji opisanej orzeczeniem. W przypadku podanego wcześniej przykładu (zobacz DOPEŁNIENIE) zdanie *chuh]kaj Aj Ukul* tłumaczymy „Aj Ukul został pojmany”.

strona czynna

Strona CZASOWNIKA PRZECHODNIEGO, w której osoba lub rzecz wyrażona PODMIOTEM gramatycznym zdania jest wykonawcą czynności wskazanej ORZECZENIEM

strona medialno-pasywna

Strona czasownika używana w niektórych językach, jak np. łaciński, grecki i języki majańskie. W stronie medialno-pasywnej (*vox media*) agens jest całkowicie usunięty, natomiast PATIENS staje się PODMIOTEM orzeczenia. W stronie medialno-pasywnej akcja podmiotu skierowana jest na sam podmiot, np.: (w języku majańskim klasycznym) *chukuuy Aj Ukul* („pojmano Aj Ukul”).

sufiks

Przyrostek, MORFEM graniczny (lub AFIKS) dodawany po RDZENIU lub TEMACIE wyrazu. Zobacz też PREFIKS.

sylaba

Minimalna jednostka w układzie sekwencji głosek. Sylaby składają się zwykle z jądra (zazwyczaj SAMOGŁOSKI lub samogłosek) z dołączonym na początku i/lub na końcu złożeniem (zazwyczaj SPÓŁGŁOSKĄ). W naszym podręczniku struktury sylab są oznaczane skrótowo CV (spółgłoska–samogłoska – z ang. consonant–vowel). Na przykład w języku majańskim klasycznym transliteracja słowa „*ch'ahom*” mogłaby być podana jako CV.CVC (chʰa-hom). Jednak w przeciwieństwie do standardowych metod stosowanych w lingwistyce, transliteracja słów

języka majańskiego klasycznego podawana jest sylabicznie w oparciu o sylaby grafemowe, czyli odróżnia się sylaby *wymawiane* od sylab *grafemowych*. Wyraz *ch'ahom* jest zatem podzielony na trzy sylaby grafemowe (lub sylabogramy): **ch'a-ho-ma** i może być przedstawiony przy użyciu obu symboli sylabicznych (wymawianych i grafemowych): CV.CV.CV → CV.CVC (lub CV-CV-CV → CVCVC).

synkopa

Usunięcie segmentu słowa. Na przykład w języku majańskim klasycznym czasownik NIEPRZECHODNI „tańczyć” jest derywatem rzeczownika *ahk'ot* „taniec”, tworząc w ten sposób *ahk'taj* < *ahk'ot* + *-aj* (fonem /o/ został więc synkopowany).

system przypadków ergatywno-absolutywnych

Termin wprowadzony w lingwistyce w sytuacjach, kiedy wskazanie jednego przypadku lub AFIKS stosowane są do określenia jednego ARGUMENTU (czyli PODMIOTU) czasowników NIEPRZECHODNICH i PATIENSA czasowników PRZECHODNICH, oraz gdy wskazany inny przypadek lub afiks określają agensa czasowników przechodnich. Pierwszy z tych przypadków zwany jest absolutywnym (ABS), a drugi ergatywnym (ERG). W językach majańskich zaimki (afiksy zaimkowe) ergatywne stosowane są jako podmioty czasowników przechodnich i jako zaimki dzierżawcze („posiadacze” rzeczowników), podczas gdy zaimki absolutywne stanowią dopełnienia czasowników przechodnich i podmioty czasowników nieprzechodnich. W języku majańskim klasycznym oznacza to, że zaimek (afiks zaimkowy) w zdaniach takich, jak *utz'ihb* („[to jest] jego/jej pismo”) i *utz'apaw* („on/ona ustawił(a)/wzniósł (wzniósła) to) jest w zasadzie tym samym /u-/, ale w pierwszym przykładzie oznacza posiadacza rzeczownika (zaimek dzierżawczy), a w drugim jest podmiotem czasownika przechodniego. W językach majańskich zaimki ergatywne są dodawane do rdzenia czasownika po lewej stronie (przed czasownikiem), a zaimki absolutywne są przyłączane do prawej strony czasownika (po czasowniku).

temat (wyrazu)

Podstawowa część wyrazu, do której można dodawać AFIKSY fleksyjne. Na przykład tematem majańskiego słowa *chanal* („niebiański”) jest *chan* („niebo”). Podobnie tematem *k'ahk'al* („ognisty”) jest *k'ahk'* („ogień”). Temat wyrazu może składać się z jednego lub kilku morfemów.

toponim

Toponim jest RZECZOWNIKIEM (lub grupą rzeczownikową) określającą miejsce geograficzne. Toponimami są na przykład: *Belize*, *Tikal*, *Poznań*, *Kraków*, *Góry Świętokrzyskie*, *Tatrzański Park Narodowy*, *Nuestra Señora la Reina de los Angeles de Porciúncula*.

tryb

Termin dotyczący jednej z czterech kategorii fleksyjnych czasowników (tryb, CZAS, ASPEKT i modalność). Najczęściej występujące kategorie to tryb oznajmujący, rozkazujący, przypuszczający itp. Wydaje się, że w tekstach hieroglificznych Majów spotykamy tylko tryb oznajmujący.

wyrazy pokrewne

Wyrazy są uważane za pokrewne (w danych językach) jeśli wywodzą się ze wspólnego oryginalnego słowa, rdzenia. Zazwyczaj wyrazy pokrewne mają podobne struktury FONOLOGICZNE i SEMANTYCZNE, ale oczywiście istnieje wiele wyjątków od tej reguły i można je dostrzec jedynie w oparciu o lingwistykę historyczną. Słowo „pszczoła” i „miód” znaczą *chab* w językach *ch'ol*, *ch'ontal*, *ch'orti*, *ch'olti'* i *tzeltal*; *kab* w języku jukateckim, lakandońskim, *itza'* i *mopan*; a *kaab* w językach *k'iche'*, *kaqchikel* i *tzutujil*; jednak wszystkie wywodzą się z tego samego rdzenia **kaab* w języku proto-majańskim, a zatem są *wyrazami pokrewnymi*. Im większa odległość (w czasie i w przestrzeni) pomiędzy danymi językami, tym bardziej mogą różnić się wyrazy o tym samym pochodzeniu. Na przykład wyraz „sto” różni się znacznie, w czasie i w przestrzeni, w poszczególnych językach indoeuropejskich: w języku łacińskim mamy *centum*, w greckim *hekatón*, w staro-irlandzkim *cēt*, w gotyckim *hund*, w szwedzkim *hundra*, w tokaryjskim *kānt*, w hiszpańskim *ciento*, w sanskrycie *śatám*, w litewskim *šimtas*, w rosyjskim *sto*, w angielskim *hundred*, ale wszystkie one są wyrazami pokrewnymi, pochodzącymi z **kmtón* z języka praindoeuropejskiego. Słowa zmieniają się również pod względem semantycznym w różnych powiązanych ze sobą językach lub w ramach jednego języka w miarę upływu czasu: na przykład angielskie słowo *nice* oznaczało *głupi* w języku angielskim pod koniec XIII wieku. Później wyraz ten wielokrotnie zmieniał swe znaczenie na *ekstrawagancki*, *elegancki*, *dziwny*, *skromny*, *rzadki* i *nieśmiały*, osiągając w końcu swe obecne znaczenie (*miły*, *ładny*) w XVIII wieku. Rozważając historię języków majańskich (i odtwarzając język majański klasyczny lub proto-majański) należy uwzględnić zarówno zmiany fonologiczne, jak i semantyczne w tych językach, które to zmiany nie są i nie były stabilne, podobnie jak w przypadku innych języków na świecie.

wyrazy rzeczownikowe

Ogólna klasa wyrazów obejmujących rzeczowniki, imiona i nazwy własne.

wyrażenia deiktyczne

Elementy danego języka muszą posiadać odnośniki zależne od bezpośredniego kontekstu ich wymowy. Wyrażeniami deiktycznymi są na przykład ZAIMKI osobowe i wskazujące, zwroty związane z przestrzenią (np. „tutaj” i „tam”), czasem (np. „jutro” i „teraz”), czasem gramatycznym (przeszły, teraźniejszy itd.) i gesty mówcy.

zaimek

Część mowy, która może zastępować RZECZOWNIK lub grupę rzeczownikową. W gramatyce wyróżniamy kilka rodzajów zaimków: *zaimki osobowe* (np. ja, ty, on, ona), *zaimki dzierżawcze* (np. mój, jego, ich), *zaimki wskazujące* (np. ten, tamten), *zaimki pytające* (np. kto?, co?), *zaimki zwrotne* (np. mną, sobą), itd. W języku majańskim klasycznym zaimki określają OSOBE, a nie RODZAJ. Na przykład w języku majańskim klasycznym, zaimek ergatywny trzeciej osoby liczby pojedynczej „u” może oznaczać zarówno „on”, jak i „ona” czy „ono” (lub „jej”, „jego”), a rodzaj wynika jedynie z kontekstu. W piśmie Majów mamy trzy grupy zaimków: (1) zaimki osobowe, (2) zaimki dzierżawcze, wyrażające PRZYNALEŻNOŚĆ, i rzadko spotykane (3) zaimki wskazujące.

zaimki osobowe i dzierżawcze		zaimki wskazujące	
	u „on, ona, to, jego, jej” u (przed spółgłoskami)		ha-i „tamten” ha'i'
	ya ⁸⁶ „on, ona, ono, jego, jej” y- (przed samogłoskami)		ha-o-ba „tamci” ha'o'b

Tabela XXVI. Przykłady zaimków z języka majańskiego klasycznego w tekstach hieroglificznych.

zależność od kontekstu

Zależność od kontekstu oznacza, że interpretacja (lub tłumaczenie) wyrażenia zależy od kontekstu, w którym zostało użyte; tłumaczenie może być dosłowne, składniowe lub inne.

zdanie

Zespół wyrazów powiązanych na podstawie gramatycznej zależności, zawierający orzeczenie najczęściej w formie osobowej czasownika. Zdanie może składać się z jednego lub kilku zdań prostych.

zdanie proste

Grupa czasownikowa połączona z grupą nominalną lub przysłówkową. Zdania proste mogą być zależne lub niezależne. Na przykład w zdaniu „Wiem, że polubisz odczytywanie glifów Majów” „Wiem” jest zdaniem prostym niezależnym, które zawiera frazę lub zdanie proste zależne „że polubisz odczytywanie glifów Majów”.

⁸⁶ Istnieje tylko jeden przykład (grafem) zaimków osobowych i dzierżawczych (znak **ya-** używany jest ze słowami rozpoczynającymi się samogłoską /a/). Inne znaki to **ye**, **yi**, **yo** i **yu** występujące ze słowami rozpoczynającymi się odpowiednio samogłoskami /e/, /i/, /o/ i /u/.

SKRÓTY STOSOWANE W ANALIZIE MORFOLOGICZNEJ I ANALIZIE GRAMATYCZNEJ (PRZYJĘTE W LINGWISTYCE JĘZYKÓW MAJÓW)

Skrót:	Objaśnienie:
Ø	morfem zerowy
-	granica morfemu
1	pierwsza osoba
2	druga osoba
3	trzecia osoba
1S	pierwsza osoba liczby pojedynczej
2P	druga osoba liczby mnogiej
3SA	trzecia osoba liczby pojedynczej (zaimek absolutywny)
3SE	trzecia osoba liczby pojedynczej (zaimek ergatywny)
A	absolutyw
ADJ	przymiotnik
ADV	przysłówek
AFT	afektywny
APAS	strona antypasywna
DEM	zaimek wskazujący
E	ergatyw
FCL	klasyfikator rodzaju żeńskiego
INC	inchoatywny
INS	sufiks narzędziowy
IV	czasownik nieprzechodni
IVD	czasownik nieprzechodni, derywat
LOC	sufiks lokatywny
MCL	klasyfikator rodzaju męskiego / nijakiego
N	rzeczownik
NCL	klasyfikator liczbowy/liczebnikowy
NUM	liczba, liczebnik
P	liczba mnoga
PAS	strona bierna
PV	czasownik pozycyjny
REL	sufiks względny
S	liczba pojedyncza
SUF	sufiks (w przypadku niezidentyfikowanych sufiksów)
THM	sufiks tematyczny
TV	czasownik przechodni

Inne skróty:

*	zrekonstruowane słowo lub morfem (w lingwistyce historycznej)
*	niepoprawne słowo, zdanie proste, zdanie itd. (w ogólności)
C	spółgłoska
V	samogłoska

Skróty stosowane w epigrafice Majów:

ADI	Wskaźnik Daty Wcześniejszej (z ang. Anterior Date Indicator)
CR	Koło Kalendarzowe (z ang. Calendar Round)
DN	Liczby określające upływ czasu (z ang. Distance Numbers)
DNIG	Glif wprowadzający liczb określających upływ czasu (z ang. Distance Number Introductory Glyph)
EG	Glif emblemat (z ang. Emblem Glyph)
IS	Seria Początkowa (z ang. Initial Series)
ISIG	Glif Wprowadzający Serii Początkowej (z ang. Initial Series Introductory Glyph)
LC	Kalendarz Długiej Rachuby (z ang. Long Count)
PDI	Wskaźnik Daty Późniejszej (z ang. Posterior Date Indicator)
PE	Koniec Okresu (z ang. Period Ending)
PSS	Początkowa Sekwencja Standardowa (z ang. Primary Standard Sequence)

ŹRÓDŁA BIBLIOGRAFICZNE I LITERATURA UZUPEŁNIAJĄCA

ACUÑA, René (ed.)

- 1993 Bocabulario de Maya Than: Codex Vindobonensis N.S. 3833. Facsímil y transcripción crítica anotada Instituto de Investigaciones Filológicas, Centro de Estudios Mayas, *Fuentes para el Estudio de la Cultura Maya*, 10. Universidad Nacional Autónoma de México, México, D.F.

ANGULO V., Jorge

- 1970 Un posible códice de El Mirador, Chiapas. *Tecnología* 4. Departamento de Prehistoria. Instituto Nacional de Antropología e Historia, México, D.F.

ANTTILA, Raimo

- 1972 *An Introduction to Historical and Comparative Linguistics*. MacMillan Publishing Co., Inc., New York.

AULIE, H. Wilbur and Evelyn W. Aulie

- 1999 *Diccionario Ch'ol de Tumbal, Chiapas, con variaciones dialectales de Tila y Sabanilla*. Reeditado por Emily F. Scharfe de Stairs. Instituto Lingüístico de Verano, A.C., México, D.F.

BARRERA VÁSQUEZ, Alfredo

- 1980 *Diccionario Maya Cordemex: Maya-Español, Español-Maya*. Ediciones Cordemex, Mérida, Yucatán, México.

BAUER, Laurie

- 1988 *Introducing Linguistic Morphology*. Edinburgh University Press, Edinburgh.

BEETZ, Carl P. and Linton Satterthwaite

- 1981 *The Monuments and Inscriptions of Caracol, Belize*. University Museum Monograph 45, University of Pennsylvania, Philadelphia.

BELIAEV, Dmitri

- 2005 *Epigraphic Evidence for the Highland-Lowland Maya Interaction in the Classic Period*. Paper presented at the 10th European Maya Conference, Leiden.

BERLIN, Heinrich

- 1958 El glifo "emblema" en las inscripciones mayas. *Journal de la Société des Américanistes* n.s. 47: 111-119.

BICKFORD, J. Albert and David Tuggy (eds.)

- 2001 *Electronic Glossary of Linguistic Terms*.
URL: <<http://www.sil.org/americas/mexico/ling/glosario/E005ai-Glossary.htm>>

BOOT, Erik

- n.d. A Classic Maya – English / English – Classic Maya Vocabulary of Hieroglyphic Readings. *Mesoweb*.
URL: <<http://www.mesoweb.com>>

BRICKER, Victoria R.

- 1986 *A Grammar of Maya Hieroglyphs* (Middle American Research Institute, Publication No. 56). Tulane University, New Orleans.

- BRICKER, Victoria R.
 1992 Noun and Verb Morphology in the Maya Script. In *Handbook of Middle American Indians, Supplement Vol. 5: Epigraphy*. University of Texas Press, Austin.
- BRICKER, Victoria R.
 2000a Bilingualism in the Maya Codices and the Books of Chilam Balam. *Written Language and Literacy*, Vol. 3:1, pp. 77-115.
- BRICKER, Victoria R.
 2000b Aspect, Deixis, and Voice: Commentary on Papers by Wald and Lacadena. *Written Language and Literacy*, Vol. 3:1, pp. 181-188.
- CAMPBELL, Lyle
 1998 *Historical Linguistics: An Introduction*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- CARLSON, John B.
 1983 The Grolier Codex: A Preliminary Report on the Content and Authenticity of a Thirteenth-Century Maya Venus Almanac. In: *Calendars in Mesoamerica and Peru: Native American Computations of Time*. Proceedings of the 44th International Congress of Americanists. Edited by Anthony F. Aveni and Gordon Brotherston. *BAR International Series* 174, Oxford.
- CARR, Philip
 1993 *Phonology*. The MacMillan Press Ltd., London.
- CHASE, Arlen F., Nikolai Grube, and Diane Z. Chase
 1991 Three Terminal Classic Monuments from Caracol, Belize. *Research Reports on Ancient Maya Writing* 36.
- CIUDAD REAL, Antonio de
 1984 *Calepino Maya de Motul, Tomos I-II*. Edición de René Acuña. Universidad Nacional Autónoma de México, México, D.F.
- Codex Tro-Cortesianus (Codex Madrid)*
 1967 Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz.
- Códice de Madrid*
 1933 Drawings by Carlos A. Villacorta. Tipografía Nacional, Guatemala.
- COE, Michael D.
 1992 *Breaking the Maya Code*. Thames and Hudson, Inc., New York.
- COE, Michael D. and Justin Kerr
 1998 *The Art of the Maya Scribe*. Harry N. Abrams, Inc., New York.
- COE, Michael D. and Mark Van Stone
 2001 *Reading the Maya Glyphs*. Thames and Hudson Inc., New York.
- DIENHART, John M.
 1989 *The Mayan Languages: A Comparative Vocabulary, Vols. 1-3*. Odense University Press, Odense, Denmark.
- DON, Jan, Johan Kerstens, and Eddy Ruys
 1999 *Lexicon of Linguistics*. Utrecht Institute of Linguistics OTS, Utrecht University.
 URL: <<http://tristram.let.uu.nl/UiL-OTS/Lexicon/>>
- EUW, Eric von
 1977 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 4, Part 1: Itzimte, Pixoy, Tzum. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

- EUW, Eric von
 1978 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 5, Part 1: Xultun. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- EUW, Eric von and Ian Graham
 1984 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 5, Part 2: Xultun, La Honradez, Uaxactun. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- FELDMAN, Lawrence H.
 1998 *Pokom Maya and Their Colonial Dictionaries*. Report submitted to The Foundation for the Advancement of Mesoamerican Studies, Inc.
- FÖRSTEMANN, Ernst
 1880 *Die Mayahandschrift der Königlichen öffentlichen Bibliothek zu Dresden*. Verlag der A. Naumann'schen Lichtdruckerei, Leipzig.
- FOX, James A. and John S. Justeson
 1984 Conventions for the Transliteration of Mayan Hieroglyphs. In *Phoneticism in Mayan Hieroglyphic Writing* (edited by John S. Justeson and Lyle Campbell, Institute for Mesoamerican Studies, State University of New York at Albany, Publication No. 9), pp. 363-366.
- FOX, James A. and John S. Justeson
 1984 Polyvalence in Mayan Hieroglyphic Writing. In *Phoneticism in Mayan Hieroglyphic Writing* (eds. John S. Justeson and Lyle Campbell, Institute for Mesoamerican Studies, State University of New York at Albany, Publication No. 9), pp. 17-76.
- FRAWLEY, William
 1987 *Text and Epistemology*. Ablex, Norwood.
- FRAWLEY, William
 1992 *Linguistic Semantics*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale.
- FREIDEL, David A., Linda Schele, and Joy Parker
 1993 *Maya Cosmos: Three Thousand Years on the Shaman's Path*. William Morrow & Co., Inc., New York.
- GRAFF, Don and Gabrielle Vail
 2001 Censers and Stars: Issues in the Dating of the Madrid Codex. *Latin American Indian Literatures Journal* 17, pp. 58-95.
- GRAHAM, Ian
 1967 Archaeological Explorations in El Peten, Guatemala. *Middle American Research Institute*, Publication No. 33. Tulane University, New Orleans.
- GRAHAM, Ian
 1975 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 1: Introduction to the Corpus. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- GRAHAM, Ian
 1978 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 2, Part 2: Naranjo, Chunhuitz, Xunantunich. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- GRAHAM, Ian
 1979 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 3, Part 2: Yaxchilan. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- GRAHAM, Ian
 1980 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 2, Part 3: Ixkun, Ucanal, Ixtutz, Naranjo. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

- GRAHAM, Ian
1982 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 3, Part 3: Yaxchilan. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- GRAHAM, Ian
1986 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 5, Part 3: Uaxactun. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- GRAHAM, Ian
1992 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 4, Part 2: Uxmal, Xcalumkin. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- GRAHAM, Ian
1996 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 7, Part 1: Seibal. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- GRAHAM, Ian and Eric von Euw
1975 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 2, Part 1: Naranjo. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- GRAHAM, Ian and Eric von Euw
1977 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 3, Part 1: Yaxchilan. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- GRAHAM, Ian and Eric von Euw
1992 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 4, Part 3: Uxmal. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- GRAHAM, Ian and Eric von Euw
1997 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 8, Part 1: Coba. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- GRAHAM, Ian and Peter Mathews
1996 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 6, Part 2: Tonina. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- GRAHAM, Ian and Peter Mathews
1999 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 6, Part 3: Tonina. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- GRUBE, Nikolai
1994 Epigraphic Research at Caracol, Belize. *Studies in the Archaeology of Caracol, Belize* (edited by Arlen F. Chase and Diane Z. Chase), pp. 83-122. Pre-columbian Art Research Institute Monograph 7, San Francisco.
- GRUBE, Nikolai (ed.)
2001 *Maya: Divine Kings of the Rainforest*. Könemann Verlagsgesellschaft mbH, Köln.
- GRUBE, Nikolai, Alfonso Lacadena, and Simon Martin
2003 Chichen Itza and Ek Balam: Terminal Classic Inscriptions from Yucatan. *Notebook for the XXVIIIth Maya Hieroglyphic Forum at Texas, Part II*. Maya Workshop Foundation, The University of Texas, Austin.
- GRUBE, Nikolai and Werner Nahm
1994 A Census of Xibalba: A Complete Inventory of Way Characters on Maya Ceramics. In *The Maya Vase Book: A Corpus of Rollout Photographs of Maya Vases*, Vol. 4 (ed. Justin Kerr), Kerr Associates, New York, N.Y., pp. 686-715.

- GUTIERREZ, Mary Ellen
 1993 Caracol, Altar 21: A Reconsideration of the Chronological Framework and Implications for the Middle Classic dynastic Sequence. *Mexicon*, Vol. XV, Nr. 2, pp. 28-32.
- HARRIS, John F. and Stephen K. Stearns
 1997 *Understanding Maya Inscriptions: A Hieroglyph Handbook*. The University Museum of Archaeology and Anthropology, University of Pennsylvania, Philadelphia.
- HELMKE, Christophe
 1997 *Portraits of Kings: An Analysis of Design of Classic Maya Stelae*. Honours Thesis. Department of Anthropology, McGill University, Montreal.
- HELMKE, Christophe, Harri Kettunen, and Stanley Guenter
 2006 Comments on the Hieroglyphic Texts of the B-Group Ballcourt Markers at Caracol, Belize. *Wayeb Notes* 23.
- HOBBS, James B.
 1999 *Homophones and Homographs: An American Dictionary*. 3rd edition. McFarland & Company, Inc., Jefferson, North Carolina.
- HOFLING, Charles Andrew
 2000 Mayan Texts, Scribal Practices, Language Varieties, Language Contacts, and Speech Communities: Commentary on Papers by Macri, Vail, and Bricker. *Written Language and Literacy*, Vol. 3:1, pp. 117-122.
- HOUSTON, Stephen D.
 1987 Notes on Caracol Epigraphy and Its Significance. *Investigations at the Classic Maya City of Caracol, Belize 1985-1987* (edited by Arlen D. Chase and Diane Z. Chase), pp. 85-100. Pre-columbian Art Research Institute Monograph 3, San Francisco.
- HOUSTON, Stephen D.
 1989 *Maya Glyphs*. University of California Press, Berkeley.
- HOUSTON, Stephen D.
 1997 The Shifting Now: Aspect, Deixis, and Narrative in Classic Maya Texts. *American Anthropologist* Vol. 99, pp. 291-305.
- HOUSTON, Stephen D.
 2004 Writing in Early Mesoamerica. In *The First Writing: Script Invention as History and Process* (edited by Stephen D. Houston, Cambridge University Press, Cambridge), pp. 274-309.
- HOUSTON, Stephen, Oswaldo Chinchilla Mazariegos, and David Stuart
 2001 *The Decipherment of Ancient Maya Writing*. University of Oklahoma Press, Norman.
- HOUSTON, Stephen, David Stuart, and John Robertson
 1998 Disharmony in Maya Hieroglyphic Writing: Linguistic Change and Continuity in Classic Society. In *Anatomía de una civilización: Aproximaciones interdisciplinarias a la cultura maya* (edited by Andrés Ciudad Ruiz & al., Sociedad Española de Estudios Mayas), pp. 275-296.
- HOUSTON, Stephen, John Robertson, and David Stuart
 2000 The Language of Classic Maya Inscriptions. *Current Anthropology*, Vol. 41, No. 3. The Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research, pp. 321-356.
- HULL, Kerry
 2002 *A Comparative Analysis of Ch'orti' Verbal Art and the Poetic Discourse Structures of Maya Hieroglyphic Writing*. Report submitted to FAMSI.
 URL: <<http://www.famsi.org/reports/hull2/hull2.htm>>

- IIVONEN, Antti, Mari Horppila, Miika Heikkonen, and Olli Rissanen
 2002 *Fonetiikan perussanasto*. Helsingin yliopisto, Fonetiikan laitos.
 URL: <<http://www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi/fonterm/>>
- KARLSSON, Fred
 1998 *Yleinen kielitiede*. Yliopistopaino, Helsinki.
- KAUFMAN, Terrence
 1972 El Proto-Tzeltal-Tzotzil: Fonología comparada y diccionario reconstruido. *Centro de Estudios Mayas*, Cuaderno 5, Universidad Nacional Autónoma de México, Centro de Estudios Mayas, México, D.F.
- KAUFMAN, Terrence S. and William M. Norman
 1984 An Outline of Proto-Cholan Phonology, Morphology and Vocabulary. In *Phoneticism in Mayan Hieroglyphic Writing* (edited by John S. Justeson and Lyle Campbell, Institute for Mesoamerican Studies, State University of New York at Albany, Publication No. 9), pp. 77-166.
- KERR, Justin
 1989 *The Maya Vase Book: A Corpus of Rollout Photographs of Maya Vases*, Vol. 1. Kerr Associates, New York, N.Y.
- KERR, Justin
 1990 *The Maya Vase Book: A Corpus of Rollout Photographs of Maya Vases*, Vol. 2. Kerr Associates, New York, N.Y.
- KERR, Justin
 1992 *The Maya Vase Book: A Corpus of Rollout Photographs of Maya Vases*, Vol. 3. Kerr Associates, New York, N.Y.
- KERR, Justin
 1994 *The Maya Vase Book: A Corpus of Rollout Photographs of Maya Vases*, Vol. 4. Kerr Associates, New York, N.Y.
- KERR, Justin
 1997 *The Maya Vase Book: A Corpus of Rollout Photographs of Maya Vases*, Vol. 5. Kerr Associates, New York, N.Y.
- KERR, Justin
 2000 *The Maya Vase Book: A Corpus of Rollout Photographs of Maya Vases*, Vol. 6. Kerr Associates, New York, N.Y.
- KERR, Justin
 n.d. *Maya Vase Database: An Archive of Rollout Photographs Created by Justin Kerr*.
 URL: <<http://www.famsi.org/research/kerr>>
- KETTUNEN, Harri
 1996 An Interview with Linda Schele and Peter Mathews. *Revista Xaman* 2/1996.
 URL: <http://www.helsinki.fi/hum/ibero/xaman/articulos/9610/9610_hk.html>
- KETTUNEN, Harri
 1998a Relación de las cosas de San Petersburgo: An Interview with Dr. Yuri Valentinovich Knorozov, Part I. *Revista Xaman* 3/1998. URL: <http://www.helsinki.fi/hum/ibero/xaman/articulos/9803/9803_hk.html>
- KETTUNEN, Harri
 1998b Relación de las cosas de San Petersburgo: An Interview with Dr. Yuri Valentinovich Knorozov, Part II. *Revista Xaman* 5/1998. URL: <http://www.helsinki.fi/hum/ibero/xaman/articulos/9805/9805_hk2.html>
- KETTUNEN, Harri
 2002a *Transcription, Transliteration, Linguistic Analysis, and Different Stages and Versions of Translating a Selected Passage (J5–J8) of the Palenque Palace Tablet*. Workshop Closing Paper presented at the XXVIth Linda Schele Forum on Maya Hieroglyphic Writing at the University of Texas at Austin.

- KETTUNEN, Harri
2002b *Applied Linguistic Terminology Associated with Maya Epigraphy*. Typescript.
- KETTUNEN, Harri
2003 *Mayahieroglyfit*. Acta Ibero-Americana Fennica. Series Hispano-Americana 3, Instituto Iberoamericano de Finlandia, Suomen Madridin instituutti, DARK, Vantaa.
- KETTUNEN, Harri
2005 An Old Euphemism in New Clothes: Observations on a Possible Death Difrasis in Maya Hieroglyphic Writing. *Wayeb Notes*, No. 16.
- KETTUNEN, Harri
2008 *Scribal Tradition Meets Harmony Rules: Implications of Statistical Patterns of Synharmonic and Disharmonic Spellings in Maya Hieroglyphic Writing*. Typescript.
- KETTUNEN, Harri and Christophe Helmke
2003 *Introducción a los Jeroglíficos Mayas: Manual para el Taller de Escritura*. Segunda Edición. VIII Conferencia Maya Europea, Wayeb/ S.E.E.M., Madrid.
- KETTUNEN, Harri, Christophe Helmke, and Stanley Guenter
2002 *Transcriptions and Transliterations of Selected Texts from Yaxchilan, Chiapas, Mexico*. First Edition. Typescript in the possession of the authors.
- KNOROZOV, Yuri V.
1952 Drevnyaya pis'mennost' Tsentral'noy Ameriki. *Sovetskaya Etnografiya* 3: 100-118.
- KNOROZOV, Yuri V.
1952 *Ancient Writing of Central America*. Translated from Sovietskaya Etnografiya 3: 100-118.
- KNOROZOV, Yuri V.
1967 (*Selected Chapters from*) *The Writing of the Maya Indians*. Translated from Russian by Sophie Coe. Russian Translation Series of the Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Vol. IV, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- KOSUNEN, Riina and Susanne Väisänen
2001 *Kääntämisen opetussanasto*. Turun yliopisto, Kääntämisen ja tulkkauksen keskus.
URL: <<http://www.utu.fi/hum/centra/pedaterm/>>
- Kumatzim Wuj Jun: Códice de Dresde*
1998 Editorial Cholsamaj, Guatemala.
- LACADENA, Alfonso
2000 Antipassive Constructions in the Maya Glyphic Texts. *Written Language and Literacy*, Vol. 3:1, pp. 155-180.
- LACADENA, Alfonso
2003 El sufijo verbalizador -Vj (-aj ~ iij) en la escritura jeroglífica maya. In *De la tablilla a la Inteligencia artificial: Homenaje al Prof. Dr. Cunchillos en su 65 aniversario* (edited by A. González, J. P. Vita, and J. A. Zamora, Instituto de Estudios Islámicos y de Oriente Próximo, Zaragoza), pp. 913-931.
- LACADENA, Alfonso
2004 Passive Voice in Classic Maya Texts: -h-...-aj and -n-aj Constructions. In *The Linguistics of Maya Writing* (edited by Søren Wichmann, University of Utah Press, Salt Lake City), pp. 165-194.
- LACADENA, Alfonso
n.d. *Apuntes para un estudio sobre literatura maya antigua*. Typescript in the possession of the author.
- LACADENA, Alfonso and Søren Wichmann
2000 *The Dynamics of Language in the Western Lowland Maya Region*. Paper presented at the 2000 Chacmool Conference. Calgary, November 9-11, 2000.

- LACADENA, Alfonso and Søren Wichmann
 2002a The Distribution of Lowland Maya Languages in the Classic Period. In *La organización social entre los mayas: Memoria de la Tercera Mesa Redonda de Palenque*, Vol. II (edited by Vera Tiesler Blos, Rafael Cobos and Merle Greene Robertson, Instituto Nacional de Antropología e Historia, México D.F.), pp. 275-314.
- LACADENA, Alfonso and Søren Wichmann
 2002b *Classic Maya Grammar*. Advanced Workshop, 7th European Maya Conference, London.
- LACADENA, Alfonso and Søren Wichmann
 2004 On the Representation of the Glottal Stop in Maya Writing. In *The Linguistics of Maya Writing* (edited by Søren Wichmann, University of Utah Press, Salt Lake City), pp. 100-162.
- LACADENA, Alfonso and Søren Wichmann
 2005 *Harmony Rules and the Suffix Domain: A Study of Maya Scribal Conventions*. Electronic document.
 <<http://email.eva.mpg.de/~wichmann/harm-rul-suf-dom7.pdf>>
- LACADENA, Alfonso and Marc Zender
 2001 *Classic Maya Grammar: Advanced Group*. Sixth European Maya Conference, University of Hamburg & Wayeb.
- LANDA, Diego de
 1986 *Relación de las Cosas de Yucatán*. 13. ed. Editorial Porrúa, S.A., México, D.F.
- LOUNSBURY, Floyd G.
 1984 Glyphic Substitutions: Homophonic and Synonymic. In *Phoneticism in Mayan Hieroglyphic Writing* (eds. John S. Justeson and Lyle Campbell, Institute for Mesoamerican Studies, State University of New York at Albany, Publication No. 9), pp. 167-184.
- LOVE, Bruce
 1994 *The Paris Codex: Handbook for a Maya Priest*. University of Texas Press, Austin.
- MacLEOD, Barbara
 1990 *Deciphering the Primary Standard Sequence*. Unpublished Ph.D. Dissertation. Department of Anthropology, University of Texas at Austin.
- MACRI, Martha J.
 2000 Numeral Classifiers and Counted Nouns in the Classic Maya Inscriptions. *Written Language and Literacy*, Vol. 3:1, pp. 13-36.
- MARCUS, Joyce
 1992 *Mesoamerican Writing Systems - Propaganda, Myth, and History in Four Ancient Civilizations*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- MARHENKE, Randa
 1997 Latin in the Madrid Codex. *U Mut Maya VI*, pp. 199-201.
- MARTIN, Simon and Nikolai Grube
 2000 *Chronicle of the Maya Kings and Queens: Deciphering the Dynasties of the Ancient Maya*. Thames & Hudson, London.
- MATHEWS, Peter
 1997 *La escultura de Yaxchilán*. Serie Arqueología, Colección científica No. 368. Instituto Nacional de Antropología e Historia, México, D.F.
- MATHEWS, Peter and Marc Zender
 1998 *Notebook for the Kelowna Museum's Second Annual Maya Hieroglyphic Workshop Online*.
 URL: <<http://www.acs.ucalgary.ca/~harriscj/mayaglyphs/>>

- MAUDSLAY, Alfred P.
1974 [1889-1902] *Biologia Centrali-Americana: Archaeology*, vols. I-VI. R.H. Porter & Dulau & Co., London.
- MILBRATH, Susan
1999 *Star Gods of the Maya: Astronomy in Art, Folklore, and Calendars*. University of Texas Press, Austin.
- MORAN, Francisco de
1695 *Arte y vocabulario de la lengua Cholti que quiere decir la Lengua de Milperos*. Manuscript Collection 497.4/M79, American Philosophical Society, Philadelphia.
- MORLEY, Sylvanus G.
1937 *The Inscriptions of Peten*. Vols. I-V. Carnegie Institution of Washington, Publication No. 437, Washington.
- NODINE, Mark H.
1996 *Glossary of Grammatical Terms*. URL: <<http://www.cs.brown.edu/fun/welsh/Glossary.html>>
- NORD, Christiane
1991 *Text Analysis in Translation : Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Rodopi, Amsterdam.
- PROSKOURIAKOFF, Tatiana
1950 *A Study of Classic Maya Sculpture*. Publication No. 593, Carnegie Institution of Washington, Washington, D.C.
- PROSKOURIAKOFF, Tatiana
1960 Historical Implications of a Pattern of Dates at Piedras Negras, Guatemala. *American Antiquity* Vol. 25, No. 4, pp. 454-475.
- PROSKOURIAKOFF, Tatiana
1963 Historical Data in the Inscriptions of Yaxchilan, Part I. *Estudios de Cultura Maya* 3, pp. 149-167.
- REENTS-BUDET, Dorie
1994 *Painting the Maya Universe: Royal Ceramics of the Classic Period*. Duke University Press, London.
- ROBERTSON, John S.
1992 *The History of Tense/Aspect/Mood/Voice in the Mayan Verbal Complex*. University of Texas Press, Austin.
- ROBERTSON, Merle Greene
1985 *The Sculpture of Palenque, Vol. III: The Late Buildings of the Palace*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- ROBERTSON, Merle Greene
1991 *The Sculpture of Palenque, Vol. IV: The Cross Group, the North Group, the Olvidado, and Other Pieces*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- ROSNY, Léon de
1876 *Essai sur le déchiffrement de l'écriture hiératique de l'Amérique Centrale*. Archives de la Société Américaine de France 2: 5-108, Paris.
- ROSNY, Léon Louis Lucien Prunol de
2001 [1876] Essai sur le déchiffrement de l'écriture hiératique de L'Amérique Centrale (excerpts). In *The Decipherment of Ancient Maya Writing* (edited by Stephen Houston, Oswaldo Chinchilla Mazariegos, and David Stuart; University of Oklahoma Press, Norman 2001), pp. 77-88.
- SAEED, John I
1997 *Semantics*. Blackwell Publishers, Cambridge.

- SATURNO, William A., David Stuart, and Boris Beltrán
 2006 Early Maya Writing at San Bartolo, Guatemala. *Science Express*, January 5, 2006.
 URL: <www.scienceexpress.org>
- SATURNO, William A., Karl Taube, and David Stuart
 2005 *The Murals of San Bartolo, Guatemala, Part I: The North Wall*. Ancient America, 7. Center for Ancient American Studies. Barnardsville, North Carolina.
- SCHELE, Linda
 1982 *Maya Glyphs: The Verbs*. University of Texas Press, Austin.
- SCHELE, Linda (ed.)
 1990 *Notebook for the XIVth Maya Hieroglyphic Workshop at Texas*. The University of Texas, Austin.
- SCHELE, Linda and David Freidel
 1990 *A Forest of Kings: The untold Story of the Ancient Maya*. William Morrow and Company, Inc., New York.
- SCHELE, Linda and Nikolai Grube
 1996 The Workshop for Maya on Hieroglyphic Writing. In *Maya Cultural Activism* (edited by Edward F. Fischer and R. McKenna Brown; The University of Texas Press, Austin), pp. 131-140.
- SCHELE, Linda and Nikolai Grube
 2002 Introduction to Reading Maya Hieroglyphs. In *Notebook for the XXVIth Maya Hieroglyphic Forum at Texas*. Maya Workshop Foundation, Austin, Texas.
- SCHELE, Linda and Peter Mathews
 1998 *The Code of Kings: The Language of Seven Sacred Maya Temples and Tombs*. Scribner, New York.
- SCHELE, Linda and Mary Ellen Miller
 1986 *The Blood of Kings: Dynasty and Ritual in Maya Art*. George Braziller, Inc., New York.
- SCHELE, Linda, Robert Wald, and Peter Keeler
 1999 *A Palenque Triad*. 2nd Edition. Maya Workshop Foundation, Austin, Texas.
- SCHELLHAS, Paul
 2001 [1945] Die Entzifferung der Mayahieroglyphen: ein unlösbares Problem? Translated in *The Decipherment of Ancient Maya Writing* (edited by Stephen Houston, Oswaldo Chinchilla Mazariegos, and David Stuart; University of Oklahoma Press, Norman 2001), pp.173-179.
- SHARER, Robert J.
 1994 *The Ancient Maya*. 5th ed. Stanford University Press, Stanford, California.
- SPENCER, Andrew
 1991 *Morphological Theory: An Introduction to Word Structure in Generative Grammar*. Basil Blackwell, Cambridge.
- STEPHENS, John Lloyd
 1993 [1841] *Incidents of Travel in Central America, Chiapas, and Yucatan*. Smithsonian Institution Press, Washington.
- STONE, Andrea J.
 1995 *Images from the Underworld: Naj Tunich and the Tradition of Maya Cave Painting*. University of Texas Press, Austin.
- STUART, David
 1987 Ten Phonetic Syllables. *Research Reports on Ancient Maya Writing* No. 14. Center for Maya Research, Washington, D.C.

- STUART, David
1994 Kings of Stone: A Consideration of Stelae in Maya Ritual and Representation. *RES* 29/30: pp. 149-171.
- STUART, David
1995 *A Study of Maya Inscriptions*. PhD Dissertation, Vanderbilt University, Nashville, Tennessee.
- STUART, David
1996 *Hieroglyphs and History at Copan*. URL: <<http://www.peabody.harvard.edu/Copan/text.html>>
- STUART, David
1998 The Arrival of Strangers: Teotihuacan and Tollan in Classic Maya History. Extract of a paper presented at Princeton University, October 1996 - Revised February 1998. *Precolumbian Art Research Institute (P.A.R.I.) Online Publications*: Newsletter No. 25.
URL: <http://mesoweb.com/pari/online_publications.html>
- STUART, David
2005 *The Inscriptions from Temple XIX at Palenque: A Commentary*. The Pre-Columbian Art Research Institute, San Francisco
- STUART, David
2006 *Sourcebook for the 30th Maya Meetings, March 14-19, 2006*. The Mesoamerican Center, Department of Art and Art History, The University of Texas at Austin.
- STUART, David and Ian Graham
2003 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 9, Part 1: Piedras Negras. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- STUART, David and Stephen Houston
1994 Classic Maya Place Names. *Studies in Pre-Columbian Art & Archaeology* No. 33. Dumbarton Oaks Research Library and Collections, Trustees for Harvard University, Washington, D.C.
- STUART, David, Stephen D. Houston, and John Robertson
1999 Recovering the Past: Classic Maya Language and Classic Maya Gods. *Notebook for the XXIIIrd Maya Hieroglyphic Forum at Texas*, pp. II.1-II.96. Department of Art and Art History, the College of Fine Arts, and the Institute of Latin American Studies, The University of Texas at Austin.
- TATE, Carolyn Elaine
1992 *Yaxchilan: The Design of a Maya Ceremonial City*. University of Texas Press, Austin.
- THOMPSON, J. Eric S.
1962 *A Catalog of Maya Hieroglyphs* (The Civilization of the American Indian Series, Vol. 62). University of Oklahoma Press, Norman, Oklahoma.
- VAIL, Gabrielle
2002 *The Madrid Codex: A Maya Hieroglyphic Book, Version 1.0*. A web site and database available online at: <<http://www.doaks.org/codex>>.
- VAN VALIN, Robert D.
2001 *An Introduction To Syntax*. Cambridge University Press, Cambridge.
- VILLACORTA C., J. Antonio and Carlos A. Villacorta
1933 *Códices mayas*. Tipografía Nacional, Guatemala, C. A.
- WALD, Robert F.
1994 *Transitive Verb Inflection in Classic Maya Hieroglyphic Texts: Its Implications for Decipherment and Historical Linguistics*. M.A. Thesis. University of Texas at Austin.
- WALD, Robert F.
2000 Temporal Deixis in Colonial Chontal and Maya Hieroglyphic Narrative. *Written Language and Literacy*, Vol. 3:1, pp. 123-153.

WISDOM, Charles

1949 *Materials on the Chortí Language*. The University of Chicago Microfilm Collection of Manuscripts of Cultural Anthropology, 28, Chicago.

ZENDER, Marc U.

1999 *Diacritical Marks and Underspelling in the Classic Maya Script: Implications for Decipherment*. M.A. Thesis, Department of Archaeology, University of Calgary.

ZENDER, Marc U.

2004 On the Morphology of Intimate Possession in Mayan Languages and Classic Mayan Glyphic Nouns. In *The Linguistics of Maya Writing* (edited by Søren Wichmann, University of Utah Press, Salt Lake City), pp. 195-209.

